

Uio • Universitetet i Oslo

Norges socialdemokratiske Arbeiderparti og den revolusjonære arbeiderbevegelsen

Kritikk mot de norske kommunistiske partier og
deres tilknytning til Sovjetunionen 1922-1924

Sigurd Kvalsvik

Masteroppgave i Historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2022

Forord

Arbeidet med å skrive masteroppgave har vært krevende, men lærerikt. Det har blitt mange sene kvelder i en hektisk sluttspurt. Til tross for at jeg gjerne skulle jobbet videre med dette prosjektet, så er det en veldig god følelse å skrive de siste ordene som markerer slutten for mitt arbeid med denne oppgaven.

Det er flere personer jeg ønsker å takke. Først og fremst vil jeg takke Øystein Sørensen for uvurderlig veiledning, som har gitt gode råd og tilbakemeldinger knyttet til oppgaven. Jeg har til tider stått fast, og din faglige veiledning har hjulpet meg i stor grad.

Jeg vil takke min far for å ha lest gjennom og gitt konstruktive tilbakemeldinger på oppgaven. Jeg vil også takke samboeren min, for å ha bidratt med motivasjon og korrekturlesning – og for å ha holdt ut all praten om oppgaven min.

Sammendrag

Lenin og bolsjevikenes maktovertakelse i Russland gjennom oktoberrevolusjonen hadde store følger for hvordan arbeiderpolitikken utviklet seg i Europa. Harde levekår som hadde oppstått på grunn av første verdenskrig gjorde også sitt for å mobilisere den revolusjonære siden av arbeiderbevegelsen. Revolusjonære arbeidere skikkel begeistret til utviklingen i Russland etter at tsarregimet falt. Det ble allikevel ikke noe av Lenins håp om en omfattende verdensrevolusjon. Arbeiderbevegelsen opplevde mye intern strid i årene som fulgte oktoberrevolusjonen.

Tiden etter første verdenskrig var preget av en splittet arbeiderbevegelse. Splittelsen handlet i stor grad om hvordan man skulle nå målet om et sosialistisk samfunn. Denne oppgaven skal undersøke hvordan den moderate delen av arbeiderbevegelsen, representert ved Norges socialdemokratiske Arbeiderparti (NSA) kritiserte den revolusjonære fløyen av arbeiderbevegelsen: hovedsakelig Det norske Arbeiderparti (DNA), men senere også Norges kommunistiske Parti (NKP). I tillegg viser oppgaven hvordan de kommunistiske partienes tilknytning til Sovjetunionen spilte en rolle for hvordan NSA kritiserte dem.

Oppgaven undersøker hvordan kritikken ble påvirket av viktige hendelser som hungersnøden i Russland/Sovjet i 1921-1922, Sovjets invasjon av Georgia, partisplittelsen i DNA i 1923, og valgkampen i 1924 der tre arbeiderpartier kjempet om arbeidernes stemmer. Oppgaven analyserer kritikk mot de kommunistiske partiene presentert gjennom NSA sitt partiorgan «Arbeider-politikken», senere «Den nye social-demokraten».

Gjennom oppgavens undersøkelser har det blitt påvist hvordan kritikken mot DNA og NKP i stor grad dreier seg om ideologiske forskjeller. Den praktiske politikken som ble ført var ikke særlig annerledes hos DNA, enn hos NSA. Særlig DNA og senere NKP sitt forhold til Komintern og Sovjet var gjenstand for kritikk.

Innhold

Forord.....	3
Sammendrag	4
Kapittel 1 – Introduksjon.....	8
Tema.....	8
Problemstilling.....	8
Avgrensning av problemstilling.....	10
Historiografi.....	11
Kilder og metode	13
Oppgavens oppbygning.....	14
Kapittel 2 – Bakgrunn	17
Innledning.....	17
Oktoberrevolusjonen	17
Sosialdemokratisk nederlag – landsmøtet 1918.....	18
Landsmøtet 1920 og Moskvatesene	20
Kapittel 3 – Kritikk mot utviklingen i Sovjet 1922: Ideologi og økonomi	24
Fra proletariatets diktatur til hungersnød og totalitarisme	24
Undertrykkelse av meningsmotstandere og ideologisk utvikling	25
Kritikk mot Sovjet og hungersnød – «tilbake til kapitalismens trygge havn»	29
Kritikk mot bolsjevikenes overstyring av arbeiderrådene.....	33
Sammendrag	37
Kapittel 4 – Sovjets okkupasjon av Georgia – På kanten av imperialismen	40
Sovjets invasjon og okkupasjon av Georgia	40
Omtale av den sovjetiske okkupasjonen av Georgia i Arbeider-politikken.....	42
Imperialisme og kapitalisme.....	45
Sammendrag	47
Kapittel 5 - «Enhetsfronten»	49
Enhetsfront.....	49
Enhetsfront og fagforening.	51
Den andre internasjonale, Wien-internasjonale og Komintern.....	55
Sammendrag	59
Kapittel 6 – Det norske Arbeiderparti sitt ekstraordinære landsmøte, november 1923: reaksjoner fra NSA	61
Splittelse i DNA.....	62

September 1923	64
November 1923 – Ekstraordinært landsmøte.....	67
Tiden etter landsmøtet	71
Sammendrag	73
Kapittel 7 – Stortingsvalg 1924.....	76
Tre arbeiderpartier	76
Før valget.....	77
18. – 23.oktober	83
Sammendrag	85
Kapittel 8 – Konklusjon.....	88
Innledning.....	88
Gjennomgang av oppgaven.....	88
konklusjon	92
Kildeliste	98
Aviser	98
Protokoller.....	100
Litteraturliste.....	101

Kapittel 1 – Introduksjon

Tema

Denne oppgavens tema vil være Norges socialdemokratiske Arbeiderparti (NSA) sine reaksjoner på utviklingen i Russland/Sovjetunionen og den kommunistiske delen av arbeiderbevegelsen i Norge, fra 1922 og frem til stortingsvalget i 1924. Sistnevnte representeres gjennom Det norske Arbeiderparti (DNA) i store deler av oppgaven, men vil fra partisplittelsen i november 1923, også inkludere Norges Kommunistiske parti (NKP). Med reaksjoner på utviklingen i Russland/Sovjetunionen, så vil det i denne oppgaven for det meste fokuseres på den ideologiske og økonomiske utviklingen. Den ideologiske utviklingen i Russland, senere Sovjet, etter oktoberrevolusjonen henger direkte sammen med den økonomiske utviklingen. Lenin og bolsjevikene gjennomførte drastiske endringer på den økonomiske modellen i landet, legitimert gjennom Lenins tolkning av marxistisk teori. Når det gjelder NSA sine reaksjoner på utvikling i den kommunistiske delen av arbeiderbevegelsen i Norge, så vil det være interessant å se nærmere på hva NSA sin kritikk mot kommunistene handlet om, og hvordan denne kritikken var knyttet opp mot utviklingen i Russland/Sovjetunionen. Kritikken mot DNA og NKP kan være knyttet til både ideologisk utvikling, og enkeltsaker av interesse.

Problemstilling

Denne oppgavens hovedproblemstilling vil være:

Hva var hovedessensen i NSA sin kritikk av utviklingen i Sovjetunionen og den kommunistiske delen av arbeiderbevegelsen i Norge, i perioden 1922-1924?

Denne problemstillingen er en smule bred, og det vil derfor være hensiktsmessig med to underproblemstillinger som spesifiserer nærmere hva som er interessant med denne problemstillingen.

Den første underproblemstillingen knytter seg til NSA sin kritikk mot Russland/Sovjet:

På hvilken måte påvirket enkelthendelser NSA sin kritikk mot Russland/Sovjet, og hvordan brukte NSA utviklingen i Russland/Sovjet som et virkemiddel i kritikken av de norske kommunistiske partiene DNA og NKP?

Her vil det være et særlig fokus på hvordan NSA oppfattet Sovjets rolle innenfor den internasjonale arbeiderbevegelsen, i tillegg til kommunismens negative påvirkning på økonomien i perioden etter oktoberrevolusjonen. Det skal undersøkes hvordan NSA kritiserte de russiske kommunistene for å drive med imperialismen, som kommunistene selv knyttet opp til kapitalismen. Hungersnøden som begynte i 1921 og varte langt ut i 1922 vil også være sentral for å svare på denne underproblemstillingen. I tillegg vil det være interessant å se hvordan NSA brukte kritikken mot Sovjet som et virkemiddel i deres kritikk mot DNA.

Den andre underproblemstillingen er utelukkende rettet mot det norske politiske landskapet:

Endret NSA sin kritikk mot DNA/NKP seg over tid – hvilken betydning hadde DNA sitt forhold til Komintern for hvordan NSA kritiserte dem, og hvilken betydning hadde partisplittelsen i DNA i 1923 for NSA sin kritikk mot den kommunistiske delen av den norske arbeiderbevegelsen?

Her vil det undersøkes hvilken rolle partisplittelsen i 1923 spilte for NSA sine holdninger overfor DNA. Moskvaesene og DNAs tilslutning i Komintern spilte en sentral rolle for den første partisplittelsen i 1921. Partisplittelsen i 1923 var et resultat av at flertallet i DNA brøt ut av Komintern, men samtidig stilte seg som et sympatiserende parti overfor den kommunistiske saken. Mindretallet, som fortsatt ønsket å være tilsluttet Komintern brøt dermed ut av partiet og opprettet NKP. Fortsatte NSA sin kritikk mot DNA i like stor grad etter dette, eller ble den mer rettet mot NKP? Vi som lever i 2022 kjenner til den historiske fasiten og vet at DNA og NSA slo seg sammen i 1927. Det vil derfor være særlig interessant å undersøke hvorvidt det finnes nyanser ved NSA sin kritikk mot DNA som kan peke i retning av sammenslåing, eller om det i det store og hele dreier seg om utvetydig kritikk.

Avgrensning av problemstilling

Ut ifra tematikken i denne oppgaven, finnes det en rekke vinklinger som kunne blitt valgt. Årsakene til avgrensning i problemstillingen og tidsperioden for denne oppgaven har en rekke årsaker. NSA var ikke et parti som rakk å leve særlig lenge før det ble slått sammen med DNA, partiets levetid var fra 1921-1927. Det er rimelig å anta at partiets korte levetid, i tillegg til en ikke altfor begivenhetsrik historie, har gjort at det ikke har blitt viet like mye oppmerksomhet til dette partiet, som de andre arbeiderpartiene. Derfor er det flere aspekter ved dette partiets historie som trengs å belyses. Grunnen til at problemstillingen begrenses til NSA sin kritikk mot DNA og NKP og Russland/Sovjet, er at NSA sitt virke som parti er sterkt knyttet til disse tre. NSA ble på sett og vis opprettet i «protest» mot DNA sin tilknytning til Komintern og bolsjevikene, derfor er det interessant å se hvordan NSA kritiserte disse. Det kan bidra til å gi et mer helhetlig bilde av hvor stor avstanden mellom NSA og DNA egentlig var, og hvilke faktorer som bidro til å opprettholde denne avstanden. Det kunne absolutt blitt skrevet en oppgave om NSA sin kritikk mot samtlige partier i den norske politikken, og de kommunistiske partiene i Europa som helhet, og ikke bare det kommunistiske partiet i Russland/Sovjet. Årsaken til at dette ikke blir gjort i denne oppgaven er først og fremst at det ville vært en særlig omfattende jobb, som kanskje ikke lar seg besvare tilfredsstillende innenfor det som fokuseres på i denne oppgaven. I tillegg vil det være gunstig å begrense oppgaven til å behandle kritikken mot DNA, NKP og Russland/Sovjet for å kunne tydeliggjøre hva som skilte NSA fra de andre arbeiderpartiene – dette ville ikke kommet like synlig frem i en oppgave som tok for seg NSA sitt forhold til samtlige politiske partier i Norge.

Om målet var å dekke NSA sin reaksjon på enhver hendelse knyttet til Russland/Sovjet, eller DNA og NKP i perioden 1922-1924, så ville det resultere i en særdeles lang oppgave. Derfor er det nødvendig å forsøke å trekke frem noen aspekter ved utviklingen i Sovjet, DNA og NKP som er av særlig interesse for å kunne besvare oppgavens problemstilling. NSA sin kritikk av kommunisme som ideologi og styresett handler i stor grad om hvilke konsekvenser det ville ha for demokratiet og den økonomiske utviklingen. Derfor er det i stor grad disse to aspektene som blir benyttet for å vise hvordan NSA kritiserte Sovjet. Når det gjelder kritikk mot DNA og NKP, så er det særlig saker som er knyttet opp mot kommunisme som er av

interesse. Det vil ikke være hensiktsmessig å skulle redegjøre ethvert aspekt ved DNA og NKP som kritiseres av NSA. Derfor vil det begrense seg til saker som er tydelig knyttet til kommunisme.

Problemstillingen er begrenset periodisk til årene 1922-1924. Det er flere årsaker til at det var nettopp disse årene som ble valgt for denne oppgaven. Om man skulle dekke en lengre periode enn dette, så ville det resultert i en omfattende mengde kildemateriale. En av årsakene til den periodiske avgrensning som er valgt, er at NSA i 1922 hadde rukket å sette seg til rette i det politiske landskapet. Partiet ble opprettet i 1921, og ved å skulle inkludere dette året, ville det vært nødvendig å bruke mye plass for å gjennomgå selve splittelsen i 1921. Årene 1922-1924 var en begivenhetsrik periode for arbeiderbevegelsen i Norge. Ved å undersøke NSA sin kritikk mot Sovjet, DNA og senere NKP i denne perioden, vil det gi et bilde av hvordan kritikken ble utformet i forskjellige perioder med forskjellige fokusområder. Det var stortingsvalg i 1921, og 1922 var derfor et år hvor det var minimalt fokus på valgkamp. Vi får dermed et godt bilde av hvordan partiet agerte i en «avslappet» periode – dette kan vise seg interessant ved at NSA dermed hadde nok av tid til å tenke på hva som skjedde utenfor Norge. I 1923 er det særlig interessant å se på hvordan NSA reagerte på partisplittelsen i DNA. I 1924 var det stortingsvalg, og det var tre forskjellige arbeiderpartier som stilte til valg. I den sammenheng vil det bli et større fokus på NSA sitt forhold overfor de norske politiske partiene. I etterkant av stortingsvalget i 1924, så ble veien mot samling av NSA og DNA stadig mer klar. Einar Terjesen skriver at stortingsvalget i 1924, og kommunevalget i 1925 demonstrerte hvordan NSA aldri kunne bli en politisk kraft¹. Derfor er stortingsvalget i 1924 et godt sluttpunkt for denne oppgaven.

Historiografi

Det har vært stor interesse blant norske historikere rundt arbeiderbevegelsens utvikling i etterkant av første verdenskrig. Det var en begivenhetsrik periode med en rekke hendelser som formet arbeiderbevegelsen. Hovedfokuset har ligget på DNA og deres politiske utvikling. Særlig deres forhold til Sovjetunionen og det revolusjonære aspektet ved deres utvikling har

¹ Terjesen, Einar A. «Norges socialdemokratiske arbeiderparti (NSA) 1921-1927». *Arbeiderhistorie* Vol.25, Utg.1 23.mars 2021: s.25

vært gjenstand for interesse. De to partisplittelsene av 1921 og 1923 har også blitt forsket på. Resultatet av splittelsene var opprettelsen av de to nye arbeiderpartiene NSA, og NKP. NKP videreførte den revolusjonære linjen som DNA etter hvert gikk vekk fra. Det bør være rimelig å påstå at NKP førte en nokså radikal politikk som skilte seg ut i det norske politiske landskap som videreførte den revolusjonære linjen som DNA hadde ført tidligere, noe som har gjort det til et interessant tema innenfor historien om den norske arbeiderbevegelsen. Mye av forskningen som tidligere har blitt gjort på dette området, har handlet om den politiske utviklingen disse partiene gikk gjennom. Det er gjort forskning på hendelser som begrenser seg til kortere perioder, som f.eks. Åsmund Egges «Komintern og krisen i Det norske Arbeiderpartiet». Her undersøker han hovedsakelig de to partisplittelsene i 1921 og 1923, og hvordan de ulike aktørenes politiske verdigrunnlag spilte inn i dette. Vi kan også finne forskning som tar for seg lengre perioder, som Per Maurseths «Gjennom kriser til makt» hvor han går gjennom utviklingen i DNA fra 1920-1935 og viser hvordan partiet gikk gjennom «kriser» tidlig på 1920-tallet. Senere opplevde partiet en periode med konsolidering etter at arbeiderbevegelsen til en viss grad ble samlet gjennom sammenslåingen av DNA og NSA i 1927. Det finnes også en del litteratur om NKP og deres utvikling, bl.a. Einhart Lorenz sin bok «Det er ingen sak å få partiet lite: (NKP 1923-1931)».

Av tekster som er særlig relevant for denne oppgaven, så bør Kaare Fostervolls «Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti 1921-1927» nevnes. Her går han gjennom den politiske og organisatoriske utviklingen i NSA i årene 1921 til 1927, noe som gir en god oversikt over partiets historie. I tillegg er Einar Terjesens artikkel «Norges sosialdemokratiske arbeiderparti (NSA) 1921-1927» særlig relevant for denne oppgaven. Artikkelen hans gir et godt og oversiktlig bilde av flere viktige aspekter i NSA sin utvikling som parti, uten at han går særlig i dybden på disse. Mye av litteraturen med NSA som hovedfokus handler i stor grad om partiets utvikling fra partisplittelsen i 1921, frem til sammenslåingen med DNA i 1927. Det vil absolutt ikke være urimelig å si at NSA har blitt forsømt til fordel for den revolusjonære delen av arbeiderbevegelsen. Denne oppgaven vil derfor være et lite bidrag til et felt som det ikke er skrevet så mye om.

Det har blitt skrevet en del masteroppgaver med lignende tematikk og periodisk avgrensning som denne oppgaven. Christoffer Bergvoll Moulsons oppgave fra 2016, med tittelen «stem op mod bolsjevik-flommen» Konkurrerende politiske partiers reaksjon på Det norske

Arbeiderparti ved stortingsvalget 1921» tar for seg hvordan de ulike partiene, bl.a. Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti, reagerte på DNA som en trussel ved stortingsvalget i 1921. Daniel Bratteteigs oppgave «Mellom Pannekoek og Lenin: NSU og NKUs ideologiske utvikling mellom 1918-1922» undersøker den ideologiske utvikling i den sosialdemokratiske og kommunistiske ungdomsbevegelsen i etterkant av første verdenskrig. Begge disse oppgavene har lignende tematikk og periodisk avgrensning som denne oppgaven, men behandler andre områder enn det som er aktuelt her. I tillegg kan også Mathis Wilhelmsens oppgave fra 2019 nevnes. Oppgaven hans har tittelen «Tre partiers kamp om arbeiderne: Det norske arbeiderpartis, Norges kommunistiske partis og Norges sosialdemokratiske arbeiderpartis valgkamp ved stortingsvalget i 1924», og behandler de tre arbeiderpartienes valgkamp i 1924. Han er inne på de forskjellige partienes valgprogram, og hvordan de tre partiene kritiserer hverandre i løpet av valgkampen. Denne oppgaven er inne på samme område som et av kapitlene i denne oppgaven, der NSA sin kritikk overfor DNA og NKP i forbindelse med valgkampen i 1924 vil bli behandlet.

Kilder og metode

Til tross for at arbeiderbevegelsens historie på 1920-tallet er forsket mye på, så er det lite litteratur som går i dybden på NSA sin kritikk mot Sovjet, DNA og NKP. Derfor vil det være særlig relevant for denne oppgaven å benytte primærkilder for å besvare oppgavens problemstilling på en tilfredsstillende måte. Primærkildene som vil benyttes i denne oppgaven vil i all hovedsak bestå av Norges sosialdemokratiske Arbeiderpartis hovedorgan. For denne periodens del, så vil det innebære Arbeider-politikken, som var sosialdemokratenes hovedorgan frem til 1923, og senere Den nye social-demokraten. DNA sin partiavis het Social-demokraten frem til 1923, da byttet den navn til Arbeiderbladet. At DNA som anså seg selv som kommunister brukte Social-demokraten som navn på sitt hovedorgan, er kanskje ikke helt naturlig. Dette var også DNA og NSA klar over, så et navnebytte var vel naturlig. Etter at DNA sitt hovedorgan byttet navn til Arbeiderbladet, så byttet NSA navn på sitt hovedorgan fra Arbeider-politikken til Den nye social-demokraten. Arbeider-politikken var altså hovedorgan frem til 1923, deretter ble det Den nye social-demokraten. Arbeider-politikken var en dagsavis, men partiets dårlige økonomi, førte til at

det etter hvert måtte reduseres til tre utgaver i uka. I 1922 ble det gitt ut avis alle dager utenom søndager, og Arbeider-politikken er derfor en god primærkilde som gir et godt innblikk i hvordan NSA sine skribenter uttrykte sine meninger. Til tross for kun tre utgaver i uken fra 1923, så er det fortsatt tilstrekkelig med kildemateriale for å kunne skape et godt totalbilde av hvordan NSA kritiserte Sovjet, DNA og NKP. Det må også merkes at avisartiklene i NSA sitt hovedorgan sjelden var signert, og dermed bør behandles som representativ for det redaksjonen mente.

Som nevnt, så vil denne oppgaven i hovedsak basere seg på primærkilder i form av NSA sitt hovedorgan. Ved å benytte seg av primærkilder er det viktig å være bevisst på den metodiske tilnærmingen. Det vil være hensiktsmessig med en hermeneutisk tilnærming for å best dra nytte av kildematerialet. Det er også viktig å sette spørsmål til representativiteten til kildematerialet som blir benyttet. Når det gjelder NSA sitt hovedorgan, så er det viktig å avklare hvorvidt dette er en meningsbærende avis, eller en avis der det er rom for debatt. Det er rimelig å påstå at Arbeider-politikken, senere Den nye social-demokraten bør sees som en meningsbærende avis. Det er liten grunn til å tro at redaksjonen ville slippe gjennom innlegg som stod i strid med NSA sine offentlig uttrykte holdninger. Samtidig vil det alltid være et visst rom for nyanser, men i denne sammenhengen vil nok disse nyansene være en del begrenset. Dette kan bidra til problemer for å vurdere underproblemstillingen som ble nevnt tidligere, vedrørende spørsmålet om det er mulig å se nyanser i NSA sin kritikk mot DNA som peker i retning av sammenslåing. I stedet for å se dette som et problem, er det også givende å se det som en mulighet til å vurdere hvorvidt slike nyanser kom til syne i NSA sin offentlige sfære – I den grad man anser NSA sitt hovedorgan som deres offentlige ytringer.

Oppgavens oppbygning

Oppgaven vil starte med et bakgrunnskapittel for å skape kontekst rundt oppgaven. Deretter vil det følge to kapitler som er knyttet til NSA sin kritikk mot Sovjetunionen. Kapittel tre vil trekke frem eksempler på kritikk mot den økonomiske og stadig mer totalitære utviklingen i Sovjet, samtidig som det vil bli diskutert hvordan denne kritikken ble brukt som et verktøy i kritikken mot DNA. Kapittel fire skal undersøke NSA sine reaksjoner på Sovjets invasjon og

okkupasjon av Georgia. Her vil det være relevant å se på hvordan Sovjet blir kritisert for å innta en imperialistisk rolle – noe som naturligvis ikke passet inn i den sosialistiske sfære. I kapittel fem skal vi se nærmere på kommunistenes bruk av begrepet «enhetsfront», og hvordan NSA påpekte det hyklerske ved Sovjets parole om enhetsfront samtidig som de i sosialdemokratenes øyne bedrev splittelsesarbeid. I kapittel seks skal vi gå nærmere inn på partisplittelsen i 1923, og undersøke hvorvidt dette endret NSA sine holdninger overfor DNA. Kapittel syv vil ta for seg valgkampen i 1924. Her vil det være interessant å se hvordan NSA forholdt seg overfor de to kommunistiske arbeiderpartiene, og i hvor stor grad DNA og NKP blir behandlet forskjellig, eller om de utelukkende blir sett på som kommunister. Til sist kommer kapittel åtte som vil være en konklusjon. Der vil problemstillingene som ble presentert i undersøkelsen tas opp og det vil vurderes hvordan disse kan besvares gjennom oppgaven.

Kapittel 2 – Bakgrunn

Innledning

Hensikten med dette kapittelet er å gi en kort redegjørelse for den historiske konteksten rundt oppgaven. Det vil derfor være hensiktsmessig med en gjennomgang av hendelsesforløpet i forkant av perioden denne oppgaven skal undersøke. NSA ble opprettet i 1921 etter at den moderate fløyen i DNA brøt ut av partiet. Strid innad i DNA startet allikevel en stund før den tid. Kapittelet vil gjøre rede for perioden fra bolsjevikenes maktovertakelse gjennom oktoberrevolusjonen, frem til partisplittelsen i 1921.

Oktoberrevolusjonen

I februar 1917 brøt tsarregimet sammen. Lenin som senere skulle vise seg å være selve hovedpersonen bak det bolsjevikstyrte Russland, senere Sovjetunionen, satt i februar i eksil og jobbet med sine planer om den proletariske stat². Trotskij, en annen viktig skikkelse, ble i begynnelsen av oktober 1917 formann i Petrograd-sovjeten. Med denne viktige posisjonen sikret, så hadde Lenin med Stalin og Trotskijs støtte startet et opprør, med arbeiderne og bøndenes hjelp, som klarte å styrte den provisoriske regjeringen som hadde styrt siden tsarregimets fall³. Oktoberrevolusjonen var vellykket og ble sett som en stor seier i store deler av Europas arbeiderbevegelse. Folket var slitne av verdenskrigen og hadde det vanskelig økonomisk. Prisene hadde økt, mens lønningene var låst fast gjennom tariffavtaler⁴. Einhart Lorenz skriver at Arbeiderpartiet doblet sitt medlemstall mellom 1914 og 1919. I tillegg skal LO sitt medlemstall ha økt enda fortere. Han påpeker også hvordan den nyere delen av medlemsmassen i større grad var interessert i fagopposisjonens ideer⁵. Den yngre delen av arbeiderbevegelsen, fagopposisjonen og den øvrige radikale delen av arbeiderbevegelsen fulgte nøye med på utviklingen i Russland, og var begeistret for denne

² Lorenz, Einhart. *Arbeiderbevegelsens historie: en innføring: norsk sosialisme i internasjonalt perspektiv: 1. del 1789 -1930*. Oslo: Pax forlag AS, 1972: s.108

³ Lorenz, 1972: s.108

⁴ Lorenz, 1972: s.110

⁵ Lorenz, 1972: s.110

arbeiderrevolusjonen⁶. Samtidig som store deler av arbeiderbevegelsen så på utviklingen i Russland med begeistring, så var de vestlige maktene i større grad skeptiske til utviklingen. Lorenz trekker frem eksempler på de borgerliges reaksjoner på det nye regimet i Russland som ble beskrevet som «pøbelherredømme», «Attilas horder», og «rovdyr»⁷. Det var neppe slike sterke beskrivelser av det nye regimet i Russland blant arbeiderbevegelsen, men som vi skal se, så var det også deler av arbeiderbevegelsen som var skeptiske til utviklingen i Russland.

Sosialdemokratisk nederlag – landsmøtet 1918

Frem til landsmøtet i 1918, så hadde den moderate, eller reformistiske, fløyen av DNA hatt flertall i partiet. Dette endret seg ved landsmøtet i 1918 der den revolusjonære fløyen fikk flertall. Den moderate fløyen hadde også god kontroll i fagorganisasjon, men her også ble de hardt presset av den revolusjonære fløyen⁸.

Landsmøtet ble holdt i Oslo fra 29.mars til 1.april 1918 og var starten på en omfattende endring av politikken som skulle bli ført i arbeiderbevegelsen⁹. Uenigheten som oppstod på landsmøtet handlet i stor grad om hvilken taktikk arbeiderbevegelsen skulle føre fremover.

Gjennom utdrag fra DNA sitt landsmøte i 1918 kan vi tydelig se hvordan uenigheten kommer frem. Utdragene dreier seg om hvordan de skulle gå frem, og hva slags taktikk som skulle benyttes for å håndtere dyrtiden. Førstkommende utdrag var utarbeidet av den «moderate» fløyen i DNA, hvor en av disse, Anders Buen, senere ble med i NSA.

«Den socialistiske samfundsordning bygger paa folkeflertallet uttrykt gjennom en amindelig og like stemmeret for alle voksne kvinder og mænd, gennemført ved en retfærdig valgordning, saaledes at folkeflertallet kommer til sin fulde ret i fællesrepræsæntationen. Socialdemokratiet kan derfor ikke anerkjende noget voldsdiktatur hverken fra overklassens

⁶ Lorenz, 1972: s.110

⁷ Lorenz, 1972: s.109

⁸ Fostervoll, Kaare. "Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti: 1921-1927". Oslo: Det norske samlaget, 1969: s.44

⁹ Fostervoll, 1969: s.44

eller arbeiderklassens side. Det norske arbeiderparti vil selvsagt ikke fraskrive sig retten til at anvende generalstreik eller revolution i kampen mot undertrykkelse av folkeflertallet. Disse midler har netop til hensigt at forhindre overklassens undertrykkelse av folkeviljen. Landsmøtet er imidlertid av den opfatning, at det ikke kan tilraade generalstreik eller revolutionær masseaktion til fremme av dyrtidskravene eller som led i en militærstreik for militærvæsenets avskaffelse. Som de økonomiske og politiske forhold nu ligger an i vort land vilde en saadan aktion kun skade arbeiderklassens interesser.»¹⁰

Her kommer det frem at det ikke ble sett som hensiktsmessig å benytte seg av revolusjonære virkemidler, slik situasjonen var i Norge. Dette handlet i stor grad om at Norge var et relativt egalitært samfunn, sammenlignet med Russland i tsartiden, det var nødvendig med en revolusjon i Russland, mens det i Norge skulle være mulig å vinne frem på parlamentarisk vis. Det var ikke slik at kun fordi man anså revolusjonen i Russland som vellykket, så ville tilsvarende taktikk fungere like godt i andre land, der den politiske situasjonen var annerledes. Det kommer frem av utdraget, et tydelig ønske om å vinne frem gjennom parlamentariske virkemidler. Det andre utdraget vi skal se på var utarbeidet av den radikale fløyen i DNA. Her finner vi navn som Kyrre Grepp og Olav Scheflo.

«Som et revolutionært klassekampparti kan socialdemokratiet ikke anerkjende de besiddende klassers ret til økonomisk utbytning og undertrykkelse av arbeiderklassen, selv om denne utbytning og undertrykkelse støtter sig til et flertal i folkerepræsentationen. Det norske arbeiderparti maa derfor forbeholde sig retten til at anvende revolutionær masseaktion i kampen for arbeiderklassens økonomiske frigjørelse. Landsmøtet er imidlertid av den opfatning, at Det norske arbeiderparti som et politisk parti i første række bør virke for at samle arbeiderklassen til arbeidet for gjennom valgene at erobre den politiske magt. Men partiet kan ikke forholde sig likegyldig overfor den kamp som føres av andre arbeiderorganisasjoner. Landsmøtet hilser derfor med glæde dannelsen av arbeider- og soldaterraad.»¹¹

¹⁰ Protokoll over Det norske arbeiderpartis 23de landsmøte i Kristiania, 1918. s.27-28

¹¹ Ibid

Dette utdraget viser en tydelig uenighet rundt hvilke virkemidler som bør benyttes og ikke. Man kan allikevel se et ønske fra begge fløyer om å beholde en samlet arbeiderbevegelse. Dette har nok sammenheng med at det skulle holdes stortingsvalg samme år. Det hadde derfor vært lite gunstig med en splittet arbeiderbevegelse som spredte stemmene sine. I sin bok, «Norges sosialdemokratiske arbeiderparti 1921 – 1927» tar Kaare Fostervoll opp hvordan uenigheten på landsmøtet i 1918 hadde store virkninger for den fremtidige utviklingen i arbeiderbevegelsen. Han gjør et poeng ut av hvorfor den moderate fløyen i partiet valgte å bli værende i partiet, til tross for store uenigheter. Han trekker frem konsekvensene av et evt. brudd med partiet: et brudd ville bl.a. trolig ført til brudd i fagorganisasjonen. Det ville ført til et vanskelig stortingsvalg den kommende høsten, og det kunne ha ført til tap av velgere som oppfattet arbeiderpartiet som splittet, og dermed gikk for andre alternativer. Den moderate fløyen var klar over denne problematikken og valgte derfor i første omgang å bli værende i partiet¹². Som kjent, brøt senere deler av den moderate fløyen ut av partiet og opprettet NSA. Mange av de som ble ansett som moderate, som Ole O. Lian, ble værende i DNA til tross for at de ikke nødvendigvis kjente seg så altfor godt igjen i parolen om revolusjonær masseaksjon¹³. Til tross for store prinsipielle uenigheter, var det allikevel muligheter for å kunne enes på flere områder.

Landsmøtet 1920 og Moskvatesene

Landsmøtet som ble avholdt den 22.mai 1920 var det siste landsmøtet før partisplittelsen¹⁴. I forkant av møtet, kunne det se ut som at uenigheten mellom de to partene ikke var så stor. Kaare Fostervoll skriver at det i tillegg til den revolusjonære og moderate fløyen, så fantes det en mellomgruppe som inneholdt både sosialdemokrater og kommunister. Denne gruppen så ikke på uenighetene mellom partene som alvorlige nok til at det ikke skulle være mulig å holde partiet samlet. Fostervoll peker også på at tyngdepunktet i DNA var på vei til å flytte seg fra den venstreradikale fløyen, og mer i retning av et samlingsvennlig sentrum.

¹² Fostervoll, 1969: s.47-48

¹³ Fostervoll, 1969: s.49

¹⁴ Fostervoll, 1969: s.70

Deler av den sosialdemokratiske opposisjonen hadde også flyttet seg mer mot sentrum¹⁵. Til tross for at det lå til rette for et mer samlet DNA, så endte det allikevel med splittelse bare et år senere. Et av områdene som skapte stor konflikt var forholdet til Den tredje internasjonale, Komintern. Ved Kominterns andre kongress ble det bestemt nye opptaksvilkår og arbeidsprogram, de såkalte Moskvatesene¹⁶. DNA hadde fra 1918 vært tilsluttet Komintern, og dermed brutt samarbeidet med den andre internasjonale, noe som den sosialdemokratiske fløyen ikke var særlig begeistret for. Disse opptaksvilkårene som dukket opp i 1920 var strengere enn slik det hadde vært ved innmeldelsen i 1918, og motstanderne av Moskvatesene pekte på at de var en krenkelse av den vanlige organisasjonspraksisen og at det burde settes spørsmålstegn til medlemskapet i Komintern¹⁷. Blant den kommunistiske delen av DNA så var det et skille mellom de som forsvarte Moskvatesene fullt ut, slik som Olav Scheflo – redaktør i DNA sitt hovedorgan, «Social-Demokraten», og de mer moderate kommunistene, som Martin Tranmæl. Tranmæl og de mer moderate kommunistene ønsket å få visse lettelser i opptaksvilkårene, men ønsket uansett å opprettholde medlemskapet¹⁸. Om DNA godtok Moskvatesene, så ville dette i praksis bety at sosialdemokratene ikke ville kunne delta i den politiske styringen av partiet. Sosialdemokratene regnet med at tesene ville godtas, og at derfor ble nødvendig å planlegge for et nytt sosialdemokratisk parti¹⁹. I løpet av høsten 1920 ble den sosialdemokratiske opposisjonen stadig mer aktive. Det ble opprettet nye sosialdemokratiske lag og grupper, og det ble satt i gang en innsamling til et valgfond for stortingsvalget 1921²⁰. Opposisjonen var fortsatt en del av DNA ved starten av 1921, men det ble klart at en splittelse ville komme.

Den 15. og 16.januar ble det holdt en landskonferanse for opposisjonen. Utviklingen i DNA høsten før, førte til at denne konferansen ble grunnleggingsmøtet for Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti (NSA)²¹. Det ble bestemt at «*Den sosialdemokratiske opposisjon organiseres som politisk parti under navn av Norges sosialdemokratiske*

¹⁵ Fostervoll, 1969: s.71

¹⁶ Fostervoll, 1969: s.75

¹⁷ Fostervoll, 1969: s.75

¹⁸ Fostervoll, 1969: s.75

¹⁹ Fostervoll, 1969: s.76

²⁰ Fostervoll, 1969: s.77

²¹ Fostervoll, 1969: s.77

*Arbeiderparti fra 1.mars»*²². Styret i det nye partiet bestod av Magnus Nilssen som formann, Josef Larsson som sekretær, og øvrige styremedlemmer var Sverre Iversen, Michael Puntervold, Martha Tynæs, Ludvig Hansen og Oscar Pedersen. Oscar Pedersen var for øvrig redaktør i Arbeider-politikken som nå ble NSA sitt partiorgan²³. På høsten, det samme året som NSA ble grunnlagt, ble det holdt stortingsvalg. NSA gjorde et greit valg og fikk 83 000 stemmer og 8 stortingsmandater. Arbeiderpartiene samlet, gjorde det hakket dårligere enn ved valget i 1918. I 1918 fikk de 30,5 prosent oppslutning, mens de i valget i 1921 fikk henholdsvis 21,3 prosent (DNA) og 9,2 prosent (NSA), som til sammen utgjorde 30,5 prosent.

²² Fostervoll, 1969: s.78

²³ Fostervoll, 1969: s.78

Kapittel 3 – Kritikk mot utviklingen i Sovjet 1922: Ideologi og økonomi

I dette kapittelet skal det undersøkes hvordan NSA kritiserer utviklingen i Sovjet i 1922. Dette kan virke som et nokså bredt tema, noe det for all del er. Derfor vil det være hensiktsmessig å forsøke å trekke frem hvordan denne kritikken utviklet seg i løpet av perioden. Det vil også være interessant å undersøke hvorvidt enkelthendelser av betydning endret formen på kritikken i løpet av perioden. Kritikken handler i stor grad om hvordan innbyggerne i Sovjet hadde det, med matmangel, mangel på jobber til tross for kommunismens lovnader, den generelle utviklingen i landet, og undertrykkelse av bolsjevikenes meningsmotstandere. Som vi har sett i tidligere kapitler går mye av kritikken på hvordan Sovjet i disse årene vendte seg mer mot vestlige makter enn tidligere. Dette er noe som skal sees nærmere på, og hvordan NSA knyttet ønsket om nærmere samarbeid med de vestlige maktene til kommunismens feil og mangler. Aller først vil det være hensiktsmessig med en kort redegjørelse for utviklingen i Sovjet fra oktoberrevolusjonen og frem til 1922, for å tydeliggjøre kontekst.

Fra proletariatets diktatur til hungersnød og totalitarisme

Etter bolsjevikenes maktovertakelse i Russland i 1918, så fulgte det store endringer. Privat rett til eiendom ble en fjern drøm – innbyggere mistet sine eiendommer og eiendeler. Bankene ble statseid og privat handel ble forbudt. Bønder ble tvunget til å selge korn til staten, til den prisen som staten selv bestemte. Når det gjaldt det politiske, så ble partier i opposisjon til bolsjevikene forbudt. Pressen ble kraftig sensurert, og så å si alle samfunnets institusjoner ble omformet etter bolsjevikenes ønske²⁴. Revolusjonen og den påfølgende borgerkrigen førte til at bolsjevikene, eller kommunistpartiet, hadde stålkontroll i landet. Til tross for ubestridt makt, så var ikke landet i særlig god forfatning. Innen 1921, hadde ni millioner mennesker mistet livet, bare i borgerkrigen. I tillegg var det harde kår for bøndene i Russland, som ble tvunget til å selge kornbeholdningen sin til staten for urimelig lav pris. Av denne årsaken hadde 5 millioner mennesker, for det meste bønder, sultet i hjel på grunn av

²⁴ Pauley, Bruce F. *“Hitler, Stalin and Mussolini: Totalitarianism in the 20th century”*. Wheeling III: Harlan Davidson, 2009: s.14-15

matmangel. I tillegg til dette var bolsjevikenes manglende respekt for internasjonal lov og diplomatiske forhold, ikke noe som ble tatt vel imot av den vestlige verden. Lenins mål var jo i utgangspunktet en verdensrevolusjon, og kommunistenes stadige forsøk på å hisse opp til revolusjon i andre land var naturligvis ikke særlig populært blant andre lands regjeringer²⁵. Produksjonsnivåene i Russland var generelt elendige sammenlignet med tiden før krigen. Lenin innså etter hvert at planen hans radikale sosialistiske program hadde feilet, og at noe måtte gjøres. Han iverksatte derfor NEP (New economic plan), som innebar en liberalisering av markedet. Bøndene var ikke lenger pålagt å levere kornleveranser til skampris. Det var nå tillatt for bønder å selge korn på det åpne markedet, og tillot små bedrifter med under 20 ansatte å drive privat²⁶. NEP viste seg riktignok å være en god taktikk, men var dette nødvendigvis positivt for bolsjevikenes ideologiske forestillinger? Det betød jo i praksis at kommunisme ikke kunne konkurrere med kapitalisme. Kort oppsummert, så førte kommunistenes maktovertakelse til særdeles dårlig levkår for befolkningen. De måtte derfor falle tilbake på kapitalistiske verktøy for å fikse økonomien.

Undertrykkelse av meningsmotstandere og ideologisk utvikling

Et av punktene NSA kritiserer Sovjet på handler om deres undertrykkelse av meningsmotstandere. Som nevnt tidligere, så var bolsjevikene raskt ute med å markere sin maktposisjon etter deres maktovertakelse. Opposisjonelle partier ble forbudt, og det var ikke særlig plass i samfunnet til de som ikke delte bolsjevikenes ideologiske overbevisning. En av hovedforskjellene mellom sosialdemokratene i NSA og kommunistene var jo nettopp tanken om at overgangen til et sosialistisk samfunn skulle skje gjennom parlamentariske virkemidler.

Den 13.januar finner vi en tekst med tittelen «*Hvordan enhetsfronten gjennomføres i Russland*». Teksten er en kommentar til Sovjets behandling av bolsjevikenes meningsmotstandere. Forfatteren fokuserer for det meste på fengslingen av sosialdemokrater og fagforeningsmenn som nå planlegger å gå til sultestreik for å bedre sine elendige forhold i fengselet. Sovjet planla å sende disse til «Butyrka-fengselet» i Sentral-Asia.

²⁵ Pauley, 2009: s.16

²⁶ Pauley, 2009: s.17

Denne flyttingen til Butyrka-fengselet beskrives som en dødsdom. Forfatteren av innlegget antyder på det sterkeste at bolsjevikene ønsker å foreta denne flyttingen for å kunne kvitte seg med uønskede elementer:

«Transporten av de politiske fanger til Turkestan betyr intet annet enn deres dødsdom. Det betyr ennvidere fortsettelsen av sovjetregjeringens hykleriske spill, som den fortsatt driver. Av hensyn til forhandlingene med utlandet er de engestelige og søker aa «renske» Moskvas fengsler, for ikke aa utsette sin terror for dagens klare lys. Samtidig sørger de for, at de sosialdemokrater, hvis innflytelse paa arbeiderklassen de frykter, sendes fra disse fengsler til Centralasien, for at de der av paalidelige bødler kan uskadeliggjøres.»²⁷

Forfatteren av teksten trekker paralleller til tsartiden, bl.a. ved å påpeke hvordan «Sovjetregjeringen har i sin tjeneste innen Tjekaen flere av zarveldets bødler». Tjekaen, eller tsjekaen som det skrives i dag, er betegnelsen på det hemmelige politiet som var aktive under den russiske revolusjon og den påfølgende borgerkrigen. Bolsjevikenes maktovertakelse og overgang til et «sosialistisk samfunn» skulle jo gjøre alt så mye bedre. I realiteten var det blitt verre, ifølge forfatteren av teksten. Forfatteren peker også på hvordan hvitegardister, spekulanter og «andre korrumperende elementer av sovjetbyraokratiet» ble benådet på årsdagen for oktoberrevolusjonen, mens sosialdemokrater blir fengslet, begrunnet med det forfatteren av teksten kaller «administrativ vilkaarlighet». Samtidig skal den kommunistiske internasjonale ha sendt ut en oppfordring om at alle verdens arbeidere skulle forenes for å danne en enhetsfront, uavhengig av om de var sosialdemokrater, syndikalister, anarkister, eller til og med liberale arbeidere. Hovedbudskapet i teksten må sies å være kritikk rettet mot Sovjets hykleri – illustrert ved deres undertrykkelse av meningsmotstandere, samtidig som de oppfordrer til enhetsfront for verdens arbeidere.

Fengslingen av sosialdemokratene var noe som naturligvis opptok Arbeider-politikkens skribenter og lesere. Det finnes nok av leserinnlegg og tekster som viser at dette var en viktig sak. 14.januar finner vi igjen et innlegg som omtaler fengslingen av sosialdemokratene. Innlegget kommenterer rundt hvordan disse er fengslet uten rettssak og at flere av dem har sittet fengslet i tre år, og at selv ikke Sovjetregjeringen kan påstå at de har begått andre feil

²⁷ Arbeider-politikken «*Hvordan enhetsfronten gjennomføres i Rusland*». 13.januar 1922

enn å være motstandere av kommunistpartiet. Det trekkes også frem hvordan Sovjets behandling av «annerledestenkende proletarer og socialister» kun fører til vanskeligheter for arbeiderklassens kamp mot kapitalismen²⁸. 20.januar kunne vi lese i Olav Kringens ukentlige spalte, «Den Verden vi lever i», at protestene mot fengslingen av sosialdemokratene så ut til å virke. De fengslede sosialistene hadde blitt løslatt, men riktignok forvist til de nordligste delene av Russland. Andre hadde fått valget mellom å bli forvist til fjerntliggende områder med politioppsyn, eller bli sendt til en grensestasjon og derfra overlatt til seg selv. Løslatelsen stilnet dog ikke kritikken. Teksten er særlig negativ til hvordan meningsmotstanderne ble forvist til områder hvor kritikk av kommunistpartiet ble umuliggjort. Det blir også gjort et poeng ut av hvordan denne forvisningen av politiske motstandere bør sees som et tegn på at Sovjetregjeringen ikke har så stor støtte blant massene som de selv hevder²⁹.

Den sovjetiske undertrykkelsen av meningsmotstandere er sterkt knyttet til Lenins tolkning av marxistisk teori. Lenins tolkning av Marx grunnet ut i et ensrettet syn på at marxismen var den rette vei. I en artikkel fra 1913 skrev Lenin at «Marx` lære er altbeseirende fordi den er riktig. Den er fullstendig og harmonisk og gir menneskene et helstøpt livssyn som er uforenlig med enhver overtro, enhver reaksjon, ethvert forsvar av den borgerlige undertrykkelse»³⁰. Med en slik tolkning kunne han langt på vei legitimere de fleste handlinger ved å hevde at de er en nødvendig handling for å realisere den marxistiske lære. Dette viste han seg også villig til å gjøre ved flere anledninger. Motstandere av Lenin og bolsjevikene ville naturligvis være et hinder for å realisere Marx` lære, og det er derfor rimelig å anta at Lenin ikke hadde noen kvaler rundt å stilne eventuell politisk motstand. Lenin mente også at arbeiderklassen ikke kunne klare å omforme samfunnet til et sosialistisk klasseløst samfunn på egenhånd. Det var nødvendig med hjelp utenfra, i form av et eliteparti som kunne legge en revolusjonær strategi og taktikk gjennom marxistisk teori. I den russiske revolusjons tilfelle, så kom dette elitepartiet i form av bolsjevikene³¹. I utgangspunktet hadde kanskje Lenin tenkt at sovjetrådene skulle spille en større rolle enn de gjorde i praksis. Resultatet ble i alle fall et totalitært styre gjennom Lenin og bolsjevikene. Dette førte

²⁸ Arbeider-politikken «Sovjetregjeringens Terror». 14.januar 1922

²⁹ Arbeider-politikken «Den Verden vi lever i». 20.januar 1922

³⁰ Sørensen, Øystein «Drømmen om det fullkomne samfunn». Oslo: H.Aschehoug & Co, 2011: s.99

³¹ Sørensen, 2011: s.100

nødvendigvis til at det ikke var rom for at politiske motstandere skulle stikke kjepper i hjulene for hans «revolusjonære strategi». I utgangspunktet skulle revolusjonen føre til «proletariatets diktatur» i en overgangsfase mot det klasseløse samfunnet. Proletariatets diktatur forutsetter «en enhetlig vilje, enhetlig retning, en enhetlig aksjon»³², men hvordan skal dette diktaturet være levedyktig med disse forutsetningene, hvis proletariatet viser seg å inneholde elementer som ikke er så enhetlige? Ut i fra Lenins handlinger, kan det se ut som at han ikke hadde noen moralske innsigelser mot å ta i bruk ekstreme metoder for å kvitte seg med disse elementene. I tillegg til å henrette politiske motstandere, forvise dem til avsidesliggende områder, og å ha dem under politioppsyn, så opprettet han konsentrasjonsleirer, og autoriserte drapene på over 200 000 russere. Til sammenligning, så ble det henrettet 14000 russere i løpet av det siste halve århundret landet var under tsarens kontroll³³.

Den 21.juni 1922 finner vi et innlegg i Arbeider-politikken som tar for seg skillet mellom Lenins kommunisme og sosialdemokratiet, som ifølge forfatteren er den rette sosialismen. Gjennom følgende utdrag blir det uttrykt hvilke holdninger forfatteren har overfor denne problemstillingen:

«I Moskva paagaar en kraftprøve mellem to retninger: Den revolusjonære socialisme, som tar sine former og sitt program, ikke fra døde dogmer. Men direkte fra livet. Fra erfaringene i de undertrykte massers frihetskamp paa hvis fane der staar: «Alene i kampen kommer du til aa naa din rett!» Og paa den annen side den bolsjevikiske retning som er stivnet i Marxistiske dogmer, gamle fraser, gamle teoretiske erklæringer, bygget, ikke paa erfaring som er naadd i kampen, men snarere fremkommet som resultat av logiske tankeeksperimenter.»³⁴

Det er rimelig å påstå at forfatteren av innlegget, gjennom denne sammenligningen, peker på hva som er galt med bolsjevikenes ideologiske utvikling i forhold til sosialdemokratens utvikling. Fra dette utdraget kan det se ut som at forfatteren mener at kommunismens stadig synkende popularitet i Europa skyldes at den bolsjevikiske retningen har låst seg fast i dogmer og teori, uten å kunne tilpasse denne til de faktiske forholdene i livet. Teksten er

³² Sørensen, 2011: s. 104

³³ Pauley, 2009: s.18

³⁴ Arbeider-politikken «Den verdenshistoriske Prosess i Moskva og Proletariatets diktatur». 21.juni 1922

ment som en kritikk mot flere aspekter ved Sovjets utvikling, bl.a. hvordan bolsjevikene fortsatt er ekskluderende overfor de øvrige delene av arbeiderklassen som ikke deler deres meninger. Dette kan vi f.eks. se gjennom hans gjengivelse av en arbeideropposisjonsleders brev til Lenin: «Ethvert forsøk, skrev han, paa aa uttale et kritisk ord har til følge at den vaagehals som uttaler det blir innregistrert enten som socialrevolusjonær eller mensjevik med derav følgende konsekvenser»³⁵. Det trekkes tydelige paralleller mellom bolsjevikenes ideologiske stagnasjon, og deres undertrykkelse av meningsmotstandere.

Kritikk mot Sovjet og hungersnød – «tilbake til kapitalismens trygge havn»

Mye av kritikken fra NSA rettet mot Sovjet, bestod av kritikk mot landets svake økonomiske stilling etter bolsjevikenes mange reformer. Som nevnt innledningsvis i kapittelet, så led Sovjets befolkning av hungersnød og generelt dårlige levekår i årene som fulgte revolusjonen. Særlig hungersnøden i 1921 var krevende. Hungersnøden i 1921 startet i Volga-regionen som var særlig utsatt for tørke, og videre øst for Uralfjellene, vest mot Ukraina, og sør mot Kaukasia. Totalt bodde det rundt 37,5 millioner mennesker innenfor dette området. Og hungersnøden ville ha enorme konsekvenser, ikke bare i form av tapte menneskeliv blant innbyggerne i dette området, men også i form av langvarige økonomiske konsekvenser³⁶. Bolsjevikenes politiske motstandere kunne uten problemer legge skylden for hungersnøden på bolsjevikene. Det er rimelig å anta at bøndene som tidligere var pålagt strenge kornrekvisisjoner ikke trengte mye overbevisning for å bite på en slik retorikk. Lenin var klar over farene ved å la hungersnøden gå sin gang, og noe måtte gjøres. Sovjet hadde på sin side ikke ressursene til å selv løse denne krisen. Utenlandsk innblanding var heller ikke å foretrekke. I mangel på flere alternativer, så ble hungersnøden i første omgang ignorert av bolsjevikene³⁷. Bolsjevikenes mangel på forsøk på å gjøre noe med hungersnøden gikk ikke ubemerket hen utenfor Sovjet. Vi kan f.eks. se på Olav Kringens kommentar 11.februar 1922: «til tross for hungersnøden underholder diktaturet en stor hær i Georgien til undertrykkelse

³⁵ Arbeider-politikken «*Den verdenshistoriske Prosess i Moskva og Proletariatets diktatur*». 21.juni 1922

³⁶ Edmondson, Charles M. "The Politics of Hunger: The Soviet Response to Famine, 1921." *Soviet Studies* 29, no. 4 (1977): s.506

³⁷ Edmondson, 1977: s.507

av socialismen i dette herlige land»³⁸. Charles M. Edmondson argumenterer for at sovjetregimet hadde god nok tid til å reagere og forminske konsekvensene av hungersnøden. Han peker på at det allerede i november 1920 ble sendt inn rapporter om dårlige avlinger og tørke. Sovjetregimets tiltak viste seg dog å være ineffektive, og i den grad det påvirket situasjonen, ble det muligens bare verre³⁹. Etter hvert begynte Lenin og Bolsjevikene å innse at mer omfattende tiltak måtte fattes. 13. juli 1921 sendte bolsjevikene Maxim Gorky ut en appell om bistand rettet mot utlandet, ikke til utenlandske staters regjeringer, men til det private⁴⁰. Det ble allikevel amerikaneren, og senere president, Herbert Hoover som svarte på Gorkys appell ved å tilby ARA (American relief agency) sin bistand, dog med betingelser. Ikke uventet, så var Lenin og bolsjevikene skeptiske til å ta imot hjelp fra vestlige regjeringer – det kunne føre til ytterligere utenlandsk intervensjon og anti-revolusjonær reaksjon. I mangel på bedre tilbud, gikk til slutt sovjetregjeringen med på avtalen med ARA, som bidro til å lette lidelsene som hungersnøden hadde skapt⁴¹. Prisen Sovjet betalte for dette kom i form av en ikke-uttalt annerkjennelse av at de var avhengig av hjelp og samarbeid med de kapitalistiske vestlige maktene, som de ved flere anledninger hadde kritisert, og stadig kritiserte. Vi skal nå se nærmere på hvordan NSA kritiserte sovjets økonomiske stilling, og samarbeid med vestlige (kapitalistiske) krefter, for å vise hvordan kommunismen ikke var den rette veien for å skape et sosialistisk samfunn. Det vil også være interessant å se hvordan NSA bruker dette i deres kritikk mot DNA i den hjemlige politikken. Følgende utdrag er hentet fra Arbeider-politikken 21.januar 1922, og er et godt startpunkt for en analyse av sosialdemokratenes kritikk av Sovjets økonomiske utvikling:

«Den russiske revolusjon staar paa randen av en avgrunn. Det store land som har rystet zarismens lenker av sig, har hengitt sig til den illusjon, at man gjennom voldsanvendelse ogsaa kan ignorere den økonomiske utviklings historiske lov. Nu har man innsett, at man paa denne vei ikke kan komme videre, og vi ser at Rusland har maattet vende tilbake til kapitalismens havn.»⁴².

³⁸ Arbeider-politikken «Den Verden vi lever i». 11.februar 1922

³⁹ Edmondson, 1977: s.507-508

⁴⁰ Edmondson, 1977: s.515

⁴¹ Edmondson, 1977: s.517-518

⁴² Arbeider-politikken «Den russiske Revolusjon». 21.januar 1922

Her rettes trolig kritikken mot det som ble nevnt innledningsvis i kapitlet. Med voldsbruken, er det rimelig å tenke at forfatteren sikter til følgende: Privat eiendom ble beslaglagt, bøndene måtte selge korn til staten til en urimelig lav pris, pressen ble sensurert og politiske motstandere eliminert. I tillegg terroriserte det hemmelige politiet, tsjekaen, befolkning i et forsøk på å oppdage potensielle trusler mot bolsjevikenes omforming av samfunnet. Forfatteren av teksten viser til at «Rusland har maattet vende tilbake til kapitalismens havn.», og sikter trolig til Lenins NEP, som ble iverksatt våren 1921⁴³, med medfølgende liberalisering i det sovjetiske markedet. Som Bruce Pauley skriver, så følte de trofaste medlemmene av kommunistpartiet NEP som et skamfullt kompromiss med kapitalismen⁴⁴. I tillegg er bolsjevikenes appell om utenlandsk nødhjelp til å demme opp for hungersnøden en god kandidat. Det kan også knyttes opp mot Sovjets invasjon og okkupasjon av Georgia, som ble behandlet i forrige kapittel. Der så vi hvordan det var klare sammenhenger mellom forståelsen av imperialismen og kapitalismen fra sosialdemokratisk hold.

Det at NSA gjør et poeng ut av at Sovjet måtte ta et skritt i retning kapitalismen for å demme opp for kommunismens mangler er ikke nødvendigvis et tegn på at sosialdemokratene i NSA mente at det var et godt valg å bevege seg i kapitalistisk retning. Den 24. januar finner vi en kritikk av «overgangen til kapitalismen» gjennom Olav Kringens ukentlige spalte i Arbeiderpolitikken. Der beskriver han prosessen slik: «Overgangen til kapitalismen foregaar saa hurtig og planløst at det er fare for at den til aa begynne med vil øke nøden». Kringen beskriver denne «overgangen til kapitalismen» som planløs, og trekker frem opphevingen av alkoholforbudet, og oppblussingen av prostitusjon som symptomer på dette. Han trekker frem hvordan alkoholforbudet, som av folkekommissær i «sundhetsvesenet», Ssemaschko, ble beskrevet som en fordel for folkehelsen. Allikevel ble det opphevet fordi «Lenin mener at de fiskale hensyn staar over innvendingene, og et nytt dekret ventes frigivende all alkohol». Samtidig som bolsjevikene vedkjenner at totalforbudet har bedret folkehelsen, så oppheves altså forbudet av hensyn til økonomiske forhold. Når det gjelder prostitusjon, så forklarer Kringen at all prostitusjonen forsvant av seg selv, da all privateiendom og handel ble avskaffet. Det ble vanskelig å skulle jobbe som prostituert ettersom kundene ikke lenger

⁴³ Pauley, 2009: s.17

⁴⁴ Pauley, 2009: s.69

hadde penger til å kjøpe tjenestene deres. Bordellene ble avfolket, og «pikene sattes til et eller annet arbeide». Men med Lenins NEP, med liberalisering av markedet i form av åpning for privatdrevet handel i liten skala, så var kundegrnlaget tilbake. Disse pikene som hadde blitt satt til et eller annet arbeide mistet jobben ved bedriftenes overgang til privatøkonomi. Kringen forklarer dette ved å vise til at «Av de «sovjetfrøkener», som har hatt sekretærposter i en del av de nu overflødigde departementer, skal ogsaa en stor procent være analfabeter, og da de ikke kan lese og skrive vil de neppe finne plass hos private, som sekretærer»⁴⁵. Det er mulig å tolke Kringens tekst som en kritikk mot sovjetregimets inkompetanse og planløshet, fremfor en kritikk rettet spesifikt mot kapitalismen – riktignok er det trolig også en kritikk mot kapitalismen om vi tar til betraktning at Kringen var sosialdemokrat.

Lørdag 8.april 1922 startet Arbeider-politikken på en artikkelserie ved navn «Fem Aar i Nødens og Dødens Land – En norsk Socialists Oplevelser i Rusland». Denne serien er en skildring av Vincents Caarders opplevelse da han var bosatt i Russland, og hans kommentarer til utviklingen. Han også trekker frem bolsjevikenes manglende evne til planlegging som årsak til hungersnøden:

«Før jeg gaar videre i min fortelling, maa der pekes paa hungersnødens aarsaker i Rusland. Det er ikke bare naturens skyld, som mange vil ha det til. Nei, hovedskylden ligger i systemet, i det bolsjevikiske styresett. Dette styre er absolutt planløst; man lever kun fra haand til munn, for den dag som gaar. Det sees i alt.»⁴⁶

Serien gikk over syv utgaver og gjenga Caarders opplevelser under, og i etterkant av revolusjonen⁴⁷. Ved å lese denne artikkelserien, så kan man trekke frem hovedbudskapet i Caarders tekst som følgende: Bolsjevikene knuste det gamle systemet i form av tsaristregimet. De klarte ikke å erstatte det gamle systemet med et nytt og fungerende system. Å skulle erstatte det gamle tsarstyret kan kun gjennomføres gjennom et demokratisk og parlamentarisk parti. Dette er det stikk motsatte av bolsjevikkpartiet, som Caarder beskriver som et «demagogisk militært organisert parti»⁴⁸. Det vil være lite hensiktsmessig å

⁴⁵ Arbeider-politikken «Den verden vi lever i». 24.januar 1922

⁴⁶ Arbeider-politikken «Fem Aar i nøden og Dødens land». 15.april 1922

⁴⁷ Arbeider-politikken «Fem Aar i Nøden og Dødens land». 8.april 1922

⁴⁸ Arbeider-politikken «Fem Aar i Nøden og Dødens land». 18.april 1922

skulle gjengi alle Caarders beskrivelser, men det er et godt eksempel på hvordan NSA ønsker å vise frem det de så på som den faktiske situasjonen i Russland. Den 11.november 1922 kunne vi lese i Arbeider-politikken at hungersnøden fremdeles er i Russland. I artikkelen «Fremdeles Hungersnød i Rusland», kan vi lese at det antas å være nødvendig med nødhjelp i seks måneder til. Sovjetregimet skal ha meldt at hungersnøden var over, og det legges til en spydig bemerkning fra forfatteren av teksten om at «Det ser nu ut til, at sovjet ikke kjenner forholde i sitt eget land og at de ikke engang naar det gjelder arbeidet for aa bekjempe hungeren er aa stole paa»⁴⁹. I løpet av høsten 1922, så finner vi flere eksempler på at Arbeider-politikken publiserer tekster som handler om hvorvidt sovjetregjeringen stadig uttaler at hungersnøden har stilnet. Gjennom disse tekstene kritiseres bolsjevikene, ikke bare for å liten grad evne å ta vare på egen befolkning, men også for å forsøke å skjule de faktiske forholdene. Vi finner nok et eksempel ved Olav Kringens ukentlige spalte, publisert 9.desember 1922, hvor han påpeker at «stillingen i Rusland er ennu ikke saa god, som den fremstilles i de offisielle meldinger.»⁵⁰. Så kan det jo diskuteres hvorvidt det ligger noe i NSA sin vedvarende kritikk mot hungersnøden. Ifølge Charles M. Edmondson hjalp ARA-avtalen en god del på hungersnøden i Sovjet. Han skriver at ARA-avtalen forsynte 10 millioner mennesker med mat allerede i august 1922. Riktignok påpeker han at dette langt fra var takket være sovjetregimet, og at de hadde opptrådt særdeles klumsete i håndteringen av situasjonen⁵¹. NSA sin kritikk bør utvilsomt sies å være berettiget, men det er naturlig å forestille seg at sosialdemokratene ønsket å benytte seg av bolsjevikenes feiltrinn så lenge, og i så stor grad som mulig. Det bør også nevnes at hyppigheten av artikler knyttet til hungersnøden i Sovjet stilnet kraftig i siste halvdel av 1922.

Kritikk mot bolsjevikenes overstyring av arbeiderrådene

Den sentrale teorien i kommunistisk politisk teori, var at den lovgivende makten skulle ligge hos arbeiderrådene, de såkalte sovjetene⁵². Disse arbeiderrådene skulle altså i praksis være selve kjernen av kommunismen. Slikte viste det seg allikevel ikke å være. I tillegg til

⁴⁹ Arbeider-politikken «*Fremdeles Hungersnød i Rusland*». 11.november 1922

⁵⁰ Arbeider-politikken «*Den Verden vi Lever i*». 9.desember 1922

⁵¹ Edmondson, 1977: s.518

⁵² Richard Pipes, Pipes. *Formation of the Soviet Union: Communism and Nationalism, 1917-1923, Revised Edition*. Russian Research Center Studies. Harvard University Press, 1997: s.242

sovjetene, så vokste kommunistpartiet frem til å sitte med den reelle makten.

Bolsjeviklederne så på kommunistpartiet som selve eliten av proletariatet. Som vi var inne på tidligere i kapittelet, så mente Lenin at en sosialistisk revolusjon ikke kunne utføres av arbeiderne på egenhånd. De trengte hjelp utenfra, i form av en elite som kunne bidra med revolusjonær strategi basert på marxistisk teori. Og hvem var vel bedre egnet til denne oppgaven enn Lenin selv, med følge av bolsjevikene? Richard Pipes skriver at det ikke ble noe bestemt et klart skille i maktbalansen mellom sovjetene og kommunistpartiet, ettersom bolsjevikene antok at disse to institusjonenes interesser var enhetlige og harmonisert, samtidig som de ikke forsøkte å skjule at det i praksis skulle være slik at makten skulle gå fra partiet og ned⁵³. Pipes trekker også frem kommunistenes første partiprogram fra mars 1919, som sier at det er kommunistpartiets oppgave å skaffe makt, innflytelse og lederskap i fagforeningene, landsbykommunene, osv. Særlig viktig var det å skaffe kontroll i sovjetene. Det poengteres at det gjennom hardt arbeid og dedikasjon måtte vinnes kontroll i sovjetene, slik at de satt med den faktiske makten⁵⁴. I praksis ville dette føre til at kommunistpartiet og sovjetene ble ensbetydende, da ledelsen i sovjetpartiet, også var kommunistpartiet. Vi skal se på hvordan NSA kritiserte bolsjevikenes overstyring av arbeidsrådene, som i utgangspunktet skulle være et verktøy for å sikre proletariatets diktatur. I stedet viste det seg å ende opp med partiets diktatur.

Den 13.januar 1922 finner vi et innlegg i Arbeider-politikken med tittelen «De russiske konsesjoner og arbeiderne». Teksten inneholder kritikk mot Sovjets angivelige inntog i den kapitalistiske verden. Innlegget starter nokså bombastisk med følgende to setninger: «Rusland erobres av den internasjonale kapitalisme. Privatkapitalismen vil om kort tid spille mester i det store rike.». Forfatteren kritiserer utviklingen av arbeidernes rettigheter i Russland. Han peker på at «Sovjet har nu fastslaaet en «normaltype for konsesjonsavtaler» og av denne vil det fremgaa i hvilken retning utviklingen nu gaar i Rusland». Uten å gå altfor nøye inn på hva disse konsesjonsavtalene innebar, så kan det nevnes at avtalen gjør det vanskeligere for arbeiderne å påvirke egne arbeidsforhold. Som nevnt tidligere, tenkte Lenin at sovjetenes interesser var sammenfallende med kommunistpartiet. Det kan derfor tenkes at bolsjevikene etter hvert tenkte at det ikke var så nøye hvorvidt sovjetene stod for egne

⁵³ Pipes, 1997: s.243

⁵⁴ Pipes, 1997: s.243

bestemmelser, eller om de kom fra sentralt hold. Avtalen innebar også at boikott og streik ikke skulle benyttes som virkemidler i kampen mot arbeidsgiverne. Forfatteren av innlegget argumenterer for at dette er arbeidernes fremste våpen i denne kampen. Når det gjaldt lønn, så skulle denne ikke være lavere enn gjennomsnittslønnen for tilsvarende arbeidskategorier i andre land. Forfatteren av innlegget skriver at dette i praksis vil bety at det er fagforeningene i de «reformistiske» landene i resten av Europa som skal stå for de russiske arbeidernes lønnskamp. Til sist legger han til: «revolusjonært, ikke sant?». Han trekker også frem hvordan slike kollektivavtaler som nå innførtes i Russland, hadde fått sterk kritikk fra kommunistisk hold i Norge⁵⁵. Hovedessensen i teksten kan tolkes som kritikk mot kommunistpartiets overstyring av arbeiderrådene og at ved å se til bolsjevikenes omforming av samfunnet etter tsarregimets fall, slik som DNA gjør, så vil vi ende opp med samme resultat.

Tirsdag 24.januar 1922 finner vi en artikkel med tittelen «*De russiske fagforeninger – deres virkelige stilling*» i Arbeider-politikken. Denne teksten er et intervju av tre russiske revolusjonære, som angivelig skal male et riktig bilde av hvordan det faktisk står til i de russiske fagforeningene. Det påpekes tidlig i teksten at disse tre ikke ønsket å kritisere bolsjevikene, men bolsjevismen, altså systemet. En slik erklæring kan tolkes dit, at hensikten med teksten er å påpeke at bolsjevismens feil og mangler i Russland ikke kan bortforklares med kulturspesifikke trekk og tilfeldigheter. Det er altså selve systemet som er feil, og bolsjevismen ville gått gjennom de samme feiltrinn uansett hvor den forsøkte å gjennomføre sitt virke. Teksten beskriver hvordan en av disse tre revolusjonære, Emma Goldman, hadde forlatt Amerika, «full av jublende forhaapninger», men at disse forhåpningene raskt endret seg, da hun fant ut hvordan situasjonen egentlig var: «forholdene var slik, at hjertet snørte sig sammen naar hun tenkte paa det.». Videre i teksten kan vi lese at hun på spørsmål fra intervjueren om hvorvidt det er riktig at de russiske fagforeningene er statsorganisasjoner, og ikke organisasjoner for arbeiderne, så svarer hun at offisielt sett, så er det ikke slik, men i praksis er det det. Alle arbeidere skal ifølge Goldman automatisk være til slutt organisasjonene og blir trukket en sum av lønnen for å dekke kontingenten. Til tross for betaling av kontingent, så eksisterer det i virkeligheten ikke noe organisasjonsliv. Hun forteller at disse organisasjonene i praksis styres av bolsjevikene, og dermed indirekte av

⁵⁵ Arbeider-politikken «*De russiske Konesjoner og Arbeiderne*». 13.januar 1922

staten. Alle beslutninger bestemmes av direktiver fra statlig hold. Et siste punkt i teksten som er verd å nevne er en kommentar til hvordan sovjetregjeringens nye økonomiske politikk, med liberalisering av markedet og et delvis tilbakefall til privatøkonomien, vil medføre konsekvenser for fagforeningene. Ved å overgi industrien til «private hender», så vil det forsøkes å skape en selvstendig fagorganisasjon. Denne vil imidlertid ikke tolereres av bolsjevikene. Goldman argumenterer for at det tross alt er bolsjevikene som har overgitt industrien til privatkapitalistene, og de kan følgelig ikke «da godt se påaa at arbeiderne gjennom fagorganisasjonen bekjemper de kapitalister som har sine konsesjoner fra regjeringen selv. Hun trekker inn hvordan dette i praksis ville bety at en innmeldelse i Den røde internasjonale – som styres av bolsjevikene, også ville bety at de står i kamp mot de russiske arbeiderne⁵⁶. Som vi har sett i det meste av NSA sin kritikk mot Sovjet, så handler det om at NSA påpeker hvordan det som fortelles offentlig fra sovjetisk hold, angivelig ikke stemmer overens med den faktiske situasjonen. Det å bruke beretninger fra kilder som faktisk var i den aktuelle situasjonen, synes å være noe sosialdemokratene i NSA anser som et godt virkemiddel for å fremme denne kritikken – «Fem Aar i Nøden og Dødens Land» var jo også et eksempel på dette.

Om vi hopper noen måneder frem i tid, kan vi den 21.august 1922 lese Olav Kringens ukentlige spalte i Arbeider-politikken. Denne gangen fokuserer han på en artikkel i «Tranmæls blad» (Social-demokraten), som handler om hvordan Tranmæl vil samle arbeiderbevegelsen:

«Samlingsgrunnlaget maa være den marxistiske erkjennelse av klassekampen, den økonomiske og sociale nydannelse paa grunnlag av nye arbeiderorganisasjoner, masseaksjonen som avgjørende middel i kampen for socialismen og arbeidernes enebestemmelsesrett i overgangstiden fra den gamle til den nye samfundsorden»

Om vi leser dette utdraget i sammenheng med det som har blitt diskutert tidligere i dette kapitlet, så er det noe som skurrer. Tranmæl hevder at masseaksjon må være et avgjørende middel i kampen for sosialisme. Han trekker også frem arbeidernes «enebestemmelsesrett». Om vi ser tilbake på teksten fra 13.januar 1922, så var jo et av punktene som ble diskutert, at disse kollektivavtalene som ble pålagt arbeiderne, innebar at

⁵⁶ Arbeider-politikken «De russiske Fagforeninger – Deres virkelige Stilling». 24.januar 1922

boikott og streik ikke skulle benyttes. Og om vi ser på de tre russiske revolusjonæres beretning, så er det enn stor avstand mellom deres beskrivelse av maktforholdet mellom arbeiderrådene og staten, og Tranmæls enebestemmelsesrett. Kringen legger naturligvis også merke til disse motsetningene og kommenterer følgende:

«Med «den marxistiske klassekamp» forstaar Tranmæl det kommunistiske partis propaganda; med de «nye arbeider-organer» sovjets, som ingen annen funksjon har enn den partistyret paalegger dem; med «masseaksjonen» utførelsen av det kommunistiske partis dekreter av de ledede massers viljeløse efterapelser, og med «arbeidernes enebestemmelsesrett i overgangstiden» diktaturet»⁵⁷.

Sammendrag

I dette kapittelet har vi gått gjennom hvordan sosialdemokratene i NSA kritiserte Sovjets undertrykkelse av meningsmotstandere, den økonomiske og ideologiske utviklingen i Sovjet og hos bolsjevikene, i tillegg til bolsjevikenes overstyring av arbeiderrådene. Når det gjelder Sovjets undertrykkelse av meningsmotstandere, så legges det særlig vekt på hvordan sosialdemokratene knytter dette sammen med bolsjevikenes ideologiske stagnasjon: de mente at bolsjevikene stod fastlåst i gamle dogmer og marxistisk teori. Bolsjevikene skal ha bidratt til svekkelse av arbeiderklassen ved denne undertrykkelsen av meningsmotstandere. Ved å holde fast ved en såpass eksklusiv idéverden som bolsjevikene gjorde – hvor det bare var rom for de som sa seg enige med bestemmelsene fra kommunistpartiet, så fremmedgjorde de store deler av arbeiderklassen og skapte splittelse. Særlig fengslingen av politiske motstandere i begynnelsen av 1922, var gjenstand for mye kritikk fra sosialdemokratisk hold. Sosialdemokratene var på sin side tydelige om at en overgang til et sosialistisk samfunn bare kunne skje gjennom parlamentariske virkemidler, ikke gjennom voldsbruk og undertrykkelse.

Den økonomiske og ideologiske utviklingen i Russland ble ofte knyttet opp mot hverandre. Bolsjevikene ble igjen beskyldt for å holde fast ved gamle dogmer og teori. Ifølge sosialdemokratene i NSA, så klarte ikke bolsjevikene å tilpasse sin ideologi og

⁵⁷ Arbeider-politikken «Den Verden vi Lever i». 21.august 1922

«revolusjonære strategi» til de faktiske forholdene i landet. Særlig hungersnøden som startet for alvor i 1921 og varte gjennom 1922 var noe NSA kritiserte Sovjet for. Lenin og bolsjevikenes dårlige håndtering av situasjonen var særlig utsatt for kritikk. For å løse hungersnøden, så ble det til slutt nødvendig med hjelp fra utenlandsk hold i tillegg til en liberalisering av markedet i Sovjet i form av Lenins NEP. Dette var også gjenstand for kritikk, ettersom sosialdemokratene så på dette som et bevis for kommunismens feil og mangler. Som det ble beskrevet i en av tekstene vi så nærmere på: «Rusland har maattet vende tilbake til kapitalismens havn».

Vi har også sett hvordan NSA kritiserte bolsjevikerne for å gå vekk fra proletariatets diktatur til partiets diktatur. Som det ble nevnt i dette kapitlet, så skulle i utgangspunktet den lovgivende makt ligge hos arbeiderrådene, sovjetene. Problemet med dette viste seg å være at Lenin anså sovjetenes interesser som sammenfallende med kommunistpartiets interesser. Derfor utviklet det seg til en situasjon der sovjetene i det store og hele ble styrt gjennom direktiver fra kommunistpartiet.

Felles for kritikken mot Sovjet som vi har sett på i dette kapitlet, er at det ofte påpekes fra sosialdemokratisk hold, at sovjetregjeringens offisielle meldinger stadig forsøker å male et bilde som fremstiller situasjonen i langt bedre lys enn det som er i virkeligheten. Kritikken var veldig ofte knyttet til den ideologiske utviklingen hos bolsjevikerne. Hensikten med dette kan ha vært å bruke sovjet som et «skrekkeeksempel» på hva som kan skje hjemme i Norge, om DNA vant frem med sin bolsjevikkvennlige ideologi.

Kapittel 4 – Sovjets okkupasjon av Georgia – På kanten av imperialisme

I dette kapittel skal konflikten i Georgia, og reaksjoner fra NSA knyttet til denne, undersøkes nærmere. Med konflikten i Georgia siktes det til den røde armees invasjon av Georgia i 1921 og den påfølgende okkupasjonen – senere innlemmelse i Sovjetunionen som en autonom republikk, og dermed slutten på det sosialdemokratiske mensjevistikstyret som hadde vart i tre år, fra 1918-1921⁵⁸. Det vil være hensiktsmessig med en redegjørelse om bakgrunnen for sovjets invasjon av Georgia i 1921, og de påfølgende urolighetene. Vi skal se på hvorfor dette var en sak som engasjerte NSA-tilknyttet presse, og hvilke konsekvenser situasjonen hadde for forholdet mellom NSA og den radikale delen av arbeiderbevegelsen hjemme i Norge. Det var ikke slik at denne saken var noe som opptok sosialdemokratene i Norge unormalt mye. Det er allikevel interessant å se nærmere på denne konkrete situasjonen fordi den representerer et aspekt som gjør seg gjeldende i forholdet mellom NSA og den radikale delen av arbeiderbevegelsen: hvorvidt et sosialistisk samfunn skal vokse frem gjennom parlamentariske virkemidler, eller om den kan presses frem gjennom voldsbruk. I denne sammenheng ser man en klar tendens i sosialdemokratenes kritikk av okkupasjonen, at Sovjets handlinger forsøkes å knyttes til imperialisme. Imperialisme var igjen nært knyttet til kapitalisme, og var ikke forenlig med det sosialdemokratene kalte «ekte sosialisme». På grunn av et stort kildemateriale, og oppgavens periodiske avgrensning, vil det i hovedsak sees nærmere på hva denne kritikken gikk ut på i året 1922.

Sovjets invasjon og okkupasjon av Georgia

Etter å ha vært underlagt den russiske tsaren i over 100 år, så dukket plutselig muligheten for selvstendighet opp for Georgia. Tsar Nikolaj 2. abdiserte under februarrevolusjonen i 1917, og når nyhetene om dette spredte seg til Georgia, brøt det gamle styret sammen⁵⁹. 26.mai 1918 ble den nye georgiske regjeringen dannet, med flere mensjevikledere inkludert. Georgia var nå å anse som en selvstendig republikk. Kort tid senere, 24 juni, tok Noe

⁵⁸Jones, Stephen. "The Establishment of Soviet Power in Transcaucasia: The Case of Georgia 1921-1928." *Soviet Studies* 40, no. 4 (1988): s.616

⁵⁹ Lang, David Marshall. "A modern history of Soviet Georgia". New York: Grove press, inc. 1962: s.192

Zhordania over som statsminister. Han var før dette formannen i det georgiske mensjevnikpartiet⁶⁰. I februar 1919 ble det holdt valg, der hele 15 partier stilte med kandidater. Stemmeretten var universell, og det var hemmelig valg. Med andre ord var valget gjennomført i moderne demokratisk ånd. Ved dette valget beholdt Mensjevikene sin maktposisjon og vant valget overlegent. Etter valget hadde de 109 av totalt 130 seter i kammeret⁶¹. Georgias selvstendighet bør i stor grad sies å skyldes bolsjevikenes maktovertakelse i Russland, men til tross for dette, skulle det vise seg at Bolsjevikene kom til å vise stor misnøye overfor den nye regjeringen i Georgia. Mensjevikeregjeringen i Georgia ble sterkt kritisert av bolsjevikene. Bolsjevikkene beskyldte Zhordania og hans partnere for å være reaksjonære som samarbeidet med tyske og britiske imperialister. Hvorvidt det var hold i disse påstandene er noe mer tvilsomt. Etter den russiske revolusjonen ble borgerskapet og aristokratiet i Russland nærmest utryddet – noe slikt fant aldri sted i Georgia. Zhordania hadde tro på at for å gjennomføre en overgang fra føydalsamfunnet til et sosialistisk samfunn, så var det nødvendig å samarbeide med borgerskapet i landet⁶².

Bolsjevikene nektet å anerkjenne georgiernes selvstendighet. I desember 1918 erklærte de at alle som anså seg som georgiere skulle bli regnet som russiske borgere, og dermed underlagt alle bestemmelser og dekreter fra sovjetisk hold. Bolsjevikene i Georgia fikk ikke noe ordentlig fotfeste i årene 1918-1921. Dette skyldtes i stor grad Noe Ramishvili og hans undertrykkelse av bolsjevikiske forsøk på konsolidering i landet. Den hvite armé holdt stand mot bolsjevikene i disse årene, og det var en stor årsak til hvorfor georgierne fikk være i fred fra bolsjevikisk intervensjon. Vinteren 1919-1920, led Anton Denikin og hans styrker som holdt stand i nord-Kaukasus og svartehavsregionen, store nederlag. Dette førte til forsøk fra bolsjevikene om å forene Georgia med Russland i «kampen mot kapitalistene». Statsminister Zhordania takket nei til dette⁶³. 27.april invaderte den røde armé Georgias naboland, Aserbajdsjan. Bolsjevikene så for seg en rask invasjon med påfølgende invasjon av Georgia. Georgiske bolsjeviker satte derfor i stand et væpnet opprør i Georgias hovedstad Tblisi. Til slutt fikk bolsjevikene presset frem en rekke konsesjoner fra den georgiske regjeringen. Georgierne måtte gå med på å ikke la soldater, fra makter som var å anse som fiendtlige

⁶⁰ Ibid: s.209

⁶¹ Ibid: s.210

⁶² Ibid: s.211

⁶³ Ibid: s.224-225

overfor Sovjetunionen, få opphold i landet. Georgierne måtte også gå med på å gjøre det lovlig for kommunistpartiet å bedrive sin aktivitet i landet. Til gjengjeld skulle Georgia anerkjennes som en selvstendig republikk⁶⁴. Georgia var altså fortsatt en selvstendig republikk, men var nå i større grad underlagt sovjetisk vilje.

11.februar 1921 oppstod det uroligheter nær grensen mellom Armenia, Aserbajdsjan og Georgia. Urolighetene utviklet seg til et faktisk opprør. Bak opprøret, stod armenere og russere. Russerne på sin side hevdet å ikke ha noe kjennskap til russisk militær innblanding og mente opprøret skyldtes armenere. Opprørerne tok kontroll over byen Shulaveri, og dannet en «Kommunistisk Revolusjonær komité» der. De hevdet at mensjevikenes kontroll over Georgia kun skyldtes hjelp fra vestlige makter, og ba derfor Moskva om hjelp. «Tilfeldigvis» var den røde arme plassert rett ved den georgisk-aserbajdsjanske grensen, og kunne allerede 16.februar krysse grensen til Georgia. Mens dette pågikk, hevdet hele tiden det sovjetiske utenrikskommisariatet at de ikke hadde noe kjennskap til russisk innblanding, og ville derfor gjerne hjelpe til med å forsøke å roe ned enhver konfrontasjon mellom Georgia, Armenia og Aserbajdsjan⁶⁵. Den georgiske hæren kjempet mot, men ble ganske raskt overvunnet av den røde armé. Den 25.februar 1921 ble mensjevikregjeringen kastet, og grunnleggelsen av Georgia som sovjetisk republikk ble erklært⁶⁶.

Vi skal nå se nærmere på hvilke argumenter som ble ført av NSA i kritikken mot Sovjets invasjon av Georgia, og hendelser i tiden som fulgte. Det at mensjevikregjeringen var en folkevalgt regjering, som også hadde ganske stor støtte blant befolkningen er en av hovedårsakene til NSA sin kritikk av invasjonen.

Omtale av den sovjetiske okkupasjonen av Georgia i Arbeider-politikken

8.februar 1922, finner vi en tekst med tittelen «Arbeiderklassens Enhetsfront – Foredrag i Kristiania Socialdemokratiske forening». Dette er et lengre innlegg, skrevet av redaktør Oscar Pedersen, hvor han presenterer utviklingen i Georgia etter at de fikk sin selvstendighet. Han beskriver hvordan den folkevalgte sosialdemokratiske regjeringen opplevde en god utvikling.

⁶⁴ Ibid: s.226

⁶⁵ Ibid: s.234

⁶⁶ Ibid: s.235

Han skriver om hvordan det ble gjennomført en jordreform, og at skog, bergverk og vannkraft ble statseid. Hovedpoenget hans er at det ble i stor grad jobbet for et sosialistisk samfunn gjennom den folkevalgte regjeringen. Videre viser han til hvordan Sovjet invaderte landet og avsatte den sosialdemokratiske regjeringen. Pedersen forsøker gjennom dette eksempelet å vise at bolsjevikene ikke er ute etter å skape et sosialistisk samfunn for arbeiderklassen. De er kun ute etter å styrke eget partis makt. Hvorfor ville de ellers ha invadert et land som allerede var godt på vei mot et sosialistisk samfunn? Han peker samtidig på bolsjevikenes avvisning av at invasjonen var orkestrert av Sovjet – ifølge bolsjevikene var dette et opprør som følge av misnøye mot den sittende regjeringen. Dette utdraget fra teksten viser tydelig hvilke holdninger som fantes overfor invasjonen:

«Han sier videre, at paa bandittvis blir landet nu forvaltet og plyndret. Og han sier videre at den omstendighet at en socialistisk republikk overfaller en annen socialistisk republikk danner en saa smussig flekk paa den internasjonale socialismens banner, at ethvert socialdemokratisk parti vilde tilsmusse sig selv, hvis det ikke reiste sig til protest mot dene skjensel.»⁶⁷

I teksten peker han også i retning av arbeiderpartiet, som ikke skal ha «reist sig til protest», umulig kan være et ekte sosialistisk parti på grunn av den manglende fordømmelsen. Her forsøker O. Pedersen å tydeliggjøre skillet mellom kommunisme – som ifølge Pedersen er det motsatte av sosialisme, og den ekte sosialismen, nemlig sosialdemokratiet. Situasjonen i Georgia blir altså aktivt brukt som et virkemiddel i sosialdemokratisk kritikk av DNA.

Situasjonen i Georgia spilte en rolle i forhandlingene om samling av de tre arbeiderinternasjonale. Det ble stilt en rekke krav til sovjet, bl.a. at spørsmålet om georgiernes selvbestemmelsesrett skulle behandles under samlingskonferansen i Berlin. 3.april 1922 kunne vi lese i Arbeider-politikken at dette var en forutsetning for at representanter for Den andre internasjonale skulle delta⁶⁸. Kritikken mot Sovjetunionen gikk i stor grad ut på at Sovjet måtte endre deres taktikk med tanke på deres behandling av meningsmotstandere. Invasjonen og okkupasjonen av Georgia ble et slags symbol for dette.

⁶⁷ Arbeider-politikken «Arbeiderklassens Enhetsfront – Foredrag i Kristiania Socialdemokratiske Forening», 8.februar 1922

⁶⁸ Arbeider-politikken «De tre socialistiske hovedorganisasjoner møtes». 3.april 1922.

19.april 1922 finner vi et innlegg med tittelen «Rusland og Georgien». Innlegget kommenterer bestemmelsen om at «9-mannskomiteen», altså en komité bestående av 3 representanter fra hver av de tre arbeiderinternasjonalene, skal behandle spørsmålet om Russlands okkupasjon av Georgia. Her kommer det frem et viktig poeng som var en gjenganger i sosialdemokratisk kritikk av situasjonen, som blir vist tydelig gjennom følgende utdrag:

«Som grunn for denne okkupasjon er anført at Rusland maatte sikre sig adkomsten til naftadistriktene. Der er to maater aa ordne et økonomisk forhold mellem landene paa. Den ene, den imperialistiske, ved militært angrep og okkupasjon. Den annen ved broderlig forhandling og overenskomst. Jeg konstaterer at bolsjevikene efter deres egen tilstaaelse har benyttet den imperialistiske fremgangsmaate.»

Forfatteren påpeker hvordan bolsjevikene har inntatt rollen som imperialist i deres okkupasjon av Georgia. Videre i innlegget skriver forfatteren av teksten at den sosialistiske regjeringen i Georgia i stor grad har vist seg samarbeidsvillige overfor Sovjet, og antyder sterkt at okkupasjonen utelukkende bunner ut i bolsjevikenes ønske om makt. Ved å poengtere bolsjevikenes imperialistiske tendenser, så forsøker forfatteren av innlegget å peke på hvordan bolsjevikene har glidd vekk fra «den ekte» sosialismen. Som vi så i det forrige tekstutdraget, så gjør NSA et poeng ut av å forsøke å skape en tydelig kontrast mellom kommunisme og «ekte» sosialisme. Imperialisme var sterkt knyttet til kapitalisme, og det å innta en imperialistisk rolle ville samtidig være å innta en kapitalistisk rolle. Vi kan finne flere eksempler på denne typen kritikk mot Sovjet, knyttet til Georgia-situasjonen⁶⁹. Den 30.mai 1922 finner vi f.eks. en tekst med tittelen «Da Kommunistene brøt ut av Nimannskomiteen». Teksten tar hovedsakelig for seg årsakene til at de tre kommunistiske representantene i Nimannskomiteen brøt ut av denne. Representantene for Den andre internasjonale og 2 ½ -internasjonale stod tvilsomme i spørsmålet om hvorvidt kommunistene faktisk ville det beste for arbeiderbevegelsen, og om en enhetsfront var det egentlige målet. Kommunistenes manglende vilje til å oppfylle de betingelse som ble forelagt for at et evt. samarbeid skulle være mulig, ble brukt som grunnlag for å svare på disse mistankene. En av betingelsene for et slikt samarbeid, var som tidligere nevnt at spørsmålet

⁶⁹ Arbeider-politikken «Rusland og Georgien». 19.april 1922

om georgiernes rett til selvbestemmelse skulle behandles. Forfatteren av teksten beskriver hvordan «Georgien er verre undertrykt enn nogensinne, og i Genua har Sovjet-Rusland paa rent kapitalistisk maner forhandlet om landet aldeles som om en eftertraktelsesverdig petroleumskilde.»⁷⁰. Igjen så bunner kritikken ut i at Sovjet har blitt en del av den imperialistiske sfæren, til tross for sin kritikk mot vestlige makters imperialistiske ambisjoner.

Den 3.juli 1922 kan vi i Arbeider-politikken, i en tekst med tittelen «Annen Internasjonales Konferanse» igjen lese «at det socialdemokratiske Georgien fremdeles stønnet under bolsjevikenes aag». Her påstås det at motivasjonen bak den bolsjevikiske invasjonen av Georgia handlet om å få kontroll på oljereservene som fantes i Kaukasus. Bolsjevikene skal ha villet få kontroll over naturressursene i Georgia i håp om å få politisk annerkjennelse fra de vestlige makter, og for å styrke mulighetene sine for å lettere få kreditt. Videre trekkes det frem hvordan dette går hardt utover den Georgiske gjenoppbyggingen av landet, og at georgierne trenger disse ressursene selv⁷¹. Gjennom hvordan bildet males fra NSA sin presse, så faller bolsjevikene fint inn i det imperialistiske narrativ som sosialdemokratene har skapt. Samtidig som det er gode grunner til å tro at denne fremstillingen er skapt av sosialdemokratene for å skape en kløft mellom kommunistene og «ekte sosialisme», så har Sovjet utvilsomt opptrådt imperialistisk i denne sammenheng.

Ettersom kritikken mot Sovjets invasjon og okkupasjon av Georgia i det store og hele handler om at sosialdemokratene forsøker å sette bolsjevikene inn i en imperialistisk rolle, vil det være hensiktsmessig å gå nærmere inn på sammenhengen mellom imperialisme og kapitalisme. Som tidligere nevnt var imperialismen sterkt knyttet til kapitalisme, og «ekte» sosialisme kunne hverken være imperialistisk eller kapitalistisk.

Imperialisme og kapitalisme

Mens Imperialisme og kapitalisme er relativt kjente begreper, så vil det allikevel være passende med en kort begrepsforklaring av begge. Kapitalisme er et økonomisk system som

⁷⁰ Arbeider-politikken «*Da Kommunistene brøt ut av Nimannskomiteen*». 30.mai 1922

⁷¹ Arbeider-politikken «*Annen Internasjonales Konferanse – Sammenslutning mellem London- Og Wien-organisasjonene*» 3.juli 1922

vil motivere personer til å delta i økonomiske aktiviteter i form av produksjon, distribusjon og konsumpsjon. Produksjonsformer, råvarer, maskiner og arbeidskraft er privateid og reguleres ikke av staten. Det største incentivet i et kapitalistisk system er private motiver. Dette skaper et behov for å effektivisere produksjonen ved å produsere så mye som mulig, til så lav kostnad som mulig. Konkurransespektet er en viktig del av kapitalismen, og skal i utgangspunktet la markedet skape en balanse gjennom tanken om «supply and demand»⁷².

Imperialisme er tanken om å utvide et lands makt gjennom kolonisering, ofte ved bruk av militær makt. Imperialisme kan komme i form av at et område er formelt underlagt et annet land, eller så kan imperialismen komme til syne gjennom teknologisk og økonomisk overlegenhet, som tvinger det koloniserte området til å måtte føye seg etter det koloniserende landet og gå med på ugunstige handelsavtaler⁷³.

Det finnes mange teorier som tar for seg forholdet mellom kapitalisme og imperialisme. Umiddelbart, så kan man tenke seg at imperialisme bidrar til å nå kapitalismens mål, gjennom å åpne nye markeder, tilgjengeliggjøre billige råvarer og arbeidskraft. Koloniserte landområder var underlegne de imperialistiske landene, og dette kunne de imperialistiske landene dra nytte av, gjennom å utnytte denne maktbalansen til å skaffe seg selv gode handelsavtaler, som ofte gikk på bekostning av den underlegne part. Joseph Schumpeter tolket imperialisme som en poengløs søken etter utvidelse, kun for utvidelsens skyld, og en søken etter makt kun for maktens skyld. Han mente at gjennom kapitalismens utvikling, så ville imperialismen endres til en form som var mer tilpasset de dominerende klassers behov for å beherske markedets konkurranse⁷⁴. Spyros Sakkelaropoulos og Panagiotis Sotiris beskriver i sin artikkel "From Territorial to Nonterritorial Capitalist Imperialism: Lenin and the Possibility of a Marxist Theory of Imperialism" deres tolkning av Lenins tilnærming til forholdet mellom imperialisme og kapitalisme: Imperialisme er ikke et resultat av en driv mot territoriell ekspansjon, men heller et resultat av både spesifikke tendenser innenfor utviklingen av kapitalistisk akkumulasjon, og motsetningene som oppstår gjennom kapitalismens klassefiendtlige natur. Lenin anser imperialisme som et stadium i utviklingen av kapital. For Lenin, så er ikke imperialismens internasjonale tilnærming et tegn på en

⁷² Basu, Dipak., and Victoria. Miroshnik. *Imperialism and Capitalism, Volume I : Historical Perspectives*. 1st Ed. 2020. ed. Cham: Springer International Publishing : Imprint: Palgrave Macmillan, 2020: s.12

⁷³ Ibid: s.12-13

⁷⁴ Ibid: s.13

stagnerende kapitalisme som forsøker å redde seg selv ved ekspansjon, men heller en aggressiv tendens til kapitalismens reproduksjon, konsolidering av den herskende klasse, og et forsøk på å undertrykke ikke-kapitalistiske produksjonsformer⁷⁵.

Det er lett å forstå hvorfor NSA kritiserer Sovjet for å invadere og okkupere Georgia, når Lenin selv poengterer imperialismens sammenheng med kapitalismen, og dens rolle som en pådriver i konsolideringen av den herskende klasse (borgerskapet), og dermed til arbeiderklassens disfavør. Lenin gjør seg selv og bolsjevikene til enkle mål for sosialdemokratene ved å innta den imperialistiske rollen. Om vi derimot tar Schumpeters forklaring av imperialismen som en forutsetning, så kan det argumenteres for at Sovjets invasjon og okkupasjon av Georgia ikke handler om økonomisk gevinst, men utvidelse for utvidelsens skyld, og makt for maktens skyld. Lenins egen teori går jo riktignok ut på at imperialismen utvilsomt er knyttet til kapitalismen, og det blir derfor enkelt for sosialdemokratene å kritisere bolsjevikene på dette grunnlaget.

Sammendrag

I dette kapitlet har vi sett hvordan Sovjets invasjon og okkupasjon har spilt en rolle i hvordan NSA har kritisert Sovjet, DNA og den øvrige radikale delen av arbeiderbevegelsen. Okkupasjonen spilte for all del ikke en altfor stor rolle i NSA sin kritikk av kommunistene, men er et godt eksempel på en tendens man fant i NSA sin kritikk: nemlig deres stadige anklager om at bolsjevikene ikke var ekte sosialister. NSA ønsket å skape et tydelig skille mellom «ekte sosialisme» og kommunisme. DNA ble trukket inn i dette ved at de ikke fordømte Sovjets invasjon og okkupasjon av Georgia. Som redaktør for arbeider-politikken, Oscar Pedersen, skrev: «ethvert sosialdemokratisk parti vilde tilsmusse sig selv, hvis det ikke reiste sgi til protest mot dene skjensel». Han skaper med denne påstanden en tydelig avstand mellom eget parti og DNA. Vi har også sett på teori vedrørende sammenhengen mellom imperialisme og kommunisme, hvor Lenin selv beskriver hvordan Imperialisme er et

⁷⁵ Sakellariopoulos, Spyros, and Panagiotis Sotiris. "From Territorial to Nonterritorial Capitalist Imperialism: Lenin and the Possibility of a Marxist Theory of Imperialism." *Rethinking Marxism* 27, no. 1 (2015): s.88-89

verktøy for å tjene kapitalismen. Det er derfor lett for NSA å påpeke hykleriet ved Sovjets bruk av imperialistiske virkemidler, ettersom Sovjet til stadighet kritiserer kapitalismen.

Kapittel 5 - «Enhetsfronten»

I dette kapitlet vil det gjøres rede for «enhetsfront»-begrepet, og dets rolle i NSA sin kritikk av DNA, bolsjevikene og den øvrige radikale delen av arbeiderbevegelsen. Perioden som undersøkes i dette kapitlet begrenser seg til starten av 1922, frem til grunnleggelsen av SAI (Den sosialistiske Arbeider-Internasjonale) i mai 1923. Enhetsfronten var på ingen måte et begrep som var brukt utelukkende i denne perioden. Enhetsfronten ble brukt i flere sammenhenger både før og etter denne periodiske avgrensningen. Årsaken til den periodiske avgrensningen skyldes i all hovedsak oppgavens periodiske avgrensning som helhet (1922-1924), og at sammenslåingen av den 2.internasjonale og 2½. internasjonale (wiener-internasjonale), som fant sted i 1923, utgjorde et viktig vendepunkt. Det er skrevet en del om enhetsfronten tidligere, og det kan trolig skrives flere kapitler om temaet. Det vil derfor være gunstig å begrense begrepets rolle for denne oppgaven, til dets rolle i utviklingen av NSA sin kritikk mot arbeiderbevegelsen. Det vil undersøkes hvordan den radikale delen av arbeiderbevegelsen brukte «enhetsfronten» som en del av sin propaganda, og hvordan NSA reagerte på denne bruken. Enhetsfronten vil i dette kapitlet omfatte begrepets rolle både blant de faglige internasjonale, og de politiske partiene. Kapitlet vil starte med å se på januar 1922, for deretter å gå gjennom utviklingen frem til grunnleggelsen av SAI i mai 1923. Det vil være hensiktsmessig med en gjennomgang av bakgrunnen for «enhetsfront»-begrepet, før vi går nærmere inn på hvilken rolle dette spilte for NSA sin kritikk av den radikale arbeiderbevegelsen.

Enhetsfront

Når det snakkes om enhetsfronten i sammenheng med arbeiderbevegelsen, så snakkes det om tanken om en forent arbeiderbevegelse som jobber mot et felles mål, på tross av ulikheter rundt mindre viktige deler av strategien, for å nå målet - sosialisme. Etter hvert

som «kommunistbølgen» hadde feid over Europa, for så å trekke seg tilbake, innså kanskje bolsjevikene at en verdensrevolusjon i samme format som den som hadde foregått i Russland var en smule ambisiøst. I 1921 kom Moskva-internasjonen med en parole om «enhetsfront»⁷⁶. Hvorvidt dette var et reelt ønske, kan være tvilsomt. Fra NSA sine tilhengere uttrykkes det i alle fall sterke mistanker om at dette var nok et forsøk fra bolsjevikene på å skaffe seg nye tilhengere og fremstille sosialdemokratene som lite samarbeidsvillige.

Einar Terjesen skriver i sin artikkel «Norges sosialdemokratiske arbeiderparti (NSA) 1921-1927» om at den tidligere forente arbeiderbevegelsen ble splittet i hovedsakelig tre grupper etter krigen og den russiske revolusjon. Han trekker frem hvordan de radikale og revolusjonære delene av bevegelsen anså de sosialdemokratiske partiene som støttet sine nasjonale regjeringer som forrædere mot arbeiderbevegelsen. Av de sosialdemokratiske partiene var det mange som var kritiske mot revolusjonen og ønsket å bygge opp Den andre internasjonale på en parlamentarisk plattform. Denne gruppen inneholdt bl.a. de svenske og danske sosialdemokratiske partiene. En annen gruppe støttet bolsjevikene og revolusjonen og sluttet seg til Komintern, her finner vi Arbeiderpartiet. Den siste gruppen var en slags mellomposisjon. De kritiserte ikke fullt ut revolusjonen, men ville samtidig ikke støtte den som et hensiktsmessig virkemiddel for arbeiderne i resten av Europa. Denne gruppen opprettet en egen internasjonal sammenslutning – 2 og ½ internasjonen, eller Wien-internasjonen. Det vil være rimelig å hevde at NSA lå nærmest denne siste gruppen, selv om de ikke var tilsluttet internasjonen⁷⁷.

Splittelsen gjaldt ikke bare partipolitikk, og hvorvidt man skulle tilslutte seg Komintern eller ikke. Det gjaldt også splittelse i fagbevegelsen. Dette kapittelet vil vie en del oppmerksomhet til splittelsen både i arbeiderbevegelsens partipolitikk, men også i fagbevegelsen. Splittelsen mellom kommunistene og sosialdemokratene ble stadig større i årene som fulgte. Kaare Fostervoll trekker frem særlig to hendelser i 1920, som er viktige for bakgrunnen til dette kapittelet. Det første som skjedde, var at fagopposisjonen («de revolusjonære») vant flertall i landsorganisasjon i juli. Dette betød at landsorganisasjonen skulle følge revolusjonære retningslinjer fremover. Det andre var at det ble vedtatt nye bestemmelser vedrørende

⁷⁶ Fostervoll, 1969: s.90

⁷⁷ Terjesen, 2021: s.22

opptaksvilkår og arbeidsprogram ved den kommunistiske internasjonales andre kongress i Moskva i august⁷⁸. Disse nye opptaksvilkårene og arbeidsprogrammet spilte en stor rolle for den kommende splittelsen av DNA. Sosialdemokratene på sin side hadde flere ganger advart mot at føringene fra Bolsjevikene ville føre til udemokratiske organisasjonsformer og en antiparlamentarisk innstilling⁷⁹. Om sosialdemokratene hadde vært kritiske mot medlemskapet i Komintern tidligere, ble det ikke mindre grunn til det nå. Splittelsen økte stadig, og den sosialdemokratiske delen av partiet ble sett på som klasseforrædere. I Fagforeningene der kommunistene hadde kontroll, ble sosialdemokratene ekskludert fra møter der politiske spørsmål ble tatt opp⁸⁰.

Det vil være rimelig å hevde at «enhetsfront» ikke var noe den radikale fløyen i arbeiderbevegelsen verdsatte høyt i perioden vi nå har sett på. Det var allikevel fra kommunistisk hold, at det senere skulle ytres ønsker om en samlet arbeiderbevegelse, en enhetsfront. Sosialdemokratene fant ikke dette ønsket særlig troverdig. Dette kapittelet vil derfor gå nærmere inn på hvordan NSA kritiserte kommunistenes bruk av enhetsfrontbegrepet. For å besvare på spørsmålet om hvordan NSA kritiserte kommunistenes bruk av enhetsfrontbegrepet, vil det være hensiktsmessig å trekke frem reaksjoner på dette, hovedsakelig publisert gjennom NSA sitt hovedorgan «arbeiderpolitikken».

Enhetsfront og fagforening.

1920-årene var langt i fra en gullalder for fagforeningene i Norge. Splittelser innad i foreningene, samt den økonomiske krisen gjorde det vanskelig å gjennomføre bedringer for arbeiderne, og medlemstallene var relativt lave. Det er allerede gjort rede for grunnlaget bak splittelsen i fagforeningene – kort og greit handlet det om hvorvidt man skulle slutte opp om kommunistene og Komintern, eller ikke. Fagorganisasjonen skulle ideelt sett være nøytral.

⁷⁸ Fostervoll, 1969: s.74-75

⁷⁹ Fostervoll, 1969: s.75

⁸⁰ Fostervoll, 1969: s.75

Om man går gjennom innlegg og artikler fra NSA sitt hovedorgan, arbeider-politikken, kommer det tydelig frem at flere av de som ytret seg gjennom dette organet, oppfattet at dette var langt fra virkeligheten. Tanken om en nøytral fagforening, som ikke jobbet for det ene eller det andre parti sine interesser, synes å ha vært viktig for NSA. Dette utdraget er hentet fra et innlegg i «arbeider-politikken», 3.januar 1922, og gir tydelig uttrykk for skribentens holdning til fagorganisasjonens nøytralitet.

«Ti hvad har vi socialdemokrater der telles i tusendis i den norske fagbevegelse krevet av fagorganisasjonen? Vi har krevet hel politisk nøytralitet, og vekk med alle leflerier med enkelte politiske partier. Det koster intet det vi krever mot alt det som det bolsjevikiske parti vil ha. Turde dette for skam skyld, tviler vi ikke paa at partiet slukte landsorganisasjonen og alt hvad den eier med hud og haar – og siden fortalte at det var socialdemokratene der hadde gjort det – til fremme av partipolitiske formaal. De er tulle nok til saadant. Men hvilken skjennsel, hvilken sump av løgn I kan kaste ut bare for å fremme et kommunistisk partis formaal!»⁸¹

Tittelet på innlegget er «Moskva-oppropet og fagforeningene», og har ikke navngitt forfatter. Forfatteren av innlegget påpeker hykleriet ved Arbeiderpartipressens påstander om at 23 fagforeningsledere jobbet for partipolitiske interesser i NSA sin favør. Han hevder at påstanden er helt feil, og at situasjonen er omvendt. Han trekker frem hvordan Alfred Madsen, en sentral Arbeiderpartipolitiker, «har i aarets løp reist rundt land og strand paa fagforeningenes bekostning og docert kommunistisk partipolitikk». Videre påpeker han at en del av fagorganisasjonens sekretariat nylig var i Moskva for å «motta ordre av det kommunistiske partis øvrige ledelse om hvordan man best skal få ødelagt den norske fagorganisasjonen». Forfatteren av innlegget får klart og tydelig gjennom budskapet sitt: Arbeiderpartiet har ingen rett til å beskyldre andre for å fremme partipolitiske formål. Innlegget som ble brukt som eksempel er på ingen måte et enkelttilfelle. Neste dag kunne man også finne et innlegg som handler om manglende evne til nøytralitet blant sentrale aktører i fagorganisasjonen. 4.januar 1922 kunne man i Arbeider-politikken lese et innlegg med tittelen «Nedrivingsarbeidet i Fagorganisasjonen». Innlegget kritiserer Ole O. Lian, formann for landsorganisasjonen, for å ha sviktet fagorganisasjonen ved å fremme

⁸¹ Arbeider-politikken, «Moskva-oppropet og fagforeningene». 3.januar 1922.

bolsjevikiske interesser. Forfatteren av innlegget anklager Lian for å endre mening etter hvem som sitter med flertallet, eller makten. Han trekker frem hvordan Lian først kritiserte Moskvasene da de kom i 1920, for deretter å endre mening etter at Kyrre Grepp og Martin Tranmæl skal ha blitt «omvendt» av Sinowjev. Under landsmøtet i 1921, skal Lian ha «tordnet verst av alle» mot de som ikke bøyd seg for Moskva. Senere, da valget nærmet seg, skal følelsene for bolsjevikene blitt kaldere, for deretter å bli varmere igjen da det viste seg at Arbeiderpartiet gjorde det best av de to arbeiderpartiene⁸². Dagen etter kunne vi finne nok et innlegg i Arbeider-politikken som kritiserte Lian, med tittelen «*Moskva – Amsterdam. Aapent Brev til Ole O. Lian*», signert RICH. HANSEN. Leserbrevet handler om hvorvidt Lian tenker å melde landsorganisasjonen ut av det internasjonale fagforeningsforbund til fordel for Moskva. Dette ville ifølge R. Hansen bety at han stempler tidligere viktige samarbeidspartnere innenfor arbeiderbevegelsen som klasseforrædere⁸³. Situasjonen rundt en mulig utmelding av landsorganisasjonen fra det internasjonale fagforeningsforbundet (Amsterdam-internasjonale), og dermed innmelding i «Den kommunistiske faglige internasjonale», er noe som skal undersøkes nærmere i dette kapitlet. Fra sosialdemokratisk hold kom det sterke ytringer om at en utmelding fra Amsterdam-internasjonale i praksis ville bety innmelding i Den kommunistiske faglige internasjonale, ettersom det forelå en oppfatning om at det ville være lite gunstig å stå utenfor internasjonalt samarbeid – det skulle dog vise seg at det var nettopp dette som skjedde etter utmeldingen fra Amsterdam-internasjonale senere i 1922.

Fra et innlegg i Arbeider-politikken 18.januar 1922, kommer det frem et godt eksempel på hvilke tanker sosialdemokratene hadde om en evt. innmelding i kommunist-internasjonale. Forfatteren av innlegget, med tittelen «Arbeidernes Internasjonale.», poengterer viktigheten av den organiserte fagbevegelsen, og dets internasjonale aspekt: «Man skulde ha lært den lekse nu, at arbeiderne har sin styrke i sin organisasjon, at det er massen som er avgjørende, og kampfronten er internasjonal.». Det var altså en tydelig oppfatning om at det var nødvendig med internasjonalt samarbeid for å kunne ha reel slagkraft. En utmelding fra Amsterdam-internasjonale ville derfor nødvendigvis bety at landsorganisasjonen og fagforeningene måtte meldes inn i Den kommunistiske faglige internasjonale. Innlegget

⁸² Arbeider-politikken, «*Nedrivingsarbeidet i Fagorganisasjonen*». 4.januar 1922

⁸³ Arbeider-politikken, «*Moskva – Amsterdam, Aapent Brev til Ole O. Lian*» 4.januar 1922.

peker på hvordan en slik situasjon ville vært alt annet enn hensiktsmessig for å styrke arbeiderklassen. Forfatteren av innlegget trekker frem hvordan «den russiske regjering ligger ogsaa i forhandling med de kapitalistiske regjeringer om traktater og anerkjennelse.»⁸⁴. Her sikter han til at Lenin og bolsjevikene viste tegn til ønske om samarbeid i vestlig retning.

I 1922 meldte representantskapet Landsorganisasjonen ut av Amsterdam-internasjonen, og i 1923 godkjente fagkongressen dette. Det ble allikevel ingen innmelding i Den kommunistiske faglige internasjonale, og landsorganisasjonen stod derfor utenfor begge de faglige internasjonale⁸⁵. Vi skal se nærmere på hvordan NSA reagerte på utmeldingen fra Amsterdam-internasjonen, og hvilken rolle dette fikk for deres kritikk av den radikale delen av arbeiderbevegelsen i Norge.

Det er neppe særlig overraskende at representantskapets beslutning om utmeldelse fra Amsterdam-internasjonen skapte misnøye blant NSA sine tilhengere. Et stort antall av utgavene av «arbeider-politikken» fra 1922, så vil man kunne finne innlegg som viser frustrasjon og misnøye over tanken om utmeldelse, og etter hvert det faktiske vedtaket om avgjørelsen. Det er lite hensiktsmessig å skulle trekke frem samtlige av disse innleggene, men det er nødvendig å se nærmere på noen av disse for å belyse spørsmålet om hvordan NSA reagerte. 7.oktober 1922 kan vi bl.a. finne et usignert innlegg med tittelen «Ødeleggelsens vei». Forfatteren av innlegget skriver at representantskapets beslutning om utmeldelse ikke var noen overraskelse, og at dette hadde vært planlagt lenge. Han forsøker ikke å skjule sin mening om at dette er direkte orkestret av Moskva. Han kritiserer Ole O. Lian, som formann i landsorganisasjonen, for å ha endret mening angående landsorganisasjonens internasjonale stilling etter en «informasjonstur» til Moskva tidligere dette året. Han ser nå videre på hvilke sjanser det er for en evt. innmeldelse til Moskvas «saakalte røde internasjonale». Forfatteren av innlegget skriver at et slikt forslag neppe vil komme fra organisasjonens ansvarlige ledelse, men at det er langt fra tvilsomt at kongressen vil vedta en innmeldelse etter et benkeforslag om innmeldelse. Forfatteren anser det som sikkert at en slik innmeldelse vil finne sted, med mindre «situasjoner av en eller annen grunn

⁸⁴ Arbeider-politikken, 18.januar 1922. «Arbeidernes Internasjonaler»

⁸⁵ Fostervoll, 1969: s.98

skulde være slik at Moskva ikke ønsker den norske landsorganisasjonen tilsluttet»⁸⁶. En innmeldelse i den røde internasjonale ble det riktignok aldri noe av⁸⁷.

Som sagt vil det være lite hensiktsmessig å skulle analysere samtlige innlegg som omhandler enhetsfronten og uenigheter innad i fagorganisasjonen. Eksemplene som har blitt trukket frem i dette avsnittet viser typiske trekk ved kritikken av den bolsjevikvennlige delen av arbeiderbevegelsen i Norge, knyttet til enhetsfronten og splittelse i fagorganisasjonen. Selve begrepet «enhetsfront» er ikke nødvendigvis så sentral i splittelsen av fagbevegelsen, men utgjør et viktig aspekt i en større sammenheng ettersom en del av kritikken mot den radikale fløyens bruk av enhetsfrontbegrepet går ut på at DNA og øvrige bolsjevikvennlige aktører snakker om å samle arbeiderbevegelsen, samtidig som de i praksis skaper splittelse. Ut ifra eksemplene vi har sett nærmere på, så er det tydelig at NSA anser arbeidet mot Amsterdam-internasjonen, og et nærmere samarbeid med den røde internasjonale, som en del av denne splittelsen. Ole O. Lian fikk særlig mye kritikk for sitt arbeid for bolsjevikiske interesser, på tross av sin i utgangspunktet moderate stilling.

Den andre internasjonale, Wien-internasjonen og Komintern.

I dette avsnittet skal det undersøkes hvordan NSA reagerte på den radikale delen av arbeiderbevegelsens stadige ønsker om en enhetsfront, samtidig som de i NSA sine øyne, i virkeligheten skapte splittelse. Vi skal nå se på enhetsfrontbegrepet i sammenheng med tanken om å samle de tre arbeiderinternasjonale til én. Som i forrige avsnitt, vil det ikke være hensiktsmessig å skulle redegjøre for et stort antall tekster, så det vil derfor fokuseres på tekster som gir et uttrykk for den typiske holdningen i NSA, eller som av annen årsak bør anses som viktig. Som nevnt innledningsvis vil perioden begrenses til starten av 1922, frem til grunnleggelsen av SAI i 1923. Innenfor denne perioden er det særlig to hendelser som stikker seg frem som viktige i sammenheng med enhetsfrontbegrepet: samlingskonferansen i Berlin i april 1922, og grunnleggelsen av SAI i 1923.

⁸⁶ Arbeider-politikken, «Ødeleggelsens vei», 7.oktober 1922

⁸⁷ Fostervoll, 1969: s.98

Innledningsvis i kapittelet ble det nevnt hvordan bolsjevikene plutselig ønsket å skape en enhetsfront. Mye av NSA sin kritikk mot bolsjevikene og den bolsjevikvennlige delen av den norske arbeiderbevegelsen handler om nettopp denne plutselige endringen. De anså ikke dette ønsket som troverdig, men så det heller som nok en taktikk for å sverte sosialdemokratene for å rive til seg medlemmer. Den 19.januar 1922 finner vi et innlegg med tittelen «Enhetsfrontmanøvrene» i Arbeider-politikken. Denne teksten kommenterer et brev som skal være sendt fra Karl Radek til det tyske kommunistiske parti. Kort fortalt, forklarer innlegget hvordan kommunistene bruker enhetsfrontparolen som en taktikk for å rive til seg «reservene», altså den ikke fullt så radikale delen av arbeiderbevegelsen, som de ikke klarte å overbevise gjennom det tidligere splittelsesarbeidet. Forfatteren av teksten beskriver manøveren slik:

«Ogsaa dette nye er altsaa ingenting andet end en ren og skjær politisk erobningsmanøvre fra de russiske kommunistlederes side. Og for at det ikke skal se ut som om den nye enhetsfront-parole kommer fra Russland, opfordrer Radek de tyske kommunistledere til aa vedta og offentliggjøre en opfordring til den kommunistiske internasjonales eksekutivkomite om aa begi sig ind paa denne nye vei. «Her maa vi – som Sinovjev skrev – gennemføre en meget fin manøvre.»»⁸⁸

Skepsisen mot bolsjevikene kommer tydelig frem. Forfatteren trekker også inn den norske landsorganisasjonen i innlegget, ved å trekke frem deres henstilling om en felles Amsterdam-Moskva-kongress. Man kunne finne flere tekster i Arbeider-politikken som delte synspunktene som ytres i dette eksempelet. Kritikken gikk i all hovedsak ut på at kommunistens parole om enhetsfront kun handlet om kommunistenes ønske om å styrke egen posisjon, og at den på ingen måte var motivert av en enhetsfront for enhetsfrontens egen skyld, altså for arbeiderbevegelsens skyld⁸⁹.

Den 2. og 3. april 1922, møttes de tre politiske internasjonales eksekutivkomiteer for å diskutere mulighetene for et samarbeid. Kaare Fostervoll peker på Frankrikes trusler om okkupasjon av de tyske gruvedistriktene i Ruhr som pant for manglende betaling av krigserstatning som en viktig årsak til et ønske om samarbeid. De tre eksekutivkomiteene skulle velge tre representanter hver for å danne en nemnd (Nimannskomiteen) for å forsøke

⁸⁸ Arbeider-politikken, «Enhetsfrontmanøvrene». 19.januar 1922

⁸⁹ Arbeider-politikken, «Bolsjevikisk Enhetsfront-Hykleri» 20.april 1922.

å løse dette, og andre problemer. Samarbeidet skulle vise seg vanskelig å gjennomføre. Redaktør for Arbeider-politikken, Oscar Pedersen, reiste til Den 2.internasjonales eksekutivmøte i Köln i mai 1922. Da han returnerte til Norge informerte han under NSA sitt landsmøte, at et samarbeid kunne virke vanskelig å gjennomføre. Det så allikevel positivt ut for et samarbeid mellom Den 2.internasjonale og Wien-internasjonen. NSA var ikke tilsluttet noen av de to sosialistiske internasjonale, og det var heller ikke aktuelt så lenge disse to stod som en motpart til hverandre⁹⁰. Vi skal se nærmere på hvilke reaksjoner som kom til uttrykk i NSA sitt hovedorgan i perioden april-mai 1922, da det ble avholdt et møte om enhetsfronten i Berlin, og de påfølgende planene om et samarbeid mellom de to sosialistiske internasjonale, uten kommunistene.

Den 26.april finner vi en tekst med tittelen «Striden i kommunistpartiet» som kommenterer hvordan det er «stor misnøie blandt partiets menige medlemmer over ledernes jonglering med enhetsfront-parolen». Her peker forfatteren på hvordan «kommunistpartiet» (DNA) fremsnakker enhetsfronten, samtidig som de i praksis viser seg lite samarbeidsvillig overfor NSA sine forsøk på samarbeid. Forfatteren trekker igjen frem hvordan hele enhetsfrontparolen er en plan fra kommunistisk ledelse. De «menige medlemmer» skal visst være overbevist om at DNA kjemper for enhetsfronten for enhetsfrontens egen skyld, og derfor finner DNA sine medlemmer det veldig forvirrende sosialdemokratenes forslag stadig blir avslått⁹¹.

I et brev publisert i Arbeider-politikken 8.mai 1922 kommer det frem noen synspunkter som illustrerer en holdning som man kan finne igjen blant flere av tekstene man finner i Arbeider-politikken vedrørende enhetsfronten i denne perioden. Tittelen på brevet er «Enhetsfronten og konferansen i Berlin» og er en beretning fra en som var til stede under konferansen. Han gir uttrykk for at det må være mulig med samarbeid mellom deler av arbeiderbevegelsen til tross for at de har et ulikt grunnsyn. Det vil være hensiktsmessig å legge bort disse ulike grunnsynene i enkeltsaker for å samarbeide i kampen mot kapitalismen. Han trekker frem hvordan kommunistene har vist seg lite samarbeidsvillige på dette området:

«Synes Tranmæl og hans meningsfeller, det er god taktikk aa overse vaart grunnsyn, saa kan vi nok forstaa det. 80,000 velgere og en økonomisk svak arbeiderpresse kan det

⁹⁰ Fostervoll, 1969: s.96

⁹¹ Arbeider-politikken, «Striden i kommunistpartiet» 26.april 1922

kanskje være taktisk klokt aa overse. Men det er ikke loyalt overfor Berlinerkonferansen, og det er i virkeligheten et brutalt forsøk paa aa hindre oss i, ut fra vaart grunnsyn aa fremme socialismen i Norge»⁹²

Dette utdraget gir et godt bilde av brevets budskap. NSA oppfatter kommunistene (DNA) som lite samarbeidsvillige. De blir fremstilt som stae ideologer som ikke ønsker å samarbeide til tross for at det gagnar arbeiderklassen, som jo er målet til begge parter. Gjennom eksemplene vi har sett på, så kommer det tydelig til uttrykk at kommunistenes parole om enhetsfront ble oppfattet som hyklersk og lite troverdig.

Kommunistenes manglende vilje til samarbeid skulle vise seg å føre til at de ble utelukket fra planene om en forent arbeiderbevegelse. I Arbeider-politikken den 20.juni 1922, kan vi lese hvorfor et samarbeid med Den 3.internasjonale skal være uaktuelt. De skal ha splittet den internasjonale fagforeningsbevegelsen, angrepet Den socialistiske internasjonale, og brutt løfter som ble avgitt under Berlin-konferansen⁹³. I juni 1922 inviterte Den 2.internasjonale Wien-internasjonalen til å forberede et møte mellom de politiske internasjonale. Møtet ble holdt i Haag og det ble planlagt en sosialistisk samlingskongress i Hamburg 21.mai 1923. Under samlingskongressen var NSA representert ved Magnus Nilssen, Michael Puntervold, Olaf Kringen og Arne Magnussen. På denne kongressen ble Den sosialistiske Arbeider-Internasjonale (SAI) dannet⁹⁴. Dermed var den sosialdemokratiske delen av arbeiderbevegelsen samlet, og kun kommunistene stod utenfor. Tirsdag 22.mai kunne vi lese i Smaalenenes Social-Demokrat at kommunistiske demonstranter planla å forsøke å forhindre kongressen i Hamburg⁹⁵. Samlingen av de to arbeider-internasjonale ble altså ikke tatt godt imot av kommunistene.

NSA sin kritikk mot DNA, bolsjevikene og den øvrige radikale delen av arbeiderbevegelsen i denne sammenheng, går altså ut på mye av det samme som vi så i avsnittet om enhetsstriden i fagorganisasjonen. NSA beskylder kommunistene for å være hyklerske: de mener at kommunistenes parole om enhetsfront utelukkende handler om å styrke egen posisjon, og at de i praksis kun bidrar til å stadig øke splittelsen i arbeiderbevegelsen.

⁹² Arbeider-politikken, «Enhetsfronten og Konferansen i Berlin». 8.mai 1922

⁹³ Arbeider-politikken, «En Overenskomst med Moskva er nu umulig», 20.juni 1922

⁹⁴ Fostervoll, 1969: s.97

⁹⁵ Smaalenenes Social-Demokrat «Den internationale socialistiske kongress i Hamburg» 22.mai 1923

Sammendrag

I dette kapitlet har vi sett hvordan NSA kritiserte DNA og bolsjevikenes bruk av enhetsfrontbegrepet. Etter første verdenskrig seilte kommunismen på medvind i Europa, men etter hvert som vinden snudde, innså kommunistene at de måtte endre taktikk. Dette gjorde de ved å nå gi uttrykk for at de ønsket en samlet arbeiderbevegelse. Gjennom tekstene vi har sett på i dette kapitlet, kan man se at NSA så på denne taktikken som rent hykleri. De viste til brev sendt internt mellom kommunistene, hvor det ordrett blir skrevet at dette kun er et virkemiddel for å nå målet om å styrke kommunistpartiet, og den kommunistiske internasjonale, og ikke et faktisk ønske om å forene arbeiderklassen på tross av ideologiske ulikheter. I tillegg pekes det på hvordan kommunistene, både i form av DNA og bolsjevikene, stadig handlet i strid med enhetsfrontparolen de førte. Enhetsfrontparolen til kommunistene bør derfor sies å være mislykket for deres del, men bidro på sett og vis til en samlet sosialdemokratisk arbeiderbevegelse ved sammenslåingen av Den andre internasjonale og Wien-internasjonen. Gjennom eksemplene som har blitt trukket fram i dette kapitlet, så kan vi konkludere med at NSA ikke var motstandere av samling, men samlingen kunne ikke skje på kommunistenes premisser. NSA sine ønsker gikk i retning av Wien-internasjonen. NSA ble senere den av den nyopprettede arbeider-internasjonen, SAI. DNA ble værende i Komintern fram til partisplittelsen i 1923 som skal diskuteres i et senere kapittel.

Kapittel 6 – Det norske Arbeiderparti sitt ekstraordinære landsmøte, november 1923: reaksjoner fra NSA

Dette kapittelet vil undersøke NSA sin reaksjon på DNA sitt ekstraordinære landsmøte som ble avholdt i 1923. Grunnen til at akkurat dette landsmøtet er interessant, er at resultatet medførte store konsekvenser for utviklingen av arbeiderbevegelsen i Norge i årene som fulgte. NSA brøt ut av DNA i 1921, og dette medførte naturligvis en splittelse av arbeiderbevegelsen. Splittelsen bunnet ut i hvordan man skulle forholde seg til Komintern og deres stadige økende behov for makt i de tilsluttede partiene. I tillegg var det rene ideologiske forskjeller, som diskusjonen om hvilke virkemidler som var akseptable i kampen for å skape et sosialistisk samfunn. To år senere, i 1923, skulle arbeiderbevegelsen splittes opp i nok en fraksjon. Denne gangen var det ikke de moderate som brøt ut av DNA, men den radikale fløyen av partiet. Uenigheten lå i Kominterns oppdaterte taktikk og opptaksvilkår, som DNA ikke lenger ville føye seg etter. DNA havnet derfor utenfor Komintern, og den radikale fløyen brøt ut av partiet og dannet Norges Kommunistiske Parti (NKP). Disse ble værende i Komintern. DNA anså seg selv fortsatt som et kommunistisk parti, men splittelsen tvang frem en oppklaring i hvilken rolle de forskjellige partiene skulle ha innenfor den norske arbeiderbevegelsen i tiden fremover. Kapittelet vil fokusere på to områder: først og fremst hvordan NSA reagerte på splittelsen – så de splittelsen som positivt eller negativt for arbeiderbevegelsen? Og det andre punktet som skal sees nærmere på er i hvor stor grad NSA opprettholdt sin kritikk mot DNA etter splittelsen. Bestod det samme fiendebilde, eller ble fokuset rettet mer mot NKP som nå var det mest radikale elementet i arbeiderbevegelsen? I den sammenheng vil det være hensiktsmessig å følge utviklingen av kritikken fra splittelsen, og noen måneder frem i tid. Dette vil også være interessant i sammenheng med neste kapittel som handler om stortingsvalget i 1924. Hvem var det NSA først og fremst rettet sin kritikk mot under valgkampen? Før vi går nærmere inn på kapittelets problemstilling, så vil det være hensiktsmessig å gå gjennom hendelsesforløpet i forkant av splittelsen i 1923.

Splittelse i DNA

Som nevnt, så ble DNA splittet i 1921, og NSA ble opprettet som et eget politisk parti. Uenighetene startet riktignok en stund før selve splittelsen. Det er ikke nødvendig å gå altfor nøye inn på detaljene, men det kan være gunstig med en kort redegjørelse. I 1918 ble det vedtatt at en taktikkuttalelse på Arbeiderpartiets landsmøte hvor man så for seg bruk av «revolusjonær masseaksjon» og dannelse av arbeiderråd⁹⁶. Den gamle partiledelsen som kjempet for en parlamentarisk taktikk var nå i mindretall, og opposisjonen tok over ledelsen i partiet⁹⁷. Einar Terjesen skriver at til tross for oppblussingen av uenighet i Arbeiderpartiet, så bidro det kommende stortingsvalget til å tone ned motsetningene i partiet⁹⁸.

Ved Kominterns andre verdenskongress, som ble avholdt høsten 1920, så ble arbeiderklassen over hele Europa gjort kjent med de såkalte Moskva-tesene, som kort forklart utgjør 21 opptaksbetingelser for partier som ønsker å være tilsluttet Komintern⁹⁹. Einar Terjesen påpeker at tesene hadde et organisatorisk siktemål: «Hensikten var ikke å stadfeste en allerede kjent revolusjonær taktikk, men å sementere politikken i kommunistiske partier og å institusjonalisere bolsjevikenes lederrolle»¹⁰⁰. Tese 21 slo fast at «De partimedlemmer, som principielt forkaster de av den kommunistiske Internationale opstillede betingelser og retningslinjer, blit at utelukke av partiet»¹⁰¹. Med andre ord var det ikke lenger rom for de moderate sosialdemokratene som en opposisjon innad i arbeiderpartiet. Som kjent, så brøt denne fløyen ut av partiet. Opposisjonens tredje landskonferanse, som ble avholdt 15.-16. januar 1921, vedtok å opprette Norges sosialdemokratiske arbeiderparti, og besluttet å regne 1.mars som stiftelsesdato¹⁰².

Per Maurseth skriver at DNA sin splittelse i 1923 delvis skyldtes gamle motsetninger som hadde eksistert i partiet lenge før selve splittelsen fant sted. Selv om disse var en av årsakene til splittelsen, så argumenterer Maurseth for at det må ha vært flere utløsende

⁹⁶ Terjesen, 2021: s.8

⁹⁷ Terjesen, 2021: s.8

⁹⁸ Terjesen, 2021: s.9

⁹⁹ Maurseth, Per. *Gjennom Kriser Til Makt : (1920-1935)*. Vol. 3. Oslo: Tiden, 1987.: s.143

¹⁰⁰ Terjesen, 2021: s.11

¹⁰¹ Terjesen, 2021: s.11

¹⁰² Terjesen, 2021: s.12

årsaker. Det hadde tross alt vært mulig å holde partiet samlet på tross av disse motsetningene ganske lenge¹⁰³. Han trekker særlig frem uenighet rundt forholdet til Komintern som en viktig faktor. Mot slutten av 1922 var sentralstyret innstilt på å bryte med Den tredje internasjonale, men dette skjedde riktignok ikke før nesten et år senere¹⁰⁴. En viktig årsak til uenighet rundt forholdet til Komintern handlet om hvor stor innflytelse Komintern skulle ha på partienes organisatoriske form. Frem til 1923 hadde de fleste partier ført en linje overfor Komintern som innebar at man godtok Kominterns beslutninger i prinsippet, når de ikke rammet partiene selv. Om det derimot gikk mot partienes egen vilje, ønsket de ofte unntak, innrømmelser og lettelser. Gjennom Kominterns fjerde kongress, lå det an til å komme nye føringer som ville medføre drastiske inngrep i partiene for å legge til rette for sentralisert makt og dominans fra kommunistpartiet i Sovjet¹⁰⁵.

I september 1923 ble det besluttet å kalle inn til ekstraordinært landsmøte for DNA¹⁰⁶. Til stede på møtet var en representant fra Komintern, tyskeren Edwin Hoernle. Han presenterte et ultimatum for forsamlingen i form av et krav om at Landsmøtet på forhånd skulle forplikte seg til å ikke gjøre vedtak som stod i strid med internasjonale, men lojalt gjennomføre internasjonale beslutninger. Videre erklærte representanten at hvis dette forslaget ble forkastet av landsmøtets flertall, så ville flertallet ekskluderes fra internasjonale. Det mindretallet som stemte imot, ville eventuelt regnes som internasjonale norske avdeling¹⁰⁷. Resultatet av landsmøtet ble at flertallet var ekskludert fra internasjonale. Mindretallet som stemte imot gikk ut av partiet, og NKP ble opprettet¹⁰⁸.

¹⁰³ Maurseth, 1987: s.252

¹⁰⁴ Maurseth, 1987: s.254

¹⁰⁵ Maurseth, 1987: s.284

¹⁰⁶ Maurseth, 1987: s.292

¹⁰⁷ Maurseth, 1987: s.296

¹⁰⁸ Maurseth, 1987: s.296-298

September 1923

Hovedfokuset på kapittelet vil ligge på NSA sine uttalelser i tiden rundt det ekstraordinære landsmøtet i november. Det er allikevel hensiktsmessig å se på utviklingen fra et par måneder i forveien, med start i september, da innkallelsen til det ekstraordinære landsmøtet ble sendt ut. 1.september 1923 finner vi en tekst i Den nye social-demokraten som tydelig illustrerer den pågående konflikten i DNA, og hva NSA tenkte rundt dette. Teksten har tittelen «*Tranmæl vil ha et oppgjør*» og handler om konflikten mellom Martin Tranmæl og Knut Olai Thornæs. I tillegg nevnes også et åpent brev fra Jeanette Olsen. Brevet inneholdt beskyldninger mot Tranmæl om at han gikk fascistenes ærend¹⁰⁹. Mer enn en kritikk av DNA, så er teksten en gjengivelse av polemikk fra disse to. Thornæs skal ha hevdet at Arbeiderbladets redaktør (Tranmæl), enten måtte være en provokatør eller klasseforræder. Tranmæl på sin side svarer med en «opsiktsvekkende krigserklæring». Tranmæls svar kan oppsummeres ved at han krever at «partiet maa ta affære». Han skriver at det ikke er holdbart at en provokatør eller klasseforræder er hverken medlem eller tillitsmann i Arbeiderpartiet, og sikter altså til seg selv. Likeledes, så skriver han hvis det viser seg at beskyldningene mot han er uriktige, så er det like lite holdbart «at en bakvasker og æreskjender faar lov til aa tumle sig i et partiorgan». Konflikten endte forøvrig med et halvt års suspensjon av Thornæs og Jeanette Olsen¹¹⁰. Den nye social-demokratens kommentator legger ikke til mange ord, men lar gjengivelsen av Thornæs og Tranmæls ord si sitt. Han legger i slutten av teksten til følgende:

«Dette er uten tvil det alvorligste ord som ennu er sagt i den store partistrid i kommunistleiren. Situasjonen er blitt «katastrofal» for aa benytte et av de kommunistiske slagord. Ord og talemaater kan ikke lenger dekke over den dype klæft som der er mellem Tranmæl-folkene og Scheflo-gruppen. Nu maa der et virkelig oppgjør til, et oppgjør hvortil striden i fjor bare var en optakt.»¹¹¹

Det som kan være verdt å merke seg med tanke på NSA sin holdning overfor den pågående konflikten, sammenlignet med kritikken mot DNA som har blitt diskutert i tidligere kapitler, er at kommentatoren ser ut til å ta Tranmæl sin side. Gjennom eksempler vi har sett på i

¹⁰⁹ Maurseth, 1987: s.293

¹¹⁰ Maurseth, 1987: s.293

¹¹¹ Den nye social-demokraten "Tranmæl vil ha et oppgjør". 1.september 1923.

tidligere kapitler, så har kritikken stort sett vært gjennomgående negativ, uten at NSA sine skribenter har gitt uttrykk for at de støtter den ene eller den andre parten. Innledningsvis i teksten vi nettopp så på, så beskriver Den nye social-demokratens kommentator Jeanette Olsen sitt brev som «hysterisk», og Thornæs sin redaksjonsartikkel som «særlig ondartet». Det er neppe urimelig å tolke det slik at en sånn adjektivbruk innebærer at kommentatoren tar Tranmæl sin side.

11.september finner vi en artikkel, eller en appell, som handler om «kommunistenes partistrid» og hvordan NSA bør jobbe for å best utnytte denne situasjonen. Forfatteren av teksten starter med å beskrive hvordan skuelystne tilskuere ofte samler seg rundt, hvis det skulle forekomme en slåsskamp på gata. Han skriver videre at sosialdemokratene ikke må være som disse «taapelige mennesker» når det gjelder det store kommunistiske slagsmålet som foregår nå om dagen. Han peker på hvordan partistriden i «kommunistpartiet» har gjort skapt passivitet innen arbeiderbevegelsen: «Mange arbeidere er av det kjevl innen kommunistpartiet drevet til politisk passivitet. Ja de er blitt passive overfor all arbeiderbevegelse, baade faglig og politisk.». Videre peker han i retning av disse arbeiderne og appellerer til egne partifeller om at det er disse arbeiderne de nå må huke tak i: «Vi maa fortelle dem at socialismen fremdeles lever, at den ikke er gaat under i verdenskrigens ragnarokk, eller i krisetidens verdenskaos». Han skriver at dette er en gylden mulighet for eget parti til å styrke seg selv gjennom økt foreningsliv, foredrag, samtaler og agitasjon¹¹². For denne tekstforfatterens vedkommende er det viktigere å styrke eget parti, enn å kritisere partistriden i DNA. Dette ser også ut til å være en tendens blant flere av NSA sine skribenter i denne perioden. De fleste innlegg som omhandler partistriden i perioden, begrenser seg ofte til å være gjengivelser av polemikk mellom partene i DNA, eller gjennomgang av partistridens forløp.

Torsdag 20.september vi finner vi en tekst med tittelen «*Det umulige*». Det er en kritikk rettet mot Scheflo-fløyen i DNA. Kritikken går ut på hvordan Scheflo og hans tilhengere angivelig følger ordre fra den tredje internasjonale uten å nøle:

«Scheflo, Olaussen, Arvid Hansen og en hel del andre av det norske kommunistpartis ledere forsøker paa aa gjøre det absolutt umulige. De vil ha et parti, hvor hvert medlem er en

¹¹² Den nye social-demokraten «*Vaart arbeide*» 11.september 1923.

overbevist og erklært gudsfornekter, en overbevist og erklært militarist, som blindt og villig lystre enhver parole som kommer fra den 3.internasjonales eksekutivkomité. Og de vil at et parti av saadanne medlemmer skal være et masseparti!»¹¹³

Forfatteren av teksten trekker frem umuligheten av gjennomførelsen av et slikt prosjekt. Antallet «gudsfornektene» er nok adskillig mye høyere i 2022, enn det var i 1923, så det er naturlig å forstå hans skepsis til dette. Mens denne teksten riktignok ikke er en direkte kritikk av partistriden i DNA, så er den absolutt relevant ved at den kritiserer den ene parten i partistriden. Som vi var inne på innledningsvis i kapittelet, så handlet partistriden i DNA i stor grad om hvorvidt man skulle føye seg etter den tredje internasjonale, eller om man skulle føre en mer selvstendig linje.

«Tranmæls seir» er tittelen på et innlegg i Den nye social-demokratens utgave den 25.september 1923. Innlegget kommenterer hvordan Tranmæls standpunkt vant frem på DNA sitt landsstyremøte. Her siktes det til spørsmålet om avvisning eller godkjenning av Arbeider- og bonderegjeringsparolen og resolusjonen om religionsspørsmålet¹¹⁴. Begge ble avvist med 17 mot 15 stemmer. Sosialdemokratene så, ikke overraskende, på dette som et steg i riktig retning, og teksten bærer preg av at skribenten er fornøyd med resultatet. Videre fremmer forfatteren av innlegget sin bekymring om hvorvidt dette vil bli stående på det kommende landsmøtet i november: «Tranmæl har altsaa foreløpig seiret, men vil hans flertall være aa stole paa ved den paakjenning som nu vil melde sig fra internasjonalens side?»¹¹⁵

Om vi skal oppsummere september, så kan denne måneden sies å ha vært relativt rolig hva gjelder kritikk av partistriden i DNA. Man skulle kanskje forvente at sosialdemokratene ville benytte anledningen til å peke på feil og mangler hos «kommunistene». Den kritikken som forekommer er stort sett rettet mot «Scheflo-fløyen», mens det nesten ser ut som om sosialdemokratene i NSA «heier» på Tranmæl og hans tilhengere. Det er vel ikke urimelig å se for seg at NSA så på situasjonen som et steg i riktig retning, og håpet at situasjonen skulle utvikle seg på en måte som gjorde at Moskva, gjennom den tredje internasjonale, fikk mindre innflytelse blant den norske arbeiderbevegelsen.

¹¹³ Den nye social-demokraten «*Det umulige*». 20.september 1923

¹¹⁴ Maurseth, 1987: s.293

¹¹⁵ Den nye social-demokraten «Tranmæls seir». 25.september 1923.

November 1923 – Ekstraordinært landsmøte

Den 1. november 1923 finner vi en kort notis i Den nye social-demokraten. Den informerer om at «Imorgen begynner kommunistene sitt landsmøte». Som et lite stikk legges det ved et bilde av Karl Radek, og følgende kommentar:

«Vi bringer ovenfor et bilede av den mann som kommer til aa spille hovedrollen paa møtet, Radek. Han møter som eksekutivkomiteens representant. Sist var det Bucharin, nu er det Radek, og naar eksekutivkomiteen har valgt aa sende sin dyktigste diplomat ligger deri en erkjennelse av, at stillingen nu er vanskeligere og mere komplisert enn sist»¹¹⁶.

Slik legger NSA sitt hovedorgan stemningen for hva som er i vente. Det legges ikke skjul på at det foreligger store forventninger til hva som kommer til å skje på det kommende landsmøtet.

Den 6. november 1923 var forsiden av Den nye social-demokraten preget av nyheten om at «Kommunistenes Landsmøte har ført til Splittelse»¹¹⁷. Til tross for at en slik utviklingen ville medføre store og merkbare endringer i det politiske landskapet, så bærer teksten preg av nøkternhet. I samme avisutgave finner vi et innlegg med tittelen «*Kommunistene.*» som kommenterer situasjonen. Forfatteren av innlegget skriver at det hele «er en naturlig utvikling». Han antyder at det i lang tid har eksistert en usikkerhet i Arbeiderpartiet, rundt spørsmålet om det var riktig å tilslutte seg Den tredje internasjonale. Han beskriver situasjonen som om flertallet som stemte mot Den tredje internasjonales eksekutivkomité's forslag, endelig innrømte overfor seg selv at «De hadde ført partiet paa avveier, da det gjorde det til en seksjon under Moskva». Ole O. Lian trekkes frem, i det at han skal ha uttalt på et tidlig tidspunkt, da han «pekte paa det uanstendige i, «aa tilbede det vi før har forbannet»». Den nye social-demokratens skribent kritiserer videre Lian og andre medlemmer av DNA ved å peke på at de må jo ha visst at et medlemskap i Den tredje internasjonale innebar at de lojalt måtte gjennomføre dens bestemmelser. Han beskriver det hele som at «De har bekjent med lebene det, som de i sitt hjerte avskydde og forbannet». Kritikken handler i stor grad om at skribenten forsøker å skape et bilde av at landsmøtets flertall innså at partiets tilslutning til Den tredje internasjonale var et feiltrinn

¹¹⁶ Den nye social-demokraten «*Kommunistene.*». 1. november 1923

¹¹⁷ Den nye social-demokraten «*Kommunistenes Landsmøte har ført til Splittelse*». 6. november 1923

for lenge siden. De har bare ikke villet erkjenne denne feilen. Kritikken hagler videre, og skribenten beskylder flertallet som nå vår trådt ut av Internasjonalen for å leve på en løgn. Skribenten anerkjenner at det kan godt være at de ikke forstod omfanget av innmeldelsen i Den tredje internasjonale helt i starten, men at dette burde vært innlysende «Da parolene drysset ned over dem og sved som piskeslag!».

Videre kritiseres landsmøtets flertall for å fortsatt holde fast ved Den tredje internasjonale¹¹⁸. Til tross for flertallets beslutning om å avvise eksekutivkomiteens forslag, og dermed samtidig gå ut av Internasjonalen, så erklærte de at partiet fortsatt skal stå i solidaritet med de revolusjonære partiene i alle land, og at de fortsatt vil følge de kommunistiske prinsipper og retningslinjer¹¹⁹. Forfatteren av innlegget skriver at dette er «uklarhetens og forvirringens linje». Konsekvensene av splittelsen i DNA ble naturligvis mer omfattende enn at medlemsmassen ble delt. Det ble strid rundt spørsmålet om hvem som skulle ha tilgang til partiapparatet. Innlegget forklarer hvordan mindretallet hevder at det er de som har rett til partiapparatet, gjennom Internasjonalens rett til å foreta eksklusjoner. Tranmæl på sin side beskriver det som «hinsides all fornuft at Internasjonalen kan gripe inn paa den maate.». Fra forfatteren av innlegget legges det til en kommentar i retning Tranmæls argument: «Men dog har han selv vært med paa aa gi Internasjonalen denne rett ved aa melde partiet inn i Moskva»¹²⁰. Han legger til at ifølge Internasjonalens statutter, så er de tilsluttede partiene kun å anse som seksjoner av Internasjonalen, og må derfor bøye seg for eksekutivkomiteens myndighet. Skribenten trekker også frem Tranmæls påstand om at landsmøtets flertall ikke kan settes utenfor partiet, ettersom dette ville medføre at de hadde votert seg selv ut av partiet – noe som ifølge Tranmæl ikke var mulig. Skribenten viser tilbake til splittelsen i 1921, hvordan fem representanter fra Haugesund den gang stemte i mot godkjenning, og spør retorisk: «Hvad skjedde? Jo, de blev øyeblikkelig ekskludert med den begrunnelse, at de ved sin votering selv hadde satt sig utenfor partiet.».

Når det gjelder eierskap av partiapparatet, så endte det opp med at flertallet vant frem. Begrunnelsen lå i «selvbestemmelsesretten nedenfra». De lokale partiorganisasjonene var en annen sak. Denne selvbestemmelsesretten nedenfra betød jo at det ville være opp til de

¹¹⁸ Den nye social-demokraten «Kommunistene.» 6.november 1923

¹¹⁹ Den nye social-demokraten «*Kommunistenes Landsmøte har ført til Splittelse*» 6.november 1923

¹²⁰ Den nye social-demokraten «Kommunistene.» 6.november 1923

lokale partiorganisasjonene å selv avgjøre deres retning fremover. Per Maurseth trekker frem hvordan det gamle slagordet «Makten tilbake til medlemmene» hadde gjort sin nytte ved å mobilisere protest mot Kominterns sentralisme, men at dette slagordet slo tilbake på landsmøtets flertall i kampen om organisasjonene¹²¹.

Teksten som har blitt undersøkt skaper et tydelig bilde av NSA sin reaksjon på den nye splittelsen i DNA. Det eksisterer en viss form for skadefryd, ved de stadige henvisningene til at NSA hadde rett da de brøt ut av DNA i 1921. Det var jo tross alt forholdet til Den tredje internasjonale som var stridsspørsmål den gang og. Det pekes også ofte i retning Tranmæl, som nå møter motargumenter han tidligere selv har benyttet seg av i kampen mot meningsmotstandere. På slutten av innlegget, så spør forfatteren: «Hvilke lærdommer kan arbeiderklassen trekke av det som nu er skjedd?». Han uttrykker et ønske om å bruke situasjonen til å styrke arbeiderklassen. Til tross for skadefryden som vises gjennom teksten, så erkjenner han samtidig at «Det er ingen gledelig utvikling dette, at det er arbeiderklassen som kløves, mens reaksjonen staar samlet». Skribenten oppfordrer leserne til å nå vende seg mot arbeid for den ekte sosialismen. Han henviser til splittelsen som nå har skjedd, og bruker dette som en appell rettet mot hele arbeiderklassen:

«For det annet lærer det inntrufne oss, at det straffer sig for arbeiderklassen aa svikte det, som har vært det fundamentale ved hele bevegelsens opbygning. Naar kommunistene forlot socialismen og løp efter de nye gudebilleder "Diktaturet" og "arbeiderklassens bevebning" fornektet de alt det som hadde gjort arbeiderklassen til en maktfaktor i samfundslivet.»¹²²

I samme avisutgave finner vi en annen tekst med tittelen «*kameratene*». Denne teksten er mer eller mindre en gjennomgang av alle konsekvensene som blir forespeilet som resultat av partisplittelsen. Her skrives det at partisplittelsen vil føre til at stortingsgruppen og herredsstyregruppene vil kløyves, og at vil oppstå en «bitter kamp mellom de to partier om foreningene». Det beskrives hvordan det også vil bli kamp om partiavisene. Det diskuteres også hva de to nye partiene bør hete. Skribenten foreslår at Scheflos parti rett og slett bør

¹²¹ Maurseth, 1987: s.306

¹²² Den nye social-demokraten "Kommunistene." 6.november 1923

hete «kommunistene», mens «Tranmæls parti» burde hete «høirekommunistene». Dette gir en god pekepinn på hvordan NSA så de nye partiene: til tross for at den radikale fløyen hadde brutt ut av partiet, så var fortsatt de gjenværende medlemmene å anse som kommunister, dog mere rettet mot høyre enn tidligere¹²³.

Splittelsen i DNA skapte naturligvis mange reaksjoner hos NSA. Avisutgaven fra 6.november gir et godt bilde av hva sosialdemokratene i NSA tenkte om splittelsen, og hvordan man best kunne gå videre fra denne situasjonen. Først og fremst er det viktig å merke seg hvordan NSA sine skribenter langt på vei benytter seg av situasjonen for å påpeke kommunismens feil og mangler gjennom deres, nå bekreftede, påstander om at kommunismen skaper splittelse blant arbeiderbevegelsen. Samtidig oppfordrer de leserne til å jobbe for å overbevise arbeiderne om at gjennom denne splittelsen, så kommer det tydelig frem at en sterk arbeiderbevegelse kun kan vokse frem gjennom sosialdemokratiet, og dermed NSA. Kaare Fostervoll skriver at ved årsskiftet 1923/24, så regna NSA med et medlemstall på 9200, som ville tilsi en økning på 1200 medlemmer i løpet av året¹²⁴. Det kan altså se ut til at NSA dro godt nytte av splittelsen blant «kommunistene». Ved NSA sitt landsstyremøte i desember sendte de ut følgende opprop:

«Kommunistpartiets organisasjonsmessige splittelse viser, at en organisasjon som bygger på diktaturets prinsipper blir prisgitt de voldsomste indre rivninger... I motsetning til den usikkerhet og forvirring som behersker kommunistpartiene står sosialdemokratiene som et fast sammensveiset parti av overbevisningstro kvinner og menn. Vi holder vår sikre og prøvede kurs og legger nu som før hovedvekten på det sosialistiske arbeide. Mens de andre slåss om teorier som aldri kan komme til å bety noe for arbeiderklassens kamp i Norge, søker vi å samle de arbeidende krefter til virkelig handling, til positivt arbeid for å erobre makten i landet.»¹²⁵

Dette utdraget er en god oppsummering av NSA sitt budskap i etterkant av splittelsen i DNA. Hovedbudskapet kan tolkes som en fastslåelse av at kommunismen fører til splittelse. Sosialdemokratiet er samlet, og er den eneste rette veien for arbeiderklassen. NSA har vært

¹²³ Den nye social-demokraten «Kameratene.» 6.november 1923

¹²⁴ Fostervoll, 1969: s.100

¹²⁵ Fostervoll, 1969: s.100-101

enhetlige siden grunnleggelsen, og prioriterer fremgang for sosialismen fremfor diskusjoner om teori og dogmer.

Tiden etter landsmøtet

Vi har sett hvordan NSA benyttet seg av partisplittelsen til å kritisere kommunismen som politisk system, og for å fremme eget parti. I etterkant av partisplittelsen kan det være interessant å se hvordan denne kritikken utviklet seg. Ble kommunismen, representert gjennom de to partiene DNA og NKP, sett på som én, og dermed kritisert på samme grunnlag og i like stor grad? Det var tross alt den radikale fløyen som brøt ut av DNA, og man satt dermed igjen med den «moderate» fløyen igjen i DNA. DNA var som vi så fortsatt selverklærte kommunister og stod i solidaritet med verdens kommunistpartier, men NKP som fortsatt var en seksjon av Den tredje internasjonale, bør vel kunne sies å være et skritt til venstre for DNA.

8.november kan vi lese Olav Kringens ukentlige spalte «*Den Verden vi Lever i*». Der bruker han en del plass på å kommentere Tranmæls «omvendelse til sosialismen». Kringen kritiserer hvordan Tranmæl gikk fra å være en forkjemper for Den tredje internasjonale og den russiske kommunismen, til å fornekte den. Han trekker frem et utsagn fra Tranmæl i sammenheng med denne endringen, hvor han skal ha uttalt at «Jeg er ikke den jeg var». Kringen gir uttrykk for at en slik uttalelse skurrer, da Tranmæl fortsatt tviholder på at han vil stå i kontakt med alle verdens revolusjonære partier. Samtidig skriver Kringen at han tror det stemmer at Tranmæl har forandret seg, at Tranmæl hadde troen på tesene da de kom, men at han ikke helt forstod dem. Videre gir han seg selv deler av æren for Tranmæls omvendelse til «høyrekommunismen»¹²⁶. Når det gjelder begrepet «høyrekommunisme, så er det interessant å merke seg at Tranmæl også benytter seg av dette begrepet, men han retter det mot Scheflo og resten av de som brøt ut av DNA¹²⁷.

10.november finner vi et innlegg med tittel «*Klippegrunn*» i Den nye social-demokraten. Her gjøres det narr av Tranmæls utsagn om at «Det norske arbeiderparti fremdeles staar paa den

¹²⁶ Den nye social-demokraten «*Den Verden vi Lever i*» 8.november 1923

¹²⁷ Den nye social-demokraten «*Kameratene*» 24.november 1923

sikre, revolusjonære klippegrunn». Skribenten følger opp med «Klippegrunn! Den slo dog allikevel revner paa bededag, saa absolutt sikker kan ikke klippegrunnen være, selv om den, naturligvis, er revolusjonær!». Resten av innlegget går ut på at det nå har blitt en form for konkurranse mellom de kommunistiske partiene om å være mest revolusjonære. Det Tranmæl vil gjøre for å vinne denne, skal angivelig være å bevæpne arbeiderklassen. Det er lite hensiktsmessig å redegjøre for hver lille detalj, men teksten har en nedlatende tone, og det brukes mye plass på å gjøre narr av Tranmæls angivelige ønske om bevæpning¹²⁸. I Samme utgave finner vi en tekst med tittelen «*Professor Bulls Risiko*», signert Michael Puntervold som var en sentral skikkelse i NSA. Innlegget kommenterer Bulls uttalelse om at DNA risikerer å tiltrekke seg elementer fra «høiresocialistene». Forfatteren av innlegget avfeier denne kritikken og følger på med en lengre forklaring om at Bull heller bør være redd for at medlemmene faller vekk fra DNA. Han trekker frem at DNA står i en slags midtposisjon hvor de er hverken eller. Han skriver at de tenkende og konsekvente arbeiderne enten vil trekke til NSA eller det nyopprettede NKP: «Enten socialdemokrat eller kommunist – ikke Tranmælis!»¹²⁹.

Som Einar Terjesen gjør et poeng ut av, så ble NSA sitt forhold til den internasjonale arbeiderbevegelsen endret i løpet av 1923. Først ved deres innmeldelse i den nyopprettede arbeiderinternasjonalen SAI i 1923. Som vi så i kapittel tre, så var denne internasjonale en sammensetning av den tidligere 2.internasjonale og 2 ½ . internasjonale. Terjesen skriver at før NSA sitt medlemskap i denne, så var NSA sin omtale av internasjonal tilknytning stort sett negativ, rettet mot Arbeiderpartiets medlemskap i Komintern. Særlig etter DNA sitt brudd med Komintern etter landsmøtet, så kunne NSA vise til internasjonal solidaritet og tilknytning¹³⁰. Terjesens argumentasjon støttes av innleggene fra Den nye social-demokraten som har blitt undersøkt i dette kapitlet. Mye av kritikken handler om hvordan DNA nå står i en midtposisjon og havner utenfor begge leirer. Vi finner nok et innlegg som støtter opp under en slik tilnærming i Den nye social-demokratens utgave 13.november 1923. Innlegget, med tittelen «*Revolusjonen*». Innlegget starter med følgende utsagn: «Efter utstøtelsen av Moskvainternasjonalen er Tranmælpatriet blitt staaende som det ensomste kommunistiske

¹²⁸ Den nye social-demokraten «*klippegrunn*.” 10.november 1923.

¹²⁹ Den nye social-demokraten «*Professor Bulls Risiko*” 10.november 1923

¹³⁰ Terjesen, 2021: s.23

parti i verden. Det har ingen venner noget sted og betegnes overalt som et forræderparti. Ingen vil kjennes ved det.»¹³¹.

Sammendrag

I starten av kapittelet ble det fastslått at det var spesielt to områder som kunne vise seg interessante å se nærmere på: først og fremst hvordan NSA reagerte på splittelsen og hvorvidt de så på dette som en negativ eller positiv hendelse. Det andre punktet var i hvor stor grad NSA opprettholdt sin kritikk mot DNA etter splittelsen. Ville kritikken rettes mer mot NKP, eller ville den fortsatt rettes mot DNA?

Når det gjelder det første punktet. Så kan det konkluderes med at NSA reagerte på splittelsen med en viss form for skadefryd. 6.november meldtes det i Den nye socialdemokraten at landsmøtet hadde resultert i splittelse av Arbeiderpartiet. I denne avisutgaven, og utgavene den nærmeste tiden etter landsmøtet, så kunne man finne mange innlegg som i all hovedsak handlet om at dette hadde blitt forutsett av sosialdemokratene, og at det var en naturlig utvikling ettersom kommunismen aldri kunne bli levedyktig i et land som Norge. Man skulle kanskje tro at DNA sin utmelding fra Komintern var noe sosialdemokratene så positivt på, men samtidig så er utmeldelsen noe NSA fortsatte å kritisere DNA for. Årsaken til dette ligger hovedsakelig i Tranmæls uttalelser om at DNA fortsatt ville stå i solidaritet med alle revolusjonære parti i verden, og at de fortsatt ville følge kommunistiske prinsipper og retningslinjer. En rekke av tekstene som ble publisert i NSA sitt hovedorgan, Den nye social-demokraten under og etter splittelsen, vedkjenner at dette er en negativ utvikling for arbeiderbevegelsen i Norge, da den vil bli enda mer splittet nå enn tidligere. Man kan naturligvis spørre seg om denne vedkjennelsen handler om hvordan partiet ønsket å fremstå. Det kan være at i det private, så var gleden over splittelsen større enn man viste offentlig. Dette kommer ikke til syne i avisen, og må dermed legges vekk som rene spekulasjoner.

Når det gjelder spørsmålet om NSA kritiserte DNA i like stor grad etter splittelsen, eller om noe av kritikken vill rettes mer mot NKP, som jo var et mer radikalt parti enn DNA, så er det

¹³¹ Den nye social-demokraten «*Revolusjonen*.» 13.november 1923

rimelig å konkludere med at svaret er nei. Dette kapittelet har ikke undersøkt avisinnlegg og artikler etter november 1923, men for den umiddelbare perioden etter splittelsen, så er dette en rimelig konklusjon. NKP får i svært liten grad fokus i NSA sitt hovedorgan. De innlegg, notiser, eller artikler som nevner NKP, er for det meste redegjørelser om den partiorganisatoriske utviklingen. De kritiseres i svært liten grad i denne perioden. Kritikken er fortsatt rettet mot DNA, og kom som oftest i form av kritikk mot Tranmæls uttalelser om at de fortsatt ville støtte Komintern, og forholde seg til kommunistiske retningslinjer og prinsipper. I tillegg vektlegges det faktum at DNA nå var uten internasjonal tilknytning. De var hverken tilsluttet Den tredje internasjonale, eller SAI. NSA la i denne perioden særlig vekt på hvor viktig det var med en internasjonal arbeiderbevegelse, for at arbeiderbevegelsen skulle bli en mektig organisasjon. Det var naturlig at NSA nå inntok en rolle der de var stadig mer positive til den internasjonale arbeiderbevegelsen, ettersom de nå var det partiet som kunne skilte med internasjonal solidaritet og tilknytning.

Kapittel 7 – Stortingsvalg 1924

I dette kapitlet skal stortingsvalget som ble avholdt 21. oktober 1924, eller valgkampen, undersøkes nærmere. Mer spesifikt, så skal NSA sin kritikk mot DNA og NKP i forkant av valget undersøkes. Det kan også vise seg givende å se på tiden umiddelbart etter selve valget. I forrige kapittel, så var et av områdene som skulle undersøkes hvorvidt NSA fortsatte å fokusere sin kritikk mot DNA etter partisplittelsen i november 1923, eller om den ble rettet mer mot NKP. Perioden som der ble undersøkt begrenset seg til den samme måneden som partisplittelsen fant sted. Perioden som nå skal undersøkes, finner sted nesten et år etter partisplittelsen, og NKP har i større grad rukket å etablere seg som parti. Det kan derfor være at det gjennom dette kapitlet, dukker opp et resultat som skiller seg fra forrige kapittels konklusjon rundt spørsmålet om hvor kritikken ble rettet. I tillegg til dette spørsmålet, så skal det undersøkes hva kritikken mot de to kommunistiske partiene gikk ut på. Kapitlet begrenses til å undersøke oktober 1924. Det vil dekke den mest intense valgkampen, reaksjoner på selve valget, og utviklingen en kort tid etter valget.

Tre arbeiderpartier

Ved det kommende valget, var det altså tre arbeiderpartier som konkurrerte om velgermassen. Ved dette valget var ikke kampen bare mot de borgerlige partiene, men også mot hverandre. Kaare Fostervoll skriver at allerede etter splittinga av DNA i 1923, så var det snakk om samling mellom arbeiderpartiene¹³². NKP skal ha jobbet for en samling i form av en enhetsfront – den samme enhetsfronten som ble diskutert i kapittel tre. Det Norske Arbeiderparti ville derimot ha en organisatorisk samling. NSA diskuterte de to samlingsforslagene på sitt 3.ordinære landsmøte, våren 1924. Samtidig som NKP sitt forslag om «enhetsfront» allerede var forkastet av DNA, så vekte forslaget om organisatorisk samling interesse¹³³. Uten å gå altfor nøye inn på detaljene, så la NSA frem krav for at en slik organisatorisk samling skulle bli aktuell, så fulgte det visse betingelser, bl.a. at partiet måtte samarbeide med de andre europeiske arbeiderpartiene gjennom Den sosialistiske Arbeider-

¹³² Fostervoll, 1969: s.101

¹³³ Fostervoll, 1969: s.101

internasjonale (SAI). Dette var naturligvis uaktuelt for NKP, som ble utelukket fra forhandlingene¹³⁴. NSA kunne gå med på å forhandle om en organisatorisk samling «på klassekampens grunn i tilslutning til Den sosialistiske Arbeider-Internasjonale».¹³⁵ Det ble riktignok ikke en samling i denne omgang, men det at det i det hele tatt ble diskutert var et skritt i retning av samlingen som fant sted i 1927. Som vi så i forrige kapittel, så ble det etter partisplittelsen i 1923 enda viktigere for NSA å stå frem som forkjemper for internasjonalt samarbeid med arbeiderbevegelsen. Det er gode grunner til å tenke at dette spilte en så stor rolle for NSA i diskusjonene om organisatorisk samling. Et viktig poeng som Per Maurseth trekker rundt den organisatoriske samlingen, er at partiene ikke var altfor ivrige etter å komme i gang med samlingen før stortingsvalget, fordi de håpet på gode resultater ved valget, som igjen ville gi dem bedre forhandlingskort¹³⁶. At denne mulige samlingsprosessen lå i bakgrunn av valgkampen er viktig å ha i bakhodet når vi nå skal se nærmere på hvordan NSA gikk frem overfor DNA og NKP i valgkampen. Det kan også være interessant å se nærmere på hvorvidt NSA velger å fokusere på eget valgprogram, fremfor å kritisere DNA og NKP.

Før valget

4.oktober 1924 kan vi i Den nye social-demokraten lese et stort oppslag om «*Norges socialdemokratiske Arbeiderparti og Valget*». Her presenteres det en rekke punkter, hvor det greies ut om hva NSA mener om det ene og det andre. Et av disse punktene dreier seg om militarisme, og at militærkostnadene må reduseres. Mens dette ikke er en direkte kritikk av DNA og NKP, så kan det i sammenheng med andre uttalelser om DNA og NKP sin relativt positive holdning til militarismen sees på som en indirekte kritikk av dem. Teksten greier ut om hvordan militarismen «tapper landet for mange millioner hvert eneste aar; men alle er

¹³⁴ Fostervoll, 1969: s.102

¹³⁵ Fostervoll, 1969: s.103

¹³⁶ Maurseth, 1987: s.406

paa det rene med, at Norge ikke evner aa opretholde et moderne krigsapparat.»¹³⁷. I samme avisutgave finner vi et annet innlegg der vi kan lese at «Det sosialdemokratiske arbeiderparti er det eneste parti i Norge som inntar et klart anti-militaristisk standpunkt»¹³⁸, samtidig som dette i stor grad handler om å fremme eget partis politikk, så er det like mye en kritikk mot de andre partiene som ikke holder samme linje – deriblant DNA og NKP.

Den 9.oktober finner vi et innlegg med tittelen «*I morgen eller om et Aar*»¹³⁹. Teksten handler om kommunistene (DNA og NKP) sine gjentakende utsagn om revolusjon. Forfatteren av teksten viser til hvordan kommunistene har snakket om revolusjonen i lange tider: «*Var det ikke saa, at revolusjonen stod for døren i 1918, 1919 og 1920? Den kommunistiske agitasjon dreiet sig ikke om annet*» Han peker på kommunistenes syn på sosialdemokratenes taktikk som reformistisk pusleri. Kommunistene ville visst ikke drive med «*noget saa usigelig hverdagslig som reformer*». Skribenten skriver at denne revolusjonen som kommunistene stadig har snakket om, aldri ble noe av. Han trekker frem Tyskland som et eksempel: kommunistene spådde at Tyskland utviklet seg i revolusjonær retning, og at en revolusjon lå rett rundt hjørnet. Skribenten bemerker at revolusjonen aldri kom, og at de i stedet begynte det gjenoppbyggende arbeidet. Dette er i følge skribenten ødeleggende for arbeiderbevegelsen: «*Og mens tusener av arbeidere har lyttet til disse ting og sprenget sig ut av den sosialdemokratiske bevegelse, har reaksjonen paa sin side arbeidet og benyttet parlamentarismen til utarming av den arbeidende klasse*». Det er rimelig å tolke dette med reaksjonens bruk av parlamentarisme som et stikk til kommunistene og deres uttalte mistillit til dette verktøyet. Forfatteren av teksten bruker resten av innlegget på å greie ut om hvordan en revolusjon ikke kan bygges på ord og fraser, og om så var tilfelle, så hadde revolusjonen kommet til Norge for lenge siden. Han skriver at om arbeiderne hadde forholdt seg til den sosialdemokratiske linjen, så kunne arbeiderbevegelsen vært den sterkeste makten i landet. Selve hovedessensen i teksten illustreres godt gjennom følgende utdrag: «*Kommunistene forakter «reformismen». Men det er dog reformene som bygger landet og leder utviklingen i socialistisk retning*»¹⁴⁰.

¹³⁷ Den nye social-demokraten «*Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti og Valget*» 4.oktober 1924

¹³⁸ . Den nye social-demokraten «*Akershus*» 4.oktober 1924

¹³⁹ Den nye social-demokraten «*I morgen eller om et Aar*» 9.oktober 1924

¹⁴⁰ Den nye social-demokraten «*I morgen eller om et Aar*» 9.oktober 1924

Lørdag 11.oktober finner vi et innlegg med tittelen «*Valget i Kristiania*» i Den nye socialdemokraten. Innlegget handler om sosialdemokratenes angivelig styrkede posisjon siden stortingsvalget i 1921. Skribenten hevder at «*Den politiske utvikling gaar i socialdemokratisk retning*»¹⁴¹. Med partisplittelsen i november, og sosialdemokratenes fremgang i andre europeiske land, så er det nokså rimelig å komme med en slik påstand. Videre viser han til partisplittelsen og poengterer at deres spådommer om kommunismens «sprengteser». Han trekker frem at sosialdemokraterne rykker frem i alle land, og at kommunismen er i tilbakegang. Han peker på voksende tilslutning for NSA siden partisplittelsen – vi så i forrige kapittel at medlemstallet var vokst til 9200 medlemmer i løpet av 1923, en økning på 1200 medlemmer. Han begrunner dette med at arbeiderne er lei av kommunistenes den «*negative og oppløsende*» politikken til kommunistene. De begynner angivelig å innse at det er gjennom den sosialdemokratiske linjen at man kan gjennomføre faktiske fremskritt. Han skriver at «*Vi forespeiler ingen blodig revolusjon, vi fører ingen ruinpolitikk*». Han avslutter innlegget på denne måten:

«Det er alltid det daglige behov og krav som veier mest, og det er nettop her arbeiderne har noget aa forsvare og kjempe frem. Socialdemokratiet er uttrykk for denne arbeiderklassens kamp for de reelle fremskritt. Stem paa Norges socialdemokratiske arbeiderpartis liste. Den begynner med Magnus Nilsen.».

Budskapet er tydelig: kommunistenes mas om revolusjon og dramatiske virkemidler er ikke mer enn prat. Det vil ikke føre til annet enn splittelse av arbeiderbevegelsen. De borgerlige partiene vil dra nytte av kommunistenes manglende pragmatikk. Det er nødvendig å ta tak i konkrete problemer, steg for steg. Og det er gjennom sosialdemokraterne en slik taktikk vil føre frem.

Det samme budskapet går igjen i en annen tekst i samme avisutgave, med tittelen «*Til Velgerne i Kristiania*». Her går det i mye av det samme som vi så i forrige innlegg. «*De har nu i en rekke av aar skreket sig hese paa revolusjon, men de har kun opnaad aa svekke arbeidernes stilling og splitte arbeiderklassen*»¹⁴². Kritikken rettes mot den kommunistiske parolen om væpnet revolusjon. Skribenten påpeker at det ikke er nødvendig å gripe til våpen i et land som Norge. Der det ligger til rette for at makten kan gripes gjennom stemmeretten.

¹⁴¹ Den nye social-demokraten «*Valget i Kristiania*» 11.oktober 1924

¹⁴² Den nye social-demokraten «*Til Velgerne i Kristiania*» 11.oktober 1924.

Når det gjelder slagordet om væpnet revolusjon, så kan det legges tvil til hvorvidt det faktisk lå noe bak denne frasen. Einar Terjesen kommer med et godt resonnement rundt akkurat denne saken. Han skriver at «Med vaaben i haand» var en beskyldning som ble flittig brukt av NSA mot arbeiderpartiet. Han legger til at poenget ikke var at sosialdemokratene faktisk trodde at Tranmæl ønsket å gripe til våpen. Tranmæl tok allikevel ikke tydelig avstand fra tesene, og dermed var han, gjennom DNA sin tilknytning til Komintern, forpliktet til å gjøre dette, hvis det blir nødvendig¹⁴³. Nå var jo riktignok ikke DNA lenger tilsluttet Komintern etter partisplittelsen i 1923, men som vi så i forrige kapittel, så sa Tranmæl selv at han allikevel stod i solidaritet med alle verdens revolusjonære partier, og ville følge kommunistiske retningslinjer og prinsipper. En annen viktig ting å merke seg ved innlegget «Til Velgerne i Kristiania» er følgende utdrag: «*Baade Scheflo-kommunister (Norges kommunistparti) og Tranmæl-kommunister (Det norske arbeiderparti) bygger paa diktatur og bevegning.*»¹⁴⁴. Her ser vi hvordan det gjøres et poeng ut av å sammenligne de to andre arbeiderpartiene. Det at de kalles Scheflo-kommunister og Tranmæl-kommunister kan godt tenkes at er et bevist virkemiddel skribenten bruker for å påpeke at uansett hvem av disse du stemmer på, så vil stemmen din fortsatt gå til et kommunistparti.

Det er nok av innlegg i avisene som inneholder kritikk mot «kommunistene». Det vil neppe være hensiktsmessig å skulle gå nøye gjennom samtlige, men det bør allikevel trekkes frem en del av dem for å skape et inntrykk av hvor tydelig sosialdemokratene i NSA ønsket å være rundt deres fremste kritikk av DNA og NKP, nemlig at kommunismen var på tilbakegang verden over, sosialdemokratiet derimot, rykket frem i de samme landene. Det vises stadig til sosialdemokratenes gode resultater i andre land, som ved dette eksempelet: «*Vi kan vinne alt hvis vi legger evner og krefter til i vaart arbeide. Se paa vaare broderland, se paa Danmark, se paa Sverige. Se hvad socialdemokratiet der har utrettet. Og se paa Europa forøvrig*»¹⁴⁵.

Den 16.oktober dukker det opp et interessant innlegg i Den nye social-demokraten. Tittelen på innlegget er «*Socialdemokratiets verdensposisjon*»¹⁴⁶. I innlegget vises det til statistikk som skal bevise sosialdemokratene i NSA sine hyppige utsagn om sosialdemokratiets

¹⁴³ Terjesen, 2021: s.18

¹⁴⁴ Den nye social-demokraten «Til Velgerne i Kristiania» 11.oktober 1924

¹⁴⁵ Den nye social-demokraten «Vi kan, hvis vi vil» 14.oktober 1924

¹⁴⁶ Den nye social-demokraten «Socialdemokratiets verdensposisjon» 16.oktober 1924

internasjonale fremvekst og kommunismens internasjonale tilbakegang. Artikkelenes hensikt beskrives godt gjennom følgende utdrag «*De norske kommunister av begge retninger søker aa innbilde sine tilhengere, at kommunismen behersker Europas arbeiderbevegelse – og at socialdemokratene er i tilbakegang*».

Tallene som brukes for å illustrere at kommunistene tar feil, og at det er sosialdemokratenes påstand som er korrekt, er tall fra valg rundt om i Europa der sosialdemokratene – ut i fra tallene som presenteres, har gjort det særdeles mye bedre enn de kommunistiske partiene. Antallet som oppgis tilsvarende antall representanter som ble valgt fra de aktuelle partiene. Skribenten skiller mellom «Scheflo-kommunister», som visstnok skal være de «ekte» kommunistene, og «Tranmæl-kommunister», som skal være en uklar posisjon: «*Det er kun i Frankrike og Sverige at der finnes kommunistpartier av samme uklare karakter som Tranmælpartiet her.*» Forfatteren av innlegget skriver at disse to kommunistgruppene er slått sammen i de landene der begge gruppene eksisterte. Tallene viser at kommunistene i Danmark, England og Østerrike fikk null representanter valgt inn, mens tallene for sosialdemokratene i disse landene er henholdsvis 55, 191 og 68. For Sverige viser resultatet 104 til soc.dem og fem til kommunistene. I Finland får soc.dem 60, mens kommunistene får 18. I Tyskland er det 100 til Soc.dem og 54 til kommunistene, mens det i Frankrike er 105 til soc.dem og 32 til kommunistene. Tallene bekrefter langt på vei NSA sine påstander om at sosialdemokratiet er på frammarsj i Europa, mens kommunistene faller tilbake. Det bør riktignok legges merke til at kommunistenes posisjon i Tyskland kanskje ikke er så katastrofal som NSA forsøker å fremstille det. Allikevel, så bidrar denne artikkelen til å legitimere sosialdemokratenes kritikk av kommunistene.

I avisutgaven fra 16.oktober finner vi et annet innlegg med tittelen «*Det nye Borgerparti*». Innlegget er et svar på kommunistenes kritikk av NSA. Forfatteren av innlegget forsøker å snu den samme kritikken tilbake i retning av DNA og NKP. Innlegget starter med en henvisning til «Tranmæl-partiet» og deres beskyldninger om at «socialdemokratene er et nytt borgerparti»¹⁴⁷. Forfatteren av innlegget svarer at de samme beskyldningene kom under valget i 1921. Han påpeker at det er en forskjell mellom beskyldningene fra 1921 og beskyldningene ved dette valget:

¹⁴⁷ Den nye social-demokraten «*Det nye Borgerparti*» 16.oktober 1924

«Men da stod Tranmæl med den Moskvarevolusjonære fraade om munnen, og alle, som ikke var lojale undersaatte av den tredje internasjonale blev av Tranmæl vist ut i ørkenen hvor de skulde prisgis fortapelsen og glemnelsen, eller de skulde «dukkes» som Scheflo sa.»

Situasjonen i 1924 var annerledes: Da stod «Tranmæl-partiet» alene. De har ikke lenger internasjonal støtte hos Moskva, og ifølge skribenten har Tranmæl og DNA distansert seg fra arbeiderbevegelsens interesser: *«De fellesinteressenes baand som knytter den kjempende arbeiderklasse sammen ute i verden omfatter ikke Tranmælpartiet»*. Forfatteren viser, i kjent sosialdemokratisk stil, til hvordan DNA ikke har noen internasjonal tilhørighet og dermed har brutt med de bærende prinsippene i sosialismen. Disse bærende prinsippene i sosialismen, som forfatteren trekker frem, er et viktig poeng i NSA sin kritikk av DNA. Som vi har sett i mange av eksemplene som er brukt i dette kapittelet, så bunner kritikken ut i DNA sin manglende internasjonale tilhørighet. Einar Terjesen beskriver DNA sin kritikk mot NSA under valgkampen i 1921, ved å trekke frem hvordan DNA stadig snakket om hvordan NSA var «splittelsesmakere»¹⁴⁸. Det var nok derfor ekstra viktig for NSA å svare med samme mynt, nå som NSA var partiet som kunne vise til internasjonal tilhørighet, og at det var DNA som skapte splittelse, illustrert gjennom partistriden i 1923. Terjesen skriver videre om hvordan styrke gjennom solidaritet og samling var viktig for arbeiderpartiene. Sterke fellesskap og organisasjoner var av de viktigste verktøyene til arbeiderklassen¹⁴⁹. En annen sak som DNA kritiserer NSA for, og som blir besvart i dette innlegget, er spørsmålet om avmilitarisering. Forfatteren av innlegget skriver hvordan *«Arbeiderbladet insinuerer, at vaart partis antimilitære stilling ikke har vært klar og bestemt»*. Han skriver videre at det er nettopp NSA sine representanter som har fremsatt og jobbet for avrustningsforslagene i stortinget. Han trekker frem hvordan det i realiteten er kommunistene, i dette eksempelet representert ved Scheflo, som har jobbet mot NSA sine forslag om avrustning. Scheflo skal ha uttalt at det ikke gikk an for Norge å avruste – *«Avvæbningen er en utopi»*, skal Scheflo ha sagt.». Han skal også ha vært særlig positiv til den militære verneplikten.

Ved å gå gjennom samtlige av Den nye-socialdemokratens avisutgaver fra 1. til 16.oktober, så dannes det et bilde av hvordan NSA ønsket å fremstille DNA og NKP. Kritikken går i all

¹⁴⁸ Terjesen, 2021: s.14

¹⁴⁹ Terjesen, 2021: s.14

hovedsak ut på DNA sin manglende internasjonale tilknytning, kommunistenes nedgang i Europa, i motsetning til sosialdemokratenes fremgang. Kritikken handler også om kommunistenes manglende evne til pragmatisk politikk. Skribentene i Den nye socialdemokraten betegner kommunistens paroler og slagord om revolusjon som flåseri, som ikke bidrar til annet enn en splittet arbeiderbevegelse som mister motivasjonen til å aktivt jobbe for arbeiderbevegelsen, i påvente av revolusjonen som aldri kommer.

18. – 23.oktober

Oppmerksomheten skal nå rettes mot selve valget, og hvilke reaksjoner resultatene førte til. I dette underkapittelet vil det sees nærmere på den siste avisutgaven før valget, utgaven som kom ut 21.oktober, og utgaven som kom ut 23.oktober. Ved å se på de tre avisutgavene som lå nærmest valget, skal det forsøkes å skape et helhetlig bilde av hvordan den mest intense tiden av valgkampen gikk for seg, og hvilke reaksjoner som kom til syne umiddelbart etter valget.

«*Frem til Valg for Norges socialdemokratiske Arbeiderparti*». Denne tittelen møtte leserene av Den nye socialdemokraten, lørdag 18.oktober 1924, to dager før stortingsvalget på mandag. Innlegget med denne tittelen er en siste oppfordring til velgerne om å stemme på NSA ved stortingsvalget. Partiet trekker frem årsaker til hvorfor NSA er det rette partiet. Dette gjøres i kjent stil ved å vise til sosialdemokratenes suksess i resten av Europa¹⁵⁰. Førstesiden inneholder også en del kritikk mot andre partier, men kritikken er først og fremst rettet mot de borgerlige partiene. Det ser altså ut til at NSA står ved sitt prinsipp om at den viktigste kampen ikke er mellom de forskjellige arbeiderpartiene, men mot borgerskapet. DNA og NKP slipper riktignok ikke helt unna. I slutten av innlegget finner vi et par avsnitt som handler om at «*Ogsaa de kommunistiske partier har noget aa skjule*». Her påpekes det hvordan man har hørt lite fra den kanten om siktatur, ateisme og væpnet revolusjon i tiden før valget. Videre hevdes det at det eneste partiet som ikke har noe å skjule er Norges socialdemokratiske arbeiderparti. Innlegget rundes av med en klassisk oppfordring: «*Stem med socialdemokratene!*». Avisutgaven fra den 18.oktober tilfører ikke

¹⁵⁰ Den nye socialdemokraten «*Frem til Valg for Norges socialdemokratiske Arbeiderparti*.” 18.oktober 1924

så mye nytt, sammenlignet med de eksemplene vi har sett fra resten av oktober. Det vises igjen til tallene som først ble presentert 16.oktober¹⁵¹. Hensikten er utvilsomt å gjøre et siste forsøk på å overbevise velgerne en siste gang om at kommunistene var i tilbakegang over hele Europa, mens det var sosialdemokratene som rykket fram. Det er ikke hensiktsmessig å skulle gå gjennom hver eneste artikkel, og hvert eneste innlegg fra denne avisutgaven, så vi skal her holde oss fornøyd med å bemerke typiske trekk for de mange oppfordringene til å stemme på NSA fremfor de andre partiene: Det vises jevnt og trutt til den internasjonale utviklingen og NSA er det eneste partiet som er tydelige i kampen for avrustning.

Om vi hopper noen dager frem i tid, så er det første man får øye på i Den nye socialdemokratens utgave fra 21.oktober 1924 følgende: «*De første valgresultater – Sosialdemokratene gaar frem. Tilbakegang for Venstre. Men Fremgang for Høire og Bondepartiet.*»¹⁵². Det er forbausende lite i denne utgaven som er rettet mot DNA eller NKP. Samtidig er det kanskje ikke så overraskende at nå som stemmene er sendt inn, og det kun er noen stemmer igjen som gjenstår, så var det kanskje ikke nødvendig å opprettholde kritikken. I den påfølgende utgaven, fra 23.oktober 1924, så kan vi lese at det er «*ingen større Forskyvning i Partistillingen*»¹⁵³. Sosialdemokratene hadde gjennom hele valgkampen vist til andre sosialdemokratiske partiers suksess i Europa, samtidig som kommunismen hadde tapt seg. Det at stillingen etter valget ble stående på stedet hvil, var kanskje ikke det resultatet de hadde sett for seg. Denne skuffelsen bekreftes gjennom innlegget «*Valgets Lære.*»¹⁵⁴. Innlegget beskriver hvordan sosialdemokratene hadde håpet på et bedre valgresultat, og påpeker at med unntak av Østfold, Vestfold, Møre og noen av byene, så har partiets stilling stått stille. Forfatteren av innlegget skriver også at «*Det mest iøinefallende ved valget er at Norges kommunistparti ikke har gjort et større skaar i Det norske arbeiderpartis stemmetall*». Det var altså forventet at partisplittelsen fra 1923 skulle resultere i et større tap av medlemmer fra DNA, hvor disse i stedet stemte NKP. Skribenten skriver «Schefloistene» har spilt en ganske betydningsløs rolle ved valget, og ikke har røvet Tranmæl-kommunistene for så mange stemmer som det på forhånd var forventet. I innlegget erkjennes det at partisplittelsen fra 1923 har straffet NSA i større grad enn det har

¹⁵¹ Den nye social-demokraten «*Det bør bli kjent.*» 18.oktober 1924

¹⁵² Den nye social-demokraten «*De første Valgresultater.*» 21.oktober 1924

¹⁵³ Den nye social-demokraten «*Ingen større Forskyvning i Partistillingen*» 23.oktober 1924

¹⁵⁴ Den nye social-demokraten «*Valgets Lære*» 23.oktober 1924

straffet DNA. Skribenten begrunner dette med at ved å bryte kontakten med Moskva, så tiltrakk «Tranmæl-kommunistene» seg flere velgere. Han beskylder DNA for å utgi seg for å være det gamle arbeiderpartiet: *«I sitt arbeide har da ogsaa Tranmælitene søkt aa utnytte denne situasjon til det ytterste ved aa fremstille sig som det gamle arbeiderparti som bygget videre paa den gode tradisjon for en samlet arbeiderbevegelse»*. Videre uttrykker skribenten sin ergrelse over at velgerne ikke har tatt innover seg sosialdemokratenes mange forsøk på å belyse DNA sin egentlige rolle.

Sammendrag

Ved å gå gjennom samtlige av Den nye social-demokratens utgaver i oktober frem til 23.oktober, så skapes det et tydelig bilde av hva NSA sin kritikk mot DNA og NKP gikk ut på, og hva de ønsket å oppnå med denne kritikken. I begynnelsen av kapittelet ble det hensikten med kapittelet beskrevet ved følgende spørsmål: Hva bestod NSA sin kritikk av DNA og NKP av, og fortsatte NSA å fokusere kritikken sin mot DNA, eller ble den i like stor grad rettet mot NKP? Når det gjelder det første spørsmålet, så kan vi gjennom eksemplene som er brukt i dette kapittelet si følgende om hva NSA sin kritikk mot kommunistpartiene bestod av: Et av hovedpunktene i kritikken handlet om viktigheten av internasjonale forbindelser knyttet til arbeiderbevegelsen. Kommunistene ble kritisert for å ikke ha disse internasjonale forbindelsene, mens NSA derimot kunne vise til en sterk internasjonal tilhørighet til det sosialdemokratiske Europa. DNA ble kritisert for å stå alene i en slags mellomposisjon. De var ikke lenger en del av Komintern, men ville heller ikke tilslutte seg SAI. NKP som riktig var tilsluttet Komintern, som var en internasjonal arbeiderorganisasjon, ble allikevel kritisert for manglende internasjonal tilhørighet. Kritikken mot NKP i denne sammenheng gikk ut på at kommunismen ikke hadde noen reel styrke i Europa, og at NKP sin tilknytning til arbeiderbevegelsen begrenset seg til Sovjet. Dette med at sosialdemokratene gjorde det godt ved valgene i resten av Europa, mens kommunistene fikk dårlige resultater, var også et viktig argument for NSA som de brukte jevnt og trutt. I tillegg må avrustningsdebatten nevnes. NSA reklamerte for seg selv som det eneste partiet som var tydelige på at de ønsket avrustning. De kritiserte DNA og NKP for at de ikke stilte seg bak avrustningen. I det store og hele, så er det lite av kritikken mot kommunistene som dreier seg om praktisk politikk, med

unntak av avrustningssaken. Einar Terjesen argumenterer for at dette i stor grad skyldes at det var liten forskjell i den praktiske politikken NSA og DNA førte¹⁵⁵.

Om vi ser på spørsmålet om hvorvidt NSA fortsatte å fokusere sin kritikk mot DNA, eller om kritikken til en viss grad ble kanalisert mot NKP, så kan vi gjennom eksemplene som er gjennomgått, svare nei. Gjennom disse eksemplene, så ser vi at det i liten grad skilles mellom de to partiene. Det gjøres stadig et poeng ut av at begge partiene er kommunistiske, og det er ofte den samme kritikken som brukes mot de to partiene. I den grad de to partiene ble behandlet forskjellig, så vil det være mer rimelig å påstå at det var DNA som fikk rettet det meste av kritikken mot seg. Det kan være flere årsaker til dette. En av årsakene kan være at NSA så på DNA som en mye større trussel enn NKP, og at det derfor ble sett på som mer hensiktsmessig å rette kritikken mot dem. I tillegg, så spiller Tranmæl en viktig rolle i dette spørsmålet. Tranmæl var en aktiv skribent og var godt synlig i den politiske debatten. Det var derfor naturlig at mye av kritikken ble sendt i hans retning.

¹⁵⁵ Terjesen, 2021: s.14

Kapittel 8 – Konklusjon

Innledning

NSA var et parti som skilte seg fra DNA og NKP ved at de ønsket å skape et sosialistisk samfunn gjennom parlamentariske virkemidler. Det var uaktuelt at et mindretall skulle styre gjennom voldsbruk. Splittelsen som oppstod i arbeiderbevegelsen i etterkant av første verdenskrig skyldtes hovedsakelig spørsmålet om hvorvidt man skulle tilslutte seg den kommunistiske internasjonale, og dermed følge direktiver fra Moskva. Til tross for uenighet rundt dette punktet, så var det ikke så enorme skiller mellom NSA og DNA sin politikk. Gjennom eksemplene som er trukket frem i denne oppgaven er det tydelig at mye av kritikken var knyttet til ideologiske og organisatoriske forskjeller. Målet var stort sett det samme, men uenigheten oppstod rundt hvilke virkemidler som var ansett som akseptable.

Gjennomgang av oppgaven

Bakgrunnskapittelet redgjorde for den historiske konteksten til denne oppgaven. Der gikk vi gjennom hvordan kommunismen og revolusjonsånden var på vei fremover i Europa etter at bolsjevikene overtok makten gjennom oktoberrevolusjonen og den påfølgende borgerkrigen. Vi så at langt i fra alle i den norske arbeiderbevegelsen var like begeistret for en sosialistisk revolusjon, og mente at overgangen til et sosialistisk samfunn bare kunne oppnås gjennom parlamentariske virkemidler. Uenigheten som oppstod, resulterte til slutt i at DNA ble splittet, og den moderate fløyen som ikke ønsket å følge den revolusjonære og Sovjetvennlige linjen brøt ut og opprettet Norges socialdemokratiske Arbeiderparti, NSA.

I kapittel tre ble Sovjets parole om enhetsfront, og NSA sin kritikk rettet mot denne undersøkt nærmere. Vi så hvordan Sovjet i 1921 frontet sin parole om enhetsfront. Dette var et resultat av at den kommunistiske bølgen som hadde skylt over Europa i årene etter oktoberrevolusjonen, nå var på vei tilbake. I kapittelet ble det undersøkt to forskjellige aspekter ved denne enhetsfronten: i fagbevegelsen, og i partipolitikken. Når det gjelder enhetsfront knyttet til fagbevegelsen, så gikk NSA sin kritikk ut mot kommunistenes angivelige ønsker om samling ut på at de i praksis bedrev splittelsesarbeid, til tross for et

offentlig uttrykt ønske om samling. Gjennom eksemplene som ble trukket frem så vi bl.a. at NSA beskyldte kommunistene for å ekskludere sosialdemokrater på fagforeningsmøter. Den norske landsorganisasjonen ble beskyldt for å jobbe for Moskva, og at beslutninger ble tatt i kommunistenes favør. NSA ønsket en nøytral fagorganisasjon som jobbet for arbeiderklassen som helhet, ikke bare deler av den – dette oppfattet de selv at ikke var tilfellet. Når det gjelder enhetsfront ved det partipolitiske aspektet, så ble det gjort rede for hvordan den internasjonale arbeiderbevegelsen var splittet i tre internasjonale sammenslutninger: Den andre internasjonale, 2 ½ internasjonale, og Komintern. Et viktig aspekt ved arbeiderbevegelsen lå i tanken om at deres største makt var solidaritet og samhold. Det var derfor lite gunstig med en arbeiderbevegelse som var splittet i tre internasjonale fraksjoner. Som det ble poengtert angående enhetsfront i fagorganisasjonen, så var problemet ved en partipolitisk enhetsfront det samme: NSA hadde ikke tillit til at kommunistene faktisk ønsket en samlet arbeiderbevegelse for samlingens skyld, de mistenkte at ønsket var motivert av tanken om å styrke eget parti. Det var ikke slik at NSA var imot en samling på generelt grunnlag, men en evt. samling på kommunistenes premisser var uaktuelt.

I kapittel fire ble det undersøkt hvordan NSA kritiserte den økonomiske og ideologiske utviklingen i Sovjet. Det var særlig fire punkter som ble undersøkt: Undertrykkelse av meningsmotstandere, den økonomiske utviklingen, den ideologiske utviklingen, og bolsjevikenes dominerende posisjon i arbeiderrådene. NSA kritiserte hvordan bolsjevikene undertrykte meningsmotstandere ved å sette dette i sammenheng med deres ideologiske stagnering: sosialdemokratene i NSA mente at bolsjevikene stod fast i gamle teorier og dogmer som førte til en eksklusiv idéverden der det ikke var rom for andre enn trofaste kommunister. Sosialdemokratene mente at denne eksklusiviteten førte til at store deler av arbeiderbevegelsen følte seg fremmedgjort, og dermed skapte splittelse i arbeiderbevegelsen. En slik eksklusivitet var naturligvis ikke forenlig med NSA sin ideologiske forankring i parlamentarismen.

NSA kritiserte også bolsjevikene for deres manglende evne til å bedre den økonomiske situasjonen i Sovjet. Dette ble ofte knyttet opp til den ideologiske utviklingen. Hungersnøden som startet i 1921 og varte gjennom 1922 ble brukt mye for å kritisere sovjetregimet. Gjennom eksemplene som ble trukket fram i kapittelet så vi hvordan NSA kritiserte Sovjet

for å stå fast i sin ideologi som igjen førte til at de ikke klarte å føre en pragmatisk politikk som tilpasset seg den faktiske situasjonen i Sovjet. Som vi leste i kapittelet, så måtte til slutt Lenin og bolsjevikene få hjelp fra utlandet for å håndtere hungersnøden. Lenins NEP, med en liberalisering av markedet ble brukt som et slags «bevis» på at den kommunistiske ideologien hadde feilet. Sovjets behov for utenlandsk hjelp, og «gjeninnføring» av kapitalismen var i sosialdemokratiske øyne en tydelig advarsel om at kommunismen ikke ville bidra til noe godt.

Proletariatets diktatur var et viktig punkt i den kommunistiske idéverden. I teorien skulle makten ligge hos arbeiderne som skulle styre gjennom arbeiderråd. NSA pekte på hvordan dette i praksis hadde feilet. De kritiserte bolsjevikene for deres dominerende stilling i arbeiderrådene. Gjennom eksemplene vi har sett på i kapittelet så vi hvordan NSA kritiserte bolsjevikene for å gå fra proletariatets diktatur til partiets diktatur.

I kapittel fem så vi nærmere på Sovjets invasjon og okkupasjon av Georgia. Et viktig poeng som kom frem gjennom eksempler i dette kapittelet, er hvordan NSA forsøkte å plassere bolsjevikene i en kategori som falt utenfor de «ekte sosialistene». I denne sammenheng ble også DNA plassert i denne kategorien, ettersom de ikke fordømte Sovjets invasjon av Georgia. Gjennom redaktør Oscar Pedersens utsagn om at «*ethvert sosialdemokratisk parti vilde tilsmusse sig selv, hvis det ikke reiste sig til protest mot dene skjensel*», så kommer dette tydelig frem. Kapittelet diskuterte også hvordan NSA langt på vei antydte at Sovjet inntok en imperialistisk rolle da de invaderte Georgia. Georgia var i NSA sine øyne et velfungerende land med en folkevalgt sosialdemokratisk regjering, og Sovjet hadde derfor ingen andre forutsetninger for å invadere landet enn deres imperialistiske motiver.

I kapittel seks ble partisplittelsen i 1923 undersøkt. Ved å se på reaksjoner fra NSA sitt hovedorgan, der partisplittelsen ble kommentert, så var det tydelig at det eksisterte en viss form for skadefryd blant sosialdemokratene. Gjennomgående i utdragene som handler om partisplittelsen, er at NSA påpeker hvordan de hadde forutsett dette i lang tid. Ifølge NSA var jo ikke kommunismen levedyktig, og det var derfor bare et spørsmål om tid før DNA ville rakne. Som det ble diskuterte i kapittelet, så ville det være rimelig å anta at NSA stilte seg positive til at DNA brøt med Komintern, men reaksjonene var ikke særlig positive. Dette handlet mye om at Martin Tranmæl holdt fast ved at DNA skulle vise solidaritet til de kommunistiske partiene, og at DNA fortsatt skulle følge kommunistiske prinsipper. Gjennom

eksemplene som ble trukket fram, så ble det også uttrykt misnøye rundt splittelsen ved at NSA erkjente at en splittelse ville føre til en svekkelse av den norske arbeiderbevegelsen.

Et av formålene i kapittel seks, var å vurdere hvorvidt DNA sitt brudd med Komintern skapte grunnlag for at NSA kanskje kunne se for seg en samling med DNA, og at NSA sin kritikk ble rettet mot NKP som ble Norges seksjon for den kommunistiske internasjonale. Den umiddelbare perioden etter partisplittelsen tyder ikke på at dette var tilfellet. NSA sin kritikk mot kommunistene, som nå utgjorde både DNA og NKP, ble i all hovedsak fortsatt rettet mot DNA. NKP fikk lite oppmerksomhet. NSA sin kritikk mot DNA endret seg riktignok i den forstand at de ikke lenger kritiserte DNA hovedsakelig for deres forhold til Komintern, men for at de nå ikke hadde noen internasjonal tilknytning. Som tidligere nevnt, så var solidaritet og samhold viktig for arbeiderbevegelsen, og en internasjonal tilknytning var derfor ønskelig.

I kapittel syv ble valgkampen i 1924 undersøkt nærmere. Her ble det vist hvordan NSA fortsatt rettet sin kritikk hovedsakelig mot DNA. NSA skilte i liten grad mellom DNA og NKP, ved at det ofte ble referert til «kommunistene» som var en samlebetegnelse for disse to. I de situasjoner det ble skilt mellom disse partiene, så var kritikk nesten utelukkende rettet mot DNA. NSA sin kritikk i forbindelse med valgkampen handlet i det store og hele om hvordan DNA ikke hadde en internasjonal tilknytning, mens NSA på sin side kunne skilte med deres tilslutning til SAI. Videre, så baserte kritikken seg på at NSA viste til kommunismens tilbakegang i andre europeiske land, mens sosialdemokratiske partier gjorde det veldig godt. Den kritikken som ble rettet mot NKP i valgkampen handlet også om internasjonal tilhørighet. NSA viste til at Komintern ikke hadde en reel makt i Europa. NSA påstod dermed at NKPs internasjonale tilslutning begrenset seg til forholdet deres til Sovjet. Kapitlet viste også hvordan NSA brukte deres kamp for avrustning som et viktig argument i valgkampen. NSA var ifølge dem selv, det eneste partiet som ønsket en faktisk avrustning, mens kommunistene, særlig NKP, representert ved Olav Scheflo skal ha uttalt at avrustning var en utopi. I kapittel syv så vi heller ingen tegn til at det forelå et ønske om samling mellom NSA og DNA.

konklusjon

I innledningen av denne oppgaven ble følgende problemstilling presentert:

Hva var hovedessensen i NSA sin kritikk av utviklingen i Sovjetunionen og den kommunistiske delen av arbeiderbevegelsen i Norge, i perioden 1922-1924?

Ved å trekke frem eksempler som kommenterer utviklingen i Sovjetunionen og den kommunistiske delen av arbeiderbevegelsen i Norge i denne perioden, så har oppgaven forsøkt å gi et svar på dette. For å best kunne besvare oppgavens problemstilling, så ble det utformet to underproblemstillinger som går nærmere inn på hvilke områder som kan være av særlig interesse. Den første underproblemstillingen handler om NSA sine reaksjoner på utvikling i Sovjet, og hvordan kritikken mot Sovjet ble brukt som kritikk også mot de kommunistiske partiene i Norge. Den første underproblemstillingen er:

På hvilken måte påvirket enkelthendelser NSA sin kritikk mot Russland/Sovjet, og hvordan brukte NSA utviklingen i Russland/Sovjet som et virkemiddel i kritikken av de norske kommunistiske partiene DNA og NKP?

Det er i all hovedsak kapittel tre, fire og fem som er relevant for å besvare denne underproblemstillingen. Når det gjelder den andre problemstillingen, så vil også kapittel fem være relevant, mens kapittel seks og syv er særlig relevant. Den andre problemstilling var:

Endret NSA sin kritikk mot DNA/NKP seg over tid – hvilken betydning hadde DNA sitt forhold til Komintern for hvordan NSA kritiserte dem, og hvilken betydning hadde partisplittelsen i DNA i 1923 for NSA sin kritikk mot den kommunistiske delen av den norske arbeiderbevegelsen?

Vi ser først på den første underproblemstillingen. Den første underproblemstillingen stiller spørsmål til hvorvidt enkelthendelser har påvirket NSA sin kritikk mot Russland/Sovjet. Av det materialet som har blitt gjennomgått i denne oppgaven er det særlig to hendelser som er viktige for å besvare underproblemstillingen. Hungersnøden som startet i 1921 og fortsatte i 1922 ble en viktig del av NSA sin kritikk mot Sovjet. I et stort antall av avisutgavene som ble gitt ut i 1922, så er det innlegg eller artikler som handler om hungersnøden. NSA brukte hungersnøden i sin kritikk mot Sovjet i stor grad. Det at sovjetregimet ikke evnet å begrense hungersnødens konsekvenser ble sett på som et

symptom på den kommunistiske ideologiens evne til å tilpasses den faktiske virkelighet. NSA pekte på at kommunistene stod fast i marxistisk teori og ikke klarte å føre en pragmatisk politikk. Sovjets manglende evne til å håndtere hungersnøden resulterte i at det ble nødvendig med utenlandsk hjelp, og en liberalisering av det sovjetiske markedet som tidligere var underlagt streng styring fra sovjetregimet. For sosialdemokratene i NSA, så ble dette et bevis på at kommunismen ikke var levedyktig. Et sosialistisk samfunn kunne bare skapes på grunnlag av flertallets vilje, gjennom parlamentarisme. NSA knyttet den økonomiske utviklingen i Sovjet opp mot deres ideologiske stagnasjon. Det var ikke bare den økonomiske utviklingen i Sovjet som ble kritisert på dette grunnlaget. Sovjetregimet ble i stor grad også kritisert for å videreføre det totalitære aspektet ved det gamle tsarregimet, særlig representert ved deres undertrykkelse av meningsmotstandere. Det hemmelige politiet, tsjekaen, terroriserte de som ikke var trofaste kommunister. For NSA var dette på ingen måte et akseptabelt virkemiddel i kampen mot kapitalismen. NSA argumenterte for at en slik totalitær holdning overfor de som ikke føyde seg for kommunistpartiet kun ville føre til splittelse av arbeiderbevegelsen. En slik eksklusivitet ville føre til fremmedgjøring av store deler av arbeiderklassen, og dermed splitte arbeiderbevegelsen opp i flere fraksjoner, til tross for at det sosialistiske målet i teorien var det samme for hele bevegelsen.

Gjennom eksemplene som er vist i denne oppgaven, ser vi flere ganger hvordan NSA kritiserer Sovjet for å bedrive «splittesarbeid». Særlig i kapittel fem, som så nærmere på Sovjets parole om enhetsfront, så kommer dette tydelig frem. Det er gjennomgående i mange av innleggene og artiklene som ble brukt som eksempel, at DNA oppfatter Sovjets angivelige ønske om samling som rent hykleri. NSA viste til interne brev som var sendt mellom kommunistene der det langt på vei kommer frem at Sovjets parole om enhetsfront i realiteten handler om at kommunistene ønsket å styrke eget parti. NSA sin oppfatning om at Sovjet fremstår som hyklere som oppfordrer til samling, men som både i intensjon og handling gjør det stikk motsatte, utgjør en viktig brikke i NSA sin kritikk mot Sovjet.

Av andre enkelthendelser som påvirket NSA sin kritikk mot Sovjet, så er invasjonen av Georgia viktig. NSA brukte denne invasjonen til å kritisere Sovjet for å innta en imperialistisk rolle. Dette ble igjen brukt for å påvise at det var NSA og sosialdemokratene som utgjorde de ekte sosialistene. Imperialisme var tett forbundet med kapitalisme. Kapitalisme på sin side var naturligvis ikke forenlig med et sosialistisk parti. Oppfattelsen av Sovjet som en pådriver

av imperialismen ble etter dette flere ganger brukt for å kritisere kommunismen som ideologi. Invasjonen av Georgia spilte derfor en viktig rolle i hvordan NSA og øvrige sosialdemokratiske partier i Europa oppfattet Sovjetunionen.

Den første underproblemstillingen spør også hvordan denne kritikken ble brukt som virkemiddel i kritikken mot DNA og NKP i det norske politiske landskapet. DNA, og senere NKP, sin tilslutning i Komintern gjorde at kommunismen, Sovjet, og DNA/NKP ble behandlet som forskjellige sider av samme sak. DNA ble ofte kritisert på samme grunnlag som NSA kritiserte Sovjet. Det som utgjør en forskjell i denne sammenheng, er at utviklingen av Sovjet i stor grad blir brukt som en advarsel om hvordan det kan komme til å gå i Norge, hvis DNA kom til makten. DNA sin støtte til sovjet, eller manglende fordømmelse av Sovjets handlinger, ble også grunnlaget i NSA sine påstander om at det var sosialdemokratene som var de ekte sosialistene, mens kommunistene ikke kunne kalle seg selv sosialister. Dette ser vi veldig tydelig gjennom situasjonen der DNA ikke ville fordømme Sovjets invasjon av Georgia. NSA kritiserte også DNA for å idyllisere Sovjet, til tross for at NSA stadig viste til Sovjets elendige økonomiske situasjon og den totalitære utviklingen – særlig representert gjennom undertrykkelse og terrorisering av meningsmotstandere. For å oppsummere, så kan følgende sies: DNA og senere også NKP ble i stor grad kritisert for de samme tingene som Sovjet ble kritisert for. Grunnlaget for dette lå i de kommunistiske partienes nære tilknytning til Komintern, og deres støtte/manglende fordømmelse av sovjetiske handlinger.

Vi skal nå se nærmere på den andre underproblemstillingen, som knytter seg til NSA sin kritikk av DNA og NKP, og hvorvidt denne kritikken endret seg over tid. Med rammene som er satt til denne oppgaven, så vil det i stor grad dreie seg rundt hvordan kritikken kom til syne i forbindelse med partisplittelsen i 1923 og valgkampen i 1924. Vi har allerede gjennom besvarelsen av den første underproblemstillingen sett hvordan mye av kritikken som var rettet mot de kommunistiske arbeiderpartiene ofte var knyttet til deres forhold til Komintern og Sovjet. Som nevnt i kapittel syv, så har Einar Terjesen pekt på at den praktiske politikken DNA førte ikke var så veldig annerledes fra den NSA førte. Dette førte til at kritikken ofte var knyttet til den ideologiske forskjellen mellom partiene. Eksemplene som er trukket frem i denne oppgaven har langt på vei vist at Terjesen har rett i sin påstand. Kritikken handler i stor grad om hvordan DNA, med deres kommunistiske ideologi, er en trussel for et fritt og demokratisk samfunn. Som eksemplene har vist, så var kritikken mot

NKP ikke like omfattende som kritikken mot DNA, men i de eksemplene NKP kritiseres, så handler det om mye av det samme som vi finner i kritikken mot DNA.

Den andre underproblemstillingen stiller et annet veldig interessant spørsmål som oppgaven har forsøkt å besvare, nemlig hvorvidt kritikken mot DNA endret seg over tid, og om DNA sitt forhold til Komintern påvirket dette. I innledningen av oppgaven ble det stilt spørsmål ved om det var mulig å se nyanser i kritikken mot DNA som pekte i retning av sammenslåingen av DNA og NSA som skulle skje noen år etter perioden som denne oppgaven har behandlet. La oss først se på hvorvidt kritikken mot DNA endret seg over tid, og hvilken rolle forholdet deres til Komintern spilte inn på dette. Gjennom eksemplene som er benyttet i denne oppgaven, så kan man ikke se en nevneverdig endring av kritikken mot DNA før partisplittelsen i 1923. Partisplittelsen førte til at DNA gikk ut av Komintern, mens NKP ble Norges seksjon for Komintern. Etter at DNA gikk ut av Komintern, så er det rimelig å konkludere med at måten NSA kritiserer dem på endrer seg. Før partisplittelsen handlet kritikken som sagt om hvordan NSA knyttet DNA til hvordan kommunismen førte til elendige forhold for befolkningen i Sovjet, i form av hungersnød og et totalitært regime. Kritikken handlet også i stor grad om hvordan kommunistene ikke var ekte sosialister – dette ble knyttet opp mot kommunismens totalitære utslag i Sovjet, og de imperialistiske tendensene ved Sovjets invasjon av Georgia. Etter utmeldelsen fra Komintern var det ikke like lett å knytte DNA opp mot utviklingen i Sovjet – til tross for at Martin Tranmæl uttalte at DNA fortsatt stod i solidaritet til andre kommunistiske partier, og at de skulle følge kommunistiske prinsipper. Vi ser en endring i form av at kritikken nå rettet seg mer mot at DNA stod som et arbeiderparti uten internasjonal tilknytning. DNA var i en slags mellomposisjon der de hverken var medlem av Komintern, eller SAI som NSA var medlem av. NSA kunne derfor gjøre et poeng ut av at de angivelig skulle være et parti med mer slagkraft ettersom de var en del av SAI. Samtidig fortsatte NSA å kritisere DNA for Tranmæls uttalelser om at DNA fortsatt skulle sympatisere med kommunistiske verdier.

Når det gjelder hvorvidt det er mulig å se noen nyanser i kritikken mot DNA som kan hinte om den fremtidige sammenslåingen av DNA og NSA, så er det et par ting som har blitt undersøkt i denne oppgaven som bør trekkes frem. Det kortet svaret på spørsmålet er at slike nyanser i svært liten grad har vært synlig gjennom NSA sitt hovedorgan. Det er som sagt et par ting som kan trekkes frem. Først så er det dette med enhetsfront. Gjennom

eksemplene som er brukt i denne oppgaven, så kan man se at NSA ikke er kompromissløst avisende til en slik enhetsfront. NSA kritiserer Sovjets parole om enhetsfront for at den ikke er ment for å skape en faktisk enhetsfront, men for å styrke det sovjetiske kommunistpartiet. Vi har sett at NSA var åpne for en enhetsfront gjennom deres deltakelse i Berlinkonferansen. I eksemplene som er trukket frem i kapittelet om enhetsfront, så ser vi også at det ikke handler om at NSA ikke ønsker en samlet arbeiderbevegelse, men at det ikke er aktuelt med de premissene som foreligger.

I kapittel seks, så var det i forkant av partisplittelsen mye uro i DNA. En av situasjonene som vi kikket nærmere på dreide seg om en konflikt mellom Martin Tranmæl og Knut Olai Thornæs, der Thornæs skal ha kommet med anklager mot Tranmæl om at han enten var provokatør eller klasseforræder. I tillegg nevnes et brev fra Jeanette Olsen som skal ha kommet med lignende anklager. I denne situasjonen kan man se antydninger fra Den nye social-demokratens skribent som peker i retning av at han synes dette er en urett mot Tranmæl. Til tross for all den kritikk som NSA selv rettet mot Tranmæl, så ble disse anklagene beskrevet som *«det alvorligste ord som ennå er sagt i den store partistrid i kommunistleiren»*. I tillegg beskrives Olsen sitt brev som hysterisk, og Thornæs sine anklager som særdeles ondartet. Slike adjektiver tilsier at NSA sin skribent syntes at anklagene var særlig urimelige. Det bør også merkes at denne oppgaven har begrenset seg til å undersøke NSA sitt hovedorgan. Innledningsvis i oppgaven ble det skrevet at denne type kilde fremstiller den offentlige uttrykte meningen. Hva som ble diskutert i mer private kilder er uvisst. Det kan godt være at ønsker om en sammenslåing kom tydelig frem i andre kilder.

Kildeliste

Aviser

- Arbeider-politikken* «Moskva-oppropet og fagforeningene». 3.januar 1922.
- Arbeider-politikken* «Nedrivingsarbeidet i Fagorganisasjonen». 4.januar 1922
- Arbeider-politikken* «Moskva – Amsterdam, Aapent Brev til Ole O. Lian» 4.januar 1922
- Arbeider-politikken* «Hvordan enhetsfronten gjennomføres i Rusland». 13.januar 1922
- Arbeider-politikken* «De russiske Konesjoner og Arbeiderne». 13.januar 1922
- Arbeider-politikken* «Sovjetregjeringens Terror». 14.januar 1922
- Arbeider-politikken* «Arbeidernes Internasjonaler» 18.januar 1922
- Arbeider-politikken* «Enhetsfrontmanøvrene». 19.januar 1922
- Arbeider-politikken* «Den Verden vi lever i». 20.januar 1922
- Arbeider-politikken* «De russiske Fagforeninger – Deres virkelige Stilling». 24.januar 1922
- Arbeider-politikken* «Arbeiderklassens Enhetsfront – Foredrag i Kristiania Socialdemokratiske Forening», 8.februar 1922
- Arbeider-politikken* «Den Verden vi lever i». 11.februar 1922
- Arbeider-politikken* «Den russiske Revolusjon». 21.januar 1922
- Arbeider-politikken* «Den verden vi lever i». 24.januar 1922
- Arbeider-politikken* «De tre socialistiske hovedorganisasjoner møtes». 3.april 1922.
- Arbeider-politikken* «Fem Aar i Nøden og Dødens land». 8.april 1922
- Arbeider-politikken* «Fem Aar i nøden og Dødens land». 15.april 1922
- Arbeider-politikken* «Fem Aar i Nøden og Dødens land». 18.april 1922
- Arbeider-politikken* «Rusland og Georgien». 19.april 1922
- Arbeider-politikken* «Bolsjevikisk Enhetsfront-Hykleri» 20.april 1922.
- Arbeider-politikken* «Striden i kommunistpartiet» 26.april 1922
- Arbeider-politikken* «Enhetsfronten og Konferansen i Berlin». 8.mai 1922

Arbeider-politikken «Da Kommunistene brøt ut av Nimannskomiteen». 30.mai 1922

Arbeider-politikken «En Overenskomst med Moskva er nu umulig» 20.juni 1922

Arbeider-politikken «Den verdenshistoriske Prosess i Moskva og Proletariatets diktatur». 21.juni 1922

Arbeider-politikken “Annen Internasjonales Konferanse – Sammenslutning mellem London- Og Wien-organisasjonene» 3.juli 1922

Arbeider-politikken «Den Verden vi Lever i». 21.august 1922

Arbeider-politikken «Ødeleggelsens vei» 7.oktober 1922

Arbeider-politikken «Fremdeles Hungersnød i Rusland». 11.november 1922

Arbeider-politikken «Den Verden vi Lever i». 9.desember 1922

Den nye social-demokraten “Tranmæl vil ha et oppgjør”. 1.september 1923

Den nye social-demokraten «Vaart arbeide” 11.september 1923

Den nye social-demokraten «Det umulige”. 20.september 1923

Den nye social-demokraten «Tranmæls seir”. 25.september 1923

Den nye social-demokraten «Kommunistene.». 1.november 1923

Den nye social-demokraten «Kommunistenes Landsmøte har ført til Splittelse”. 6.november 1923

Den nye social-demokraten «Kommunistene.» 6.november 1923

Den nye social-demokraten «Kameratene.” 6.november 1923

Den nye social-demokraten «Den Verden vi Lever i” 8.november 1923

Den nye social-demokraten «klippegrunn.” 10.november 1923

Den nye social-demokraten «Professor Bulls Risiko” 10.november 1923

Den nye social-demokraten «Revolusjonen.» 13.november 1923

Den nye social-demokraten “Kameratene.” 24.november 1923

Den nye social-demokraten «Akershus» 4.oktober 1924

Den nye social-demokraten «Norges socialdemokratiske Arbeiderparti og Valget» 4.oktober 1924

Den nye social-demokraten «I morgen eller om et Aar» 9.oktober 1924

Den nye social-demokraten «Til Velgerne i Kristiania» 11.oktober 1924

Den nye social-demokraten «Valget i Kristiania» 11.oktober 1924

Den nye social-demokraten «Vi kan, hvis vi vil» 14.oktober 1924

Den nye social-demokraten «Det nye Borgerparti» 16.oktober 1924

Den nye social-demokraten «Socialdemokratiets verdensposisjon» 16.oktober 1924

Den nye social-demokraten «Det bør bli kjent.» 18.oktober 1924

Den nye social-demokraten «Frem til Valg for Norges socialdemokratiske Arbeiderparti.» 18.oktober 1924

Den nye social-demokraten «De første Valgresultater». 21.oktober 1924

Den nye social-demokraten «Ingen større Forskyvning i Partistillingen» 23.oktober 1924

Den nye social-demokraten «Valgets Lære» 23.oktober 1924

Smaalenenes Social-Demokrat «Den internasjonale socialistiske kongress i Hamburg» 22.mai 1923

Protokoller

Protokoll over Det norske arbeiderpartis 23de landsmøte i Kristiania, 1918: s.27-28

Litteraturliste

- Basu, Dipak., and Victoria. Miroshnik. *Imperialism and Capitalism, Volume I : Historical Perspectives*. 1st Ed. 2020. ed. Cham: Springer International Publishing : Imprint: Palgrave Macmillan, 2020
- Edmondson, Charles M. "The Politics of Hunger: The Soviet Response to Famine, 1921." *Soviet Studies* 29, no. 4 (1977)
- Fostervoll, Kaare. *"Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti: 1921-1927"*. Oslo: Det norske samlaget, 1969
- Jones, Stephen. "The Establishment of Soviet Power in Transcaucasia: The Case of Georgia 1921-1928." *Soviet Studies* 40, no. 4 (1988)
- Lang, David Marshall. *"A modern history of Soviet Georgia"*. New York: Grove press, inc. 1962
- Lorenz, Einhart. *"Arbeiderbevegelsens historie: en innføring: norsk sosialisme i internasjonalt perspektiv: 1. del 1789 -1930"*. Oslo: Pax forlag AS, 1972
- Maurseth, Per. *Gjennom Kriser Til Makt : (1920-1935)*. Vol. 3. Oslo: Tiden, 1987.
- Pauley, Bruce F. *"Hitler, Stalin and Mussolini: Totalitarianism in the 20th century"*. Wheeling III: Harlan Davidson, 2009
- Pipes, Richard. *Formation of the Soviet Union: Communism and Nationalism, 1917-1923, Revised Edition*. Russian Research Center Studies. Harvard University Press, 1997
- Sakellariopoulos, Spyros, and Panagiotis Sotiris. "From Territorial to Nonterritorial Capitalist Imperialism: Lenin and the Possibility of a Marxist Theory of Imperialism." *Rethinking Marxism* 27, no. 1 (2015)
- Sørensen, Øystein *«Drømmen om det fullkomne samfunn»*. Oslo: H.Aschehoug & Co, 2011

Terjesen, Einar A. «Norges socialdemokratiske arbeiderparti (NSA) 1921-1927». *Arbeiderhistorie* Vol.25, Utg.1 23.mars 2021: s.25